

Львівський державний університет внутрішніх справ

Швець Д. В., Мовчан А. В.,
Шляховський О. А., Рішко В. В.

Правові
та організаційно-тактичні
засади діяльності
підрозділів міграційної поліції
щодо протидії торгівлі людьми

Монографія

Львів
2026

УДК 343.341:343.237:351.745.7

Ш 35

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 24 червня 2026 року № 14)

Рецензенти:

Михайло ГРІБОВ – доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Національна академія внутрішніх справ);

Максим КОРНІЄНКО – доктор юридичних наук, професор
(Одеський державний університет внутрішніх справ);

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ – доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
(Національна академія внутрішніх справ)

Швець Д. В., Мовчан А. В., Шляховський О. А., Рішко В. В.
Ш 35 Правові та організаційно-тактичні засади діяльності
підрозділів міграційної поліції щодо протидії торгівлі
людьми : монографія. Львів : Львівський державний
університет внутрішніх справ, 2026. 180 с.
ISBN 978-617-511-452-0

Досліджено правові й організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів міграційної поліції Національної поліції України щодо протидії торгівлі людьми. Викладені теоретичні висновки, практичні рекомендації та інші результати дослідження ґрунтуються на працях учених у галузі кримінального процесу, криміналістики й оперативно-розшукової діяльності, законодавчих і відомчих нормативно-правових актах і матеріалах практичної діяльності правоохоронних органів України.

Для працівників правоохоронних органів, зокрема оперативних і слідчих підрозділів, викладачів та наукових працівників, курсантів, слухачів закладів вищої освіти, а також тих, хто досліджує проблеми протидії торгівлі людьми.

The study examines the legal, organisational and tactical foundations of the activities of the Migration Police Department of the National Police of Ukraine in combating human trafficking. The theoretical conclusions, practical recommendations and other findings of the study are based on the works of scholars in the fields of criminal procedure, criminalistics and operative-search activities, as well as on legislative and departmental regulatory acts and materials from the practical work of Ukraine's law enforcement agencies.

Intended for law enforcement officers, in particular those in operational and investigative units, as well as lecturers, researchers, cadets, students at institutions of higher education and anyone researching issues relating to combating human trafficking.

УДК 343.341:343.237:351.745.7

© Швець Д. В., Мовчан А. В., Шляховський О. А.,
Рішко В. В., 2026

© ЛьвДУВС, ГСУ, НПУ, 2026

ISBN 978-617-511-452-0

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
-----------------------	----------

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	8
---	----------

- 1.1. Стан наукової розробленості проблем протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, оперативними підрозділами Національної поліції.....8
- 1.2. Нормативно-правове регулювання протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, оперативними підрозділами міграційної поліції.....34
- 1.3. Сучасний стан і тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми.....48

Розділ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	81
--	-----------

- 2.1. Організація діяльності оперативних підрозділів щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми81
- 2.2. Основні напрями взаємодії підрозділів міграційної поліції з іншими підрозділами правоохоронних органів України та міжнародними правоохоронними організаціями під час виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми91
- 2.3. Проведення спільних міждержавних поліцейських операцій під егідою Інтерполу та Європолу щодо протидії торгівлі людьми.....104

Розділ 3

ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ВИЯВЛЕННЯ, ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....114

- 3.1. Тактичні основи виявлення, документування
та припинення кримінальних правопорушень,
пов'язаних із торгівлею людьми,
оперативними підрозділами міграційної поліції.....114
- 3.2. Міжнародно-правовий досвід діяльності правоохоронних
органів щодо протидії кримінальним правопорушенням,
пов'язаним із торгівлею людьми126

Розділ 4

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ, ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....138

- 4.1. Проведення оперативно-розшукових заходів
і негласних слідчих (розшукових) дій
під час виявлення та припинення кримінальних
правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми.....138
- 4.2. Особливості протидії кримінальним правопорушенням,
пов'язаним із торгівлею людьми,
в умовах воєнного стану.....145

ВИСНОВКИ.....157

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....163

ДОДАТОК.....170

Перелік умовних позначень

АІПС	Автоматизована інформаційно-пошукова система
АІС	Автоматизована інформаційна система
ГУНП	Головне управління Національної поліції
ДБЗПТЛ	Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми
ДБР	Державне бюро розслідувань
ДІАП	Департамент інформаційно-аналітичної підтримки
ДКП	Департамент кіберполіції
ДКР	Департамент карного розшуку
ДМП	Департамент міграційної поліції
ДМПС	Департамент міжнародного поліцейського співробітництва
ЗМІ	Засоби масової інформації
ІПС	Інформаційна підсистема
ІС	Інформаційна система
КК	Кримінальний кодекс України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
МОМ	Міжнародна організація з міграції
МОП	Міжнародна організація праці
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
НПУ	Національна поліція України
НС(Р)Д	Негласні слідчі (розшукові) дії
НЦБ	Національне центральне бюро
ОБСЕ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОГ і 30	Організовані групи та злочинні організації
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ОРД	Оперативно-розшукова діяльність
ОРС	Оперативно-розшукова справа
ОТЗ	Оперативно-технічний захід
СБУ	Служба безпеки України
СОГ	Слідчо-оперативна група
С(Р)Д	Слідчі (розшукові) дії
ЄДР	Єдиний державний реєстр
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань

ПЕРЕДМОВА

В умовах збройної агресії російської федерації проти України торгівля людьми є однією з форм транснаціональної організованої злочинності. За даними Міжнародної організації з міграції, понад 40 млн осіб у світі стали жертвами сучасного рабства, 70% із них – жінки, а кожна четверта постраждала особа – дитина. Торгівля людьми пов'язана з іншими видами злочинної діяльності, зокрема відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, використанням підроблених проїзних документів і кіберзлочинністю¹.

Торгівля людьми є грубим порушенням прав і свобод людини, що суперечить Конституції України та міжнародно-правовим нормам. Водночас це явище є актуальною проблемою для українського суспільства. Сучасні форми експлуатації створюють загрозу потрапляння в ситуацію торгівлі людьми для представників майже всіх соціальних груп населення. Поширенню цього явища також сприяють військова агресія рф проти України, спроби знищення української державності, суттєве зростання кількості біженців і внутрішньо переміщених осіб, економічний спад в умовах російсько-української війни, підвищення рівня безробіття тощо.

Суспільна небезпека та протиправність торгівлі людьми полягає в тому, що ці злочини посягають на основоположні права людини – свободу та особисту недоторканність. Вони завдають або можуть завдати серйозної шкоди особі, позбавляючи її можливості вільно реалізовувати свої права і свободи, руйнують соціальні зв'язки та людську гідність.

У процесі вчинення таких кримінальних правопорушень людина фактично стає об'єктом угод купівлі-продажу,

¹ За 10 місяців цього року до суду скеровано 152 кримінальні провадження щодо торгівлі людьми – Катерина Павліченко. URL: <https://surl.li/cqubxf>

міни чи застави, а її цінність зводиться до рівня речі. З огляду на це будь-які незаконні дії щодо людини потребують належної та своєчасної реакції з боку держави.

Відтак наказом Національної поліції України від 7 грудня 2020 року № 946 створено Департамент міграційної поліції у структурі кримінальної поліції. Його діяльність зосереджена, зокрема, на правовій і профілактичній роботі з особами, які постраждали від торгівлі людьми. Поряд із кримінальним переслідуванням трафікерів та організаторів нелегальної міграції, одним із пріоритетних напрямів є налагодження тісної взаємодії з громадськістю з метою забезпечення ефективної допомоги постраждалим.

Наразі є нагальна потреба в удосконаленні правових, організаційних і тактичних засад діяльності оперативних підрозділів міграційної поліції у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми.

Автори мають на меті проаналізувати сучасний стан і проблеми оперативно-розшукової протидії торгівлі людьми, а також окреслити напрями їх вирішення з урахуванням чинного законодавства, можливостей новітніх технологій і потенційної протидії з боку злочинних структур.

Сподіваємося, що ця монографія буде корисною для науковців у галузі криміналістики, кримінального процесу й оперативно-розшукової діяльності, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, а також працівників правоохоронних органів.

Розділ І

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ,
ПОВ'ЯЗАНИМ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ,
ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ
МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІЦІЇ**

**1.1. Стан наукової розробленості проблем
протидії кримінальним правопорушенням,
пов'язаним із торгівлею людьми,
оперативними підрозділами
Національної поліції**

У Законі України «Про протидію торгівлі людьми» термін «боротьба з торгівлею людьми» означає систему заходів, що здійснюються в межах протидії цьому явищу та спрямовані на виявлення злочину торгівлі людьми, зокрема незакінченого, виявлення постраждалих осіб, установлення фізичних і юридичних осіб, причетних до торгівлі людьми, та притягнення їх до відповідальності. Крім того, закон оперує терміном «протидія торгівлі людьми», який визначається як система заходів, спрямованих на подолання цього явища шляхом його попередження, боротьби з ним, а також надання допомоги і забезпечення захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми².

Отже, «боротьба» є складовою ширшого поняття «протидія».

² Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 5. Ст. 28.

У США поняття «боротьба з торгівлею людьми» закріплено в законодавстві, зокрема в 34 U.S. Code § 20711, який передбачає: розроблення та впровадження Національної стратегії боротьби з торгівлею людьми; координацію зусиль федеральних, штатних, місцевих і плеємінних органів влади; розслідування та переслідування випадків торгівлі людьми; захист і підтримку жертв; оцінку майбутніх тенденцій та ви-кликів у цій сфері.

Також 22 U.S. Code § 7101 визначає мету боротьби з торгівлею людьми – забезпечення справедливого й ефективного покарання торговців людьми та захист їхніх жертв³.

У Великій Британії Закон про сучасне рабство 2015 року (Modern Slavery Act 2015) об'єднує попередні злочини, пов'язані з рабством і торгівлею людьми, та передбачає: криміналізацію торгівлі людьми та пов'язаних злочинів; встановлення посади Незалежного уповноваженого з питань боротьби з рабством; запровадження заходів захисту жертв, включаючи дітей; вилучення активів торговців людьми для компенсації жертвам. Закон також передбачає створення національної стратегії та координацію дій між різними органами влади⁴.

Директива 2011/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради визначає «боротьбу з торгівлею людьми» як комплекс заходів, що охоплюють: запобігання торгівлі людьми; переслідування та покарання винних; захист і підтримку жертв; координацію на національному рівні та міжнародне співробітництво. Директива також зобов'язує держави-члени вживати заходів для виявлення та підтримки жертв, включаючи надання їм періоду для відновлення та рефлексії⁵.

У Канаді боротьба з торгівлею людьми регулюється Кримінальним кодексом і Законом про імміграцію та захист

³ Кодекс США § 7101 – Цілі та висновки. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/22/7101?utm_source=chatgpt.com

⁴ Закон про сучасне рабство 2015 року. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Modern_Slavery_Act_2015?utm_source=chatgpt.com

⁵ Директива Європейського Парламенту та Ради 2011/36/ЄС від 5 квітня 2011 року про запобігання торгівлі людьми та боротьбу з нею та захист її жертв, що замінює Рамкове рішення Ради 2002/629/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/36/oj>

біженців (IRPA). Законодавство передбачає: криміналізацію торгівлі людьми, включаючи примусову працю та сексуальну експлуатацію; можливість переслідування канадських громадян за межами країни за злочини, пов'язані з торгівлею людьми; встановлення обов'язкових покарань для злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми⁶.

Провінція Онтаріо 2021 року прийняла Закон про боротьбу з торгівлею людьми, який передбачає створення стратегії боротьби з торгівлею людьми та посилення регулювання готельного бізнесу для запобігання цим злочинам⁷.

Хоча термінологія може відрізнитися, більшість юрисдикцій включають у поняття «боротьба з торгівлею людьми» такі ключові елементи: *запобігання*: інформування, освіта, зменшення вразливості населення; *переслідування*: криміналізація, розслідування, притягнення до відповідальності винних; *захист жертв*: ідентифікація, підтримка, реабілітація; *координація*: міжвідомча та міжнародна співпраця.

На нашу думку, **боротьба з торгівлею людьми** – це діяльність держави, її органів, органів місцевого самоврядування, правоохоронних і спеціалізованих служб, а також уповноважених недержавних суб'єктів, спрямована на виявлення, попередження, припинення та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, а також притягнення винних до кримінальної відповідальності згідно із законодавством України та міжнародними зобов'язаннями.

Ця діяльність охоплює: оперативно-розшукові заходи та слідчі дії; міжнародну співпрацю у сфері кримінального переслідування; заходи процесуального примусу; вжиття санкцій та інших правових механізмів для ліквідації діяльності організованих злочинних груп (далі – ОЗГ), причетних до торгівлі людьми; створення умов для відшкодування шкоди потерпілим особам.

⁶ Інформаційний бюлетень про злочини, пов'язані з торгівлею людьми, у Канаді. URL: https://www.securitepublique.gc.ca/cnt/cntrng-crm/hmn-trffckng/fct-sht-ffncs-en.aspx?wbdisable=true&utm_source=chatgpt.com

⁷ Закон про боротьбу з торгівлею людьми 2021 року, SO 2021, гл. 21 – Законопроект 251. URL: https://www.ontario.ca/laws/statute/s21021?utm_source=chatgpt.com

Боротьба з торгівлею людьми є складовою національної безпеки, політики у сфері прав людини та кримінальної юстиції. Під час учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, особу фактично перетворюють на об'єкт угод купівлі-продажу, обміну чи застави, зводячи її цінність до рівня речі. З огляду на це будь-які незаконні дії щодо особи потребують рішучої та належної реакції з боку держави.

Відтак наказом Національної поліції України від 07.12.2020 № 946 утворено Департамент міграції поліції у структурі кримінальної поліції. Департамент зосереджується на правовій і профілактичній роботі з жертвами торгівлі людьми. Пріоритетними напрямками, крім кримінального переслідування трафікерів (торговців людьми) та організаторів нелегальної міграції, є тісна взаємодія з громадськістю, спрямована на забезпечення допомоги жертвам торгівлі людьми⁸.

Протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми – це комплекс правових, організаційних і практичних заходів, що здійснюються уповноваженими підрозділами Національної поліції України з метою виявлення, документування, припинення та попередження кримінальних правопорушень, передбачених статтею 149 та іншими суміжними статтями Кримінального кодексу України, а також встановлення осіб, причетних до вчинення таких діянь, збирання доказів, притягнення винних до відповідальності та забезпечення захисту прав і законних інтересів потерпілих осіб, зокрема у взаємодії з іншими правоохоронними органами, міжнародними партнерами та суб'єктами Національного механізму взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми.

Окремі аспекти діяльності правоохоронних органів щодо протидії торгівлі людьми розглядали у своїх працях Т. І. Возна (2003), Я. Г. Лизогуб (2003), О. М. Орлеан (2003), В. В. Пясковський (2004), В. М. Підгородинський (2005),

⁸ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 11.

Д. Г. Казначеев (2007), Д. Б. Санакоєв (2009), Є. Д. Скулиш (2010), О. М. Броневицька (2011), К. М. Іскров (2011), І. А. Грабазій (2012), В. С. Філашкін (2012), О. В. Кушнір (2012), Т. М. Юденко (2012), К. О. Щербаковська (2012), П. В. Горбасенко (2013), М. С. Набруско (2015), К. Ю. Назаренко (2016), А. А. Небитов (2016), М. В. Куратченко (2017), Р. М. Мрочко (2018), А. Ю. Белоножко (2019), О. М. Ємець (2019), О. П. Свінціцька (2019), М. Л. Грібов (2020), К. С. Кравченко (2020), О. О. Мельнікова (2020), О. М. Скрябін (2020), О. А. Шляховський (2021), М. М. Фарима (2021), А. В. Баб'як (2022), В. В. Котова (2022), А. В. Мовчан (2022), С. О. Павленко (2022), В. Г. Севрук (2022), О. В. Сорокач (2022), І. Б. Газдайка-Василишин (2023), О. Ю. Дрозд (2023), Т. М. Луцький (2023), Д. І. Руснак (2023), Л. В. Сорока (2023), Н. А. Сперкач (2023), О. М. Бережна (2024), О. О. Гриньків (2024), К. О. Черевко (2024), С. С. Чернявський (2024), О. М. Ляшенко (2025), В. В. Рішко (2025), Д. В. Швець (2025) та інші вчені.

На рівні докторських дисертацій першу групу становлять наукові дослідження, що присвячені вивченню загальних аспектів протидії торгівлі людьми. Зокрема у докторській дисертації О. М. Ємця «Теоретичні, правові та організаційно-тактичні засади протидії оперативними підрозділами Національної поліції України злочинам проти моральності» (2019) подано концептуальне бачення протидії оперативними підрозділами Національної поліції злочинам проти моральності як системи погоджених і взаємопов'язаних гласних та негласних організаційних, агентурних, пошукових, оперативно-розшукових і процесуальних заходів, що здійснюють підрозділи кримінальної поліції, передусім міграційної поліції та кіберполіції, з використанням оперативних та оперативно-технічних засобів із метою оперативно-розшукової профілактики злочинів проти моральності, пошуку фактичних даних про них, оперативної розробки осіб, які готують їх учинення, а також оперативного супроводження розслідування таких злочинів. Окрім того, вчений розробив проект комплексної цільової Державної соціальної програми захисту суспільної моралі та моральності на період до 2025 року, метою якої є запобігання злочинам проти моральності, підвищення ефективності

роботи з встановлення причетних до їх учинення осіб і притягнення їх до відповідальності⁹.

У докторській дисертації С. О. Павленка «Теоретичні, правові та праксеологічні засади оперативно-розшукової тактики» (2022) доведено, що передумовами оптимальної тактики, раціонального використання сил, засобів, методів і форм ОРД оперативними підрозділами з протидії окремим видам злочинів, зокрема торгівлі людьми, що вчиняються ОГ та ЗО, є: всебічний аналіз кількісно-якісних показників, що відображають динаміку, рівень, структуру, географію та латентність – 69%; з'ясування основних детермінант учинення злочину – 72%; опанування тактики злочинців – 77%. У дисертації визначено основні розбіжності між нелегальною міграцією та торгівлею людьми, такі як експлуатація, транснаціональний характер, добровільна згода. Підкреслено, що найбільш поширеними формами торгівлі людьми у світі є трудова експлуатація (64%) та сексуальна експлуатація (19%). За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень, судової практики, звітів міжнародних організацій, що здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, а також результатів опитування працівників слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції встановлено, що найчастіше жертвами торгівлі людьми стають у таких галузях: сільське господарство – 43%; промислові та будівельні підприємства – 36%; сфера розваг та обслуговування – 12%; інші – 9%¹⁰.

Натомість найбільш вразливими до торгівлі людьми, на думку С. О. Павленка, є такі категорії осіб: безробітні; незаміжні жінки; самотні матері; розлучені особи; молодь; «діти вулиці»; діти-сироти; вихідці з неблагополучних сімей; мігранти; особи, звільнені з місць позбавлення волі; особи, які зазнали насильства (зокрема сексуального); матеріально незабезпечені особи; особи з проблемами психічного здоров'я; особи, які зазнають дискримінації¹¹.

⁹ Ємець О. М. Теоретичні, правові та організаційні засади протидії оперативними підрозділами злочинам проти моральності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 345 с.

¹⁰ Павленко С. О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади оперативно-розшукової тактики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2022. 345 с.

¹¹ Там само.

Ученим розроблено алгоритм тактики виявлення та документування фактів торгівлі людьми з метою сексуальної та трудової експлуатації, що передбачає, зокрема: визначення сфер пошуку інформації щодо фактів торгівлі людьми; налагодження належної взаємодії оперативних підрозділів з іншими підрозділами та правоохоронними органами, а також міжнародними і громадськими організаціями; встановлення ознак, що вказують на те, що особа є жертвою торгівлі людьми; знання етапів процесу торгівлі людьми як взаємопов'язаних дій, що узалежнюють потерпілу особу від торговця людьми, а саме: вербування (методи й засоби вербування); переміщення, передача; одержання людини; експлуатація. Ознаками, які свідчать про те, що особа є жертвою торгівлі людьми, є відсутність письмового контракту, вилучення паспортів експлуататорами, обмеження у використанні засобів мобільного зв'язку, надмірна тривалість робочого часу, позбавлення права на відпочинок і оплачувану відпустку, несвоєчасна виплата або невиплата заробітної плати, невиплата коштів за понаднормовий робочий час, неякісне харчування, неприйнятні умови праці та проживання, відсутність соціальних гарантій, недотримання техніки безпеки й охорони праці тощо¹².

Заслужовують на увагу положення докторської дисертації В. Г. Севрука «Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи протидії злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, сформованими на етнічній основі» (2022). У ній наголошено, що пріоритетним для злочинних угруповань, зокрема тих, які займаються торгівлею людьми, є використання засобів мобільного зв'язку та мережі «Інтернет», масштаби яких постійно зростають і набувають міжрегіонального та навіть транснаціонального характеру¹³.

¹² Павленко С. О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади оперативно-розшукової тактики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2022. 345 с.

¹³ Севрук В. Г. Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи протидії злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, сформованими на етнічній основі : автореф. дис. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08; 12.00.09. Київ. НАВС, 2022. 40 с.

Докторська дисертація Є. Д. Скулиша «Організаційно-правові основи взаємодії державних органів України у сфері протидії торгівлі людьми» (2010) присвячена дослідженню організаційно-правових засад взаємодії державних органів у цій сфері. У роботі здійснено комплексний аналіз чинного законодавства, нормативно-правових актів і механізмів міжвідомчої координації, залучених до запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми. Автор визначає проблеми та прогалини у системі державного управління, а також пропонує рекомендації щодо вдосконалення міжвідомчої співпраці та підвищення ефективності діяльності правоохоронних, соціальних і контролюючих органів. Праця має важливе теоретичне та практичне значення для розвитку національної системи протидії торгівлі людьми¹⁴.

На кандидатському та PhD рівні були захищені дисертації з актуальних питань протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, які стосуються:

1) оперативно-розшукової протидії торгівлі людьми:

Особливості оперативно-розшукової протидії торгівлі людьми досліджувалися та аналізувалися Д. Г. Казначеевим «Правові й організаційні основи попередження та розкриття оперативними підрозділами ОВС торгівлі людьми» (2007)¹⁵, І. А. Грабазієм «Оперативна розробка організованих груп, які займаються торгівлею людьми» (2012)¹⁶, О. М. Ємцем «Протидія оперативними підрозділами МВС України торгівлі людьми, вчиненої організованою групою» (2011)¹⁷.

У кандидатській дисертації М. С. Набруско «Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності

¹⁴ Скулиш Євген Деонізович. URL: <https://surl.li/uwxaty>

¹⁵ Казначеев Д. С. Правові й організаційні основи попередження та розкриття оперативними підрозділами ОВС торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 21.07.04. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2007. 20 с.

¹⁶ Грабазій І. А. Оперативна розробка організованих груп, які займаються торгівлею людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2012. 20 с.

¹⁷ Ємець О. М. Протидія оперативними підрозділами МВС України торгівлі людьми, вчиненої організованою групою : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2011. 284 с.

на початковому етапі розслідування торгівлі людьми» (2015) визначено криміналістичну характеристику торгівлі людьми як систему відомостей про її криміналістично значущі ознаки, що відображають закономірні зв'язки між ними. Це сприяє побудові та перевірці слідчих версій із метою оптимізації процесу розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, та ґрунтується на практиці правоохоронних органів і результатах криміналістичних досліджень. Дослідження також охоплює особливості використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі розслідування, зумовлені криміналістичною характеристикою цього злочину, типовими слідчими ситуаціями, що виникають на цьому етапі, а також можливостями реалізації таких матеріалів у кримінальному процесі та напрями їх застосування¹⁸.

Заслугує на увагу кандидатська дисертація О. А. Шляховського «Протидія оперативними підрозділами Національної поліції України торгівлі людьми, вчиненої з метою трудової експлуатації» (2021). У ній, спираючись на сучасні досягнення криміналістики, кримінального процесу та теорії ОРД, розглянуто комплекс проблемних питань, що виникають під час протидії таким злочинам. У роботі запропоновано алгоритм виявлення інформації щодо торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, а також надано рекомендації щодо документування діяльності злочинних угруповань, зокрема з транснаціональними зв'язками. Окрему увагу приділено порядку взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції з іншими суб'єктами протидії торгівлі людьми, що враховує особливості слідчої ситуації у кримінальному провадженні та передбачає ініціативну й контрольовану роль слідчого¹⁹.

¹⁸ Набруско М. С. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.

¹⁹ Шляховський О. А. Протидія оперативними підрозділами Національної поліції України торгівлі людьми, вчиненої з метою трудової експлуатації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2021. 20 с.

Дисертація Д. І. Руснака «Протидія підрозділами оперативної служби Національної поліції торгівлі людьми» (2023)²⁰ є комплексним монографічним аналізом теоретичних, правових та організаційно-тактичних засад боротьби з торгівлею людьми. У своїй роботі автор запропонував концепцію протидії цьому явищу, що дало змогу обґрунтувати низку важливих положень, висновків і практичних рекомендацій для підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів Національної поліції²¹.

У дисертації О. М. Ляшенка «Протидія оперативними підрозділами Національної поліції України торгівлі людьми, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет» (2025) розкрито зміст і взаємозв'язок елементів оперативно-розшукової характеристики торгівлі людьми, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет», запропоновано напрями вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності оперативних підрозділів Національної поліції в протидії торгівлі людьми, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет», визначено організаційно-правові засади взаємодії оперативних підрозділів з іншими суб'єктами протидії торгівлі людьми, особливості тактики здійснення оперативного (ініціативного) пошуку інформації про торгівлю людьми, тактичні особливості документування злочинних груп, причетних до торгівлі людьми²².

У дослідженні В. В. Рішка «Правові та організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів міграційної поліції Національної поліції України щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми» (2025) проаналізовано правові й організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів міграційної поліції щодо протидії

²⁰ Руснак Д. І. Протидія підрозділами оперативної служби Національної поліції торгівлі людьми : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2023. 220 с.

²¹ Там само.

²² Ляшенко О. М. Протидія оперативними підрозділами Національної поліції України торгівлі людьми, що вчиняється з використанням мережі Інтернет : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2025. 20 с.

кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми²³;

2) розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми:

Дисертація О. П. Свінціцької «Розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації» (2019) присвячена комплексному аналізу особливостей розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації. У роботі досліджуються кримінально-правові, криміналістичні та процесуальні аспекти розслідування таких злочинів, а також проблеми виявлення, документування і доказування у кримінальному провадженні. Авторка розглядає методи і засоби ефективної протидії цим злочинам, зокрема питання взаємодії правоохоронних органів, захисту потерпілих і профілактики²⁴.

Дисертація К. С. Кравченко «Розслідування торгівлі людьми з метою трудової експлуатації» (2020) присвячена криміналістичному дослідженню особливостей розслідування торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, зокрема розглянуто криміналістичну характеристику, особливості початку розслідування, організаційно-тактичні особливості проведення С(Р)Д та особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів цього виду. У науковому дослідженні автором запропоновано авторське визначення понять «трудова експлуатація людини», «торгівля людьми з метою трудової експлуатації», «особа злочинця-експлуататора», «потерпілий від торгівлі людьми, вчиненої з метою трудової експлуатації», «виявлення ознак вчинення торгівлі людьми з метою трудової експлуатації»²⁵.

²³ Рішко В. В. Правові та організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів міграційної поліції Національної поліції України щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми : дис. ... д-ра філософії : спец. 081 «Право». Львів, 2025. 251 с.

²⁴ Свінціцька О. П. Розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіон. акад. упр. персоналом». Київ, 2018. 279 с.

²⁵ Кравченко К. С. Розслідування торгівлі людьми з метою трудової експлуатації : дис. ... д-ра філософії : спец. 081 «Право». Київ, 2020. 290 с.

Окрім того, окремі питання розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, досліджено у кандидатських дисертаціях М. В. Куратченком «Розслідування сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією» (2017)²⁶, Р. М. Мрочком «Виявлення та розслідування сутенерства, учиненого організованою групою» (2018)²⁷, К. Ю. Назаренко «Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом» (2016)²⁸, Д. Б. Санакоєвим «Розслідування торгівлі людьми, вчиненої організованими групами» (2009)²⁹, М. М. Фаримом «Розслідування торгівлі дітьми або іншої незаконної угоди щодо дитини» (2021)³⁰;

3) криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми:

Окремі напрями криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, досліджувалися у дисертаціях В. В. Пясковського «Методика розслідування торгівлі людьми» (2004)³¹, В. С. Філашкіна «Криміналістичне забезпечення розслідування торгівлі людьми (міжнародне співробітництво)» (2012)³²,

²⁶ Куратченко М. В. Розслідування сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2017. 20 с.

²⁷ Мрочко Р. М. Виявлення та розслідування сутенерства, учиненого організованою групою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2018. 20 с.

²⁸ Назаренко К. Ю. Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2016. 20 с.

²⁹ Санакоєв Д. Б. Розслідування торгівлі людьми, вчиненої організованими групами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.

³⁰ Фарима М. М. Розслідування торгівлі дітьми або іншої незаконної угоди щодо дитини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2021. 20 с.

³¹ Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 ; Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2004. 20 с.

³² Філашкін В. С. Криміналістичне забезпечення розслідування торгівлі людьми (міжнародне співробітництво) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2012. 194 с.

К. О. Щербаковської «Криміналістична характеристика та основні положення розслідування торгівлі дітьми» (2012)³³, П. В. Горбасенка «Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми» (2012)³⁴;

4) *кримінально-правової характеристики торгівлі людьми та кримінальної відповідальності за торгівлю людьми*:

У дисертації Я. Г. Лизогуба «Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини» (2003) здійснено порівняльний аналіз кримінальної відповідальності за торгівлю людьми в Україні та інших країнах, а також проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього злочину³⁵.

У дисертації А. М. Орлеана «Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми» (2003) розглянуто підстави криміналізації торгівлі людьми, її соціальні передумови та запропоновано вдосконалення кримінального законодавства України. Досліджено історію формування правового поняття торгівлі людьми та світовий досвід встановлення кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані з цим явищем, розроблено вдосконалене й уніфіковане визначення торгівлі людьми, яке може бути закладене в основу і національного, і міжнародного понять торгівлі людьми³⁶.

У дослідженні В. М. Підгородинського «Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України» (2005) проаналізовано історичні передумови торгівлі людьми, її визначення в різних правових системах,

³³ Щербаковська К. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування торгівлі дітьми : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 197 с.

³⁴ Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 ; Дніпропетровськ : ДДУВС, 2012. 20 с.

³⁵ Лизогуб Я. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Харків, 2003. 22 с.

³⁶ Орлеан А. М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2003. 20 с.

а також особливості кримінальної відповідальності за цей злочин в Україні³⁷.

У дисертації О. С. Науменка «Кримінально-правова протидія злочинам проти волі особи» (2017) розглянуто кримінально-правову характеристику злочинів проти волі особи, включаючи торгівлю людьми, та здійснено аналіз проблемних питань регламентації кримінальної відповідальності за такі злочини³⁸.

Проблеми протидії торгівлі досліджувалися науковцями також на монографічному рівні. Зокрема, у монографії М. Набруско «Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі розслідування торгівлі людьми» (2016) висвітлено теоретичні, правові та практичні проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі розслідування торгівлі людьми. Сформульовано авторське визначення поняття «криміналістична характеристика торгівлі людьми», розкрито зміст її елементів, розглянуто типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування, визначено перелік обставин, що підлягають встановленню, зокрема тих, які встановлюються переважно засобами й методами оперативно-розшукової діяльності³⁹.

У монографії К. Ю. Назаренко «Методика розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом» з урахуванням сучасного стану розвитку криміналістичної науки та правоохоронної практики розглянуто криміналістичну характеристику злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом. Визначено поняття й елементи криміналістичної характеристики, окреслено способи та слідову картину

³⁷ Підгородинський В. М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 ; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2005. 19 с.

³⁸ Науменко О. С. Кримінально-правова протидія злочинам проти волі особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2017. 20 с.

³⁹ Набруско М. С. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі розслідування торгівлі людьми : монографія ; за заг. ред. проф. М. А. Погорецького ; Київ. нац. ун.-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Правова єдність : Алерта, 2016. 204 с.

злочинів, досліджено обстановку злочинного посягання та особу злочинця. Розкрито особливості організації розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом⁴⁰.

Монографія О. О. Мельнікової «Виявлення і розслідування торгівлі людьми: криміналістичний та оперативно-розшуковий аспект» присвячена комплексному вивченню проблеми ідентифікації, документування та розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми. Автор детально аналізує криміналістичні методи і прийоми, а також оперативно-розшукові заходи, що застосовуються для виявлення та припинення діяльності злочинних угруповань, які займаються торгівлею людьми. Особлива увага приділяється практичним аспектам роботи правоохоронних органів, організації співпраці між різними структурами, а також особливостям збору доказів і забезпеченню захисту потерпілих⁴¹.

Натомість монографія А. В. Андрушка «Торгівля людьми, вчинена з метою експлуатації у формі примусової праці» (2019) присвячена всебічному аналізу кримінально-правових, соціальних та психологічних аспектів торгівлі людьми з метою трудової експлуатації. Автор розглядає поняття, ознаки та механізми примусової праці як однієї з найпоширеніших форм експлуатації, що порушує фундаментальні права і свободи людини. У роботі детально досліджено особливості вербування жертв, методи їх утримання та експлуатації, а також сучасні виклики у протидії цьому явищу в Україні та світі⁴².

Натомість у статті А. Ю. Белоножка «Протидія торгівлі людьми в Україні та європейському просторі: порівняльно-правовий аспект» (2019) проведено порівняльно-правовий аналіз систем протидії торгівлі людьми в Україні та країнах

⁴⁰ Назаренко К. Ю. Методика розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : монографія. Дніпро : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 172 с.

⁴¹ Мельнікова О. О. Виявлення і розслідування торгівлі людьми: криміналістичний та оперативно-розшуковий аспект : монографія. Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса : Астропринт, 2020. 174 с.

⁴² Андрушко А. В. Торгівля людьми, вчинена з метою експлуатації у формі примусової праці : монографія. Київ : Наук. світ, 2019. 252 с.

Європейського Союзу. Автор досліджує ключові законодавчі механізми, організаційні підходи та міжнародні стандарти, що застосовуються для запобігання та розслідування цього злочину. Зазначається, що протидія торгівлі людьми охоплює правові заходи на національному та міжнародному рівнях, спрямовані на боротьбу з цим явищем, включаючи криміналізацію відповідних дій і захист прав потерпілих. Виявляються основні відмінності та спільні риси у правовому регулюванні, а також визначаються перспективи гармонізації національного законодавства України з європейськими правовими нормами. Стаття спрямована на підвищення ефективності боротьби з торгівлею людьми через упровадження кращих практик і нормативних стандартів⁴³.

У статті О. О. Гриньківа «Проблемні питання протидії торгівлі людьми» розглядаються ключові труднощі та виклики, з якими стикаються правоохоронні органи, організації та держава у боротьбі з торгівлею людьми. Автор аналізує недоліки чинного законодавства, проблеми виявлення та розслідування злочинів, а також недосконалість системи захисту жертв торгівлі людьми. Особлива увага приділяється питанням координації міжвідомчої взаємодії, підвищенню кваліфікації фахівців і вдосконаленню профілактичних заходів. Стаття містить пропозиції щодо подолання виявлених проблем і покращення ефективності торгівлі людьми в Україні⁴⁴.

У статті О. М. Скрябіна «Актуальні проблеми протидії торгівлі людьми в Україні та країнах Європейського Союзу» проаналізовано сучасний стан протидії цьому явищу, наведено основні його види, зокрема торгівлю людьми з метою сексуальної та трудової експлуатації, трансплантації органів, використання у жебрацтві, виготовленні порнографічної продукції, примусової вагітності та незаконного

⁴³ Белоножко А. Ю. Протидія торгівлі людьми в Україні та європейському просторі: порівняльно-правовий аспект. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2019: альманах наукових досліджень* / за ред. О. В. Козаченка, О. М. Мусиченко. Миколаїв : СПД Румянцева Г. В., 2019. С. 176–183. URL: <https://hdl.handle.net/11300/17457>

⁴⁴ Гриньків О. О. Проблемні питання протидії торгівлі людьми., *Часопис Київського університету права*. 2024. № 2. С. 121–125. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2024.23>

усиновлення (удочеріння). Автор визначає дві основні групи причин торгівлі людьми: фактори, що формують пропозицію «живого товару», та фактори, які зумовлюють попит на нього. У роботі також запропоновано класифікацію країн світу на три основні категорії: країни призначення, країни транзиту та країни походження⁴⁵.

Серед основних завдань, що можуть бути реалізовані за допомогою візуального спостереження в межах протидії торгівлі людьми, М. Л. Грібов, О. М. Ємець, Д. І. Руснак виокремлюють, зокрема: виявлення в діях окремих осіб і груп ознак торгівлі людьми; запобігання переміщенню та переховуванню завербованих осіб, їх передачі та отриманню; встановлення місцезнаходження осіб, яких переміщують, переховують або експлуатують; виявлення всього ланцюга протиправних дій, пов'язаних із торгівлею людьми, каналів їх переміщення, місць переховування та експлуатації; встановлення складу та структури організованих злочинних груп, що вчиняють торгівлю людьми; отримання інформації про спосіб життя, поведінку, зв'язки та інші відомості щодо фігурантів оперативно-розшукових справ і кримінальних проваджень; документування обставин кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК України, які можуть бути використані як докази у відповідному кримінальному провадженні⁴⁶.

Проблеми протидії торгівлі людьми набули особливої актуальності після початку повномасштабної російсько-української війни. Мільйони громадян України були змушені евакуюватися за кордон або переміститися в межах держави, а значну кількість осіб було примусово вивезено до країни-агресора. Унаслідок війни понад десять мільйонів людей залишили свої домівки, з них від п'яти до шести мільйонів

⁴⁵ Скрыбин О. Н. Актуальные проблемы протидії торгівлі людьми в Україні та країнах Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2020. Т. 31 (70). № 6. С. 99–104.

⁴⁶ Грібов М. Л., Ємець О. М., Руснак Д. І. Візуальне спостереження за особою, річчю або місцем як засіб протидії торгівлі людьми. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 8–21. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c6f74294-740a-48cd-af10-0b2796e3a8da/content>

стали внутрішньо переміщеними особами, а близько чотирьох мільйонів – біженцями.

В умовах воєнного стану ризик стати жертвою торгівлі людьми значно зростає, насамперед для внутрішньо переміщених осіб, біженців, дітей без супроводу, багатодітних і малозабезпечених сімей, самотніх людей похилого віку.

Із цього приводу варто зауважити на низку наукових праць, присвячених проблемам протидії торгівлі людьми в умовах воєнного стану. Зокрема, у статті В. В. Котової «Особливості розслідування торгівлі людьми в умовах воєнного стану» (2022) визначено сутність поняття «торгівля людьми» та форми вчинення відповідних злочинів, розкрито особливості їх розслідування, а також встановлено основні чинники поширення цього явища під час російської військової агресії. Крім того, проаналізовано нормативно-правові акти у сфері запобігання торгівлі людьми та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення протидії цим злочинам⁴⁷.

Своєю чергою, у статті Н. А. Сперкач «Торгівля людьми: сучасний стан, динаміка та напрями протидії» (2023) зазначено, що після початку війни проблема торгівлі людьми в Україні ще більше загострилася. Значна кількість людей була примусово вивезена країною-агресором на територію росії та білорусі. Авторка підкреслює необхідність консолідації зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування, міжнародних організацій, громадських об'єднань і громадянського суспільства для ефективної протидії цьому явищу. Встановлено, що одним із ключових завдань є забезпечення активного реагування та скоординованих дій усіх відповідних суб'єктів, адже свобода людини є основоположною цінністю сучасного цивілізованого суспільства, а її захист – однією з головних функцій держави⁴⁸.

⁴⁷ Котова В. В. Особливості розслідування торгівлі людьми в умовах воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2022. № 1. С. 74–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/upztp_2022_1_11

⁴⁸ Сперкач Н. А. Торгівля людьми: сучасний стан, динаміка та напрями протидії. *Ірпінський юридичний часопис. Науковий журнал. Серія: Право*. 2023. Вип. 2 (11). С. 115–124.

Окрім того, варто відзначити наукові праці О. Ю. Дрозда та Л. В. Сороки: «Міжнародне партнерство – основний інструмент протидії торгівлі людьми та гендерному насильству під час збройного конфлікту» (2023)⁴⁹ та «Вплив війни в Україні на європейський стратегічний курс протидії торгівлі людьми» (2023)⁵⁰. У цих дослідженнях автори підкреслюють необхідність посилення міжнародних та європейських правових інструментів для запобігання й боротьби з торгівлею людьми та гендерним насильством під час збройного конфлікту, а також забезпечення їх ефективного виконання. Зокрема, вони наголошують на таких заходах: підвищення обізнаності працівників гуманітарної сфери та осіб, які діють у зонах бойових дій, щодо проблеми торгівлі людьми; розроблення рекомендацій і тренінгів для ідентифікації, запобігання та реагування на випадки торгівлі людьми; підготовка програм постконфліктної реабілітації для жінок, які стали жертвами насильства під час війни, у співпраці з місцевими жіночими організаціями⁵¹.

У статті Т. М. Луцького та І. Б. Газдайки-Василишин «Протидія торгівлі людьми: історія та сучасність» (2023) зазначено, що з початком війни рф проти України демографічний склад жертв торгівлі людьми зазнав суттєвих змін. Якщо раніше вразливими групами були переважно жінки та діти, то тепер серед постраждалих зросла частка молодого міського населення, зокрема чоловіків, які піддаються примусовій праці, дедалі частіше залучаються до незаконного обігу наркотиків і зброї, а також примушують їх до участі у воєнних діях чи мобілізації на тимчасово окупованих територіях. Авторі підкреслюють, що протидія торгівлі людьми охоплює виявлення причин і умов, що сприяють цьому явищу,

⁴⁹ Дрозд О. Ю., Сорока Л. В. Міжнародне партнерство – основний інструмент протидії торгівлі людьми та гендерному насильству під час збройного конфлікту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. С. 77–82. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v97.2023.10>

⁵⁰ Дрозд О. Ю., Сорока Л. В. Вплив війни в Україні на європейський стратегічний курс протидії торгівлі людьми. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 202–207. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_2/30.pdf

⁵¹ Там само.

а також розроблення та впровадження заходів щодо його запобігання та подолання⁵².

У статті К. О. Черевко та О. М. Бережної «Проблеми протидії торгівлі людьми в умовах війни в Україні» (2024) розглянуто питання та проблеми поглиблення кримінологічного розуміння природи, стану, особливостей детермінації та протидії торгівлі людьми в умовах війни в Україні. Визначено поняття «торгівля людьми», охарактеризовано стан відтворення ординарних проявів торгівлі людьми та стан відтворення злочинів із ознаками торгівлі людьми. Досліджено соціально-економічні, культурно-психологічні та політичні фактори торгівлі людьми в Україні в умовах війни⁵³.

У статті О. Пчеліної та В. Невядовського «Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану» (2023) аналізуються особливості протидії цьому явищу в умовах воєнного стану. Автори розкривають специфіку діяльності злочинних мереж у період воєнних конфліктів, а також виклики, з якими стикаються правоохоронні та державні органи у запобіганні та розслідуванні таких злочинів. Окрему увагу приділено законодавчим змінам, практичним заходам захисту вразливих категорій населення та міжнародній співпраці в контексті воєнного часу⁵⁴.

Водночас у статті Д. В. Швеця, З. Р. Кісіль та Р.-В. В. Кісіля «Торгівля людьми під час воєнного стану в Україні: психологічні аспекти постраждалих» (2025) на основі проведених досліджень визначено психологічні особливості жертв торгівлі людьми, розроблено соціально-психологічні портрети основних груп постраждалих і надано рекомендації

⁵² Луцький Т. М., Газдайка-Василишин І. Б. Протидія торгівлі людьми: історія та сучасність. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. Вип. 1. С. 42–48.

⁵³ Черевко К. О., Бережна О. М. Проблеми протидії торгівлі людьми в умовах війни в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 33 (3). С. 208–222. URL: <https://doi.org/10.32631/vsa.2024.3.18>

⁵⁴ Пчеліна О., Невядовський В. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану. *Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми* : зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 31 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 69–71.

щодо ефективної комунікації з ними. Автори наголошують, що якісна та своєчасна допомога таким особам є життєво необхідною, оскільки її метою є мінімізація наслідків стресу та інших негативних проявів рабства, сприяння поверненню постраждалих до нормального життя, а також зниження ризику повторної віктимізації⁵⁵.

Натомість у статті В. М. Логвиненка та О. П. Білецького «Сучасні тенденції в дослідженні протидії торгівлі людьми (короткий огляд закордонних джерел)» (2023) підкреслюється, що протидія торгівлі людьми потребує системного підходу, створення сучасних і ефективних механізмів боротьби з цим злочином, а також консолідації зусиль державних і громадських інституцій. Така діяльність має бути спрямована не лише на запобігання торгівлі людьми, а й на забезпечення захисту та надання комплексної допомоги постраждалим⁵⁶.

У статті Н. О. Любова та Л. А. Філяніна «Протидія торгівлі людьми в умовах реформування органів Національної поліції» (2018) досліджуються особливості та виклики протидії торгівлі людьми в контексті реформування органів Національної поліції України. Автори аналізують зміни в структурі, функціях і кадровому забезпеченні поліції, які впливають на ефективність боротьби з торгівлею людьми. Особливу увагу приділено вдосконаленню оперативно-розшукової діяльності, правовому регулюванню та міжвідомчій взаємодії. Розглядаються перспективи підвищення професійної компетентності поліцейських і впровадження сучасних методів протидії злочинам у сфері торгівлі людьми. Стаття має практичне значення для правоохоронної діяльності та розвитку національної системи боротьби з торгівлею людьми⁵⁷.

⁵⁵ Швець Д. В., Кісіль З. Р., Кісіль Р.-В. В. Торговля людьми під час воєнного стану в Україні: психологічні аспекти постраждалих. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 3. Вип. 5. С. 121–126.

⁵⁶ Логвиненко В. М., Білецький О. П. Сучасні тенденції в дослідженні протидії торгівлі людьми (короткий огляд закордонних джерел). *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. № 2. С. 52–57.

⁵⁷ Любова Н. О., Філяніна Л. А. Протидія торгівлі людьми в умовах реформування органів Національної поліції. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні* : матеріали Всеукр. наук-практ. конф. (м. Дніпро, 12 квітня 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 286–288.

Зважаючи на проблеми, порушені у нашому дослідженні, заслуговують на увагу «Методичні рекомендації з виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми» (О. В. Авраменко та ін.). Методичні рекомендації, присвячені комплексному підходу до виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. У рекомендаціях систематизовано основні поняття, ознаки та методи ідентифікації жертв торгівлі людьми, а також наведено практичні поради щодо організації ефективної роботи правоохоронних органів. Особлива увага приділена координації дій між різними інституціями, збиранню доказової бази та дотриманню прав потерпілих. Рекомендації мають на меті підвищення рівня професійної підготовки фахівців і сприяння вдосконаленню протидії цьому виду злочинності в Україні⁵⁸.

У навчальному посібнику «Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції» (автори: А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач) викладено правові й організаційно-тактичні засади діяльності оперативних підрозділів Національної поліції щодо виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції.

Розглянуто поняття, завдання та принципи діяльності оперативних підрозділів у протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми та нелегальною міграцією, суб'єкти протидії торгівлі людьми і нелегальній міграції та їхній правовий статус, тактику виявлення, припинення та попередження кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції, організаційні засади співробітництва підрозділів Національної поліції з іншими правоохоронними та безпековими організаціями у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми та нелегальною міграцією⁵⁹.

⁵⁸ Методичні рекомендації з виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми / О. В. Авраменко та ін. Київ : Фенікс, 2019. 159 с.

⁵⁹ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 249 с.

Важливе значення щодо дослідження зазначеної проблематики мають також праці зарубіжних дослідників, а саме: П. Секелі (P. Szekely) «Побудова і використання діаграми знань для боротьби з торгівлею людьми» (2015); А. Сікіоту (A. Sykiotou) «Кіберторгівля: вербування жертв торгівлі людьми через мережу Інтернет» (2017); Д. Бореллі (D. Borrelli), Ш. Кальтаджироне (S. Caltagirone) «Нетрадиційна кіберзлочинність: протидія торгівлі людьми через мережу Інтернет» (2020); Т. Докармо (T. DoCarmo) «Основні міжнародні організації, що здійснюють протидію торгівлі людьми» (2020); Г. Ландрон (G. Landron) «Торгівля людьми та її еволюція в кіберпростір: як технології змінили торгівлю людьми» (2021); Д. Димас (G.L. Dimas), Р. Конрад (R. Konrad), К. Маасс (K. Maass), С. Трапп (C. Trapp) «Оперативні дослідження та аналітика щодо протидії торгівлі людьми: систематичний огляд наукової літератури» (2022); Р. Кейли (R. Keighley), Т. Сандерс (T. Sanders) «Запобігання сучасному рабству в секс-бізнесі: протокол дослідження проєкту змішаних методів, що розглядає роль вебсайтів послуг для дорослих» (2023)⁶⁰.

Водночас у дослідженні Д. Чарнецького (D. Czarnecki) «Цифровізація торгівлі людьми в Німеччині» (2022) розглянуто методи відбору лідерами організованих злочинних угруповань інших учасників для реалізації етапів торгівлі людьми (вербування, перевезення) жертв торгівлі людьми до кінцевого пункту призначення. Досліджено способи вербування потенційних жертв торгівлі людьми через мережу «Інтернет» із метою сексуальної та трудової експлуатації. Визначено технології анонімного обміну інформації через комп'ютерні мережі («цибулева» маршрутизація) тощо⁶¹.

У дослідженні Murat Ozer «Mapping Trafficking Networks: A Data-Driven Approach to Disrupt Human Trafficking Post Russia-Ukraine Conflict» розглянуто використання відкритих джерел інформації, проаналізовано соціальні мережі

⁶⁰ Ляшенко О. М. Протидія оперативними підрозділами Національної поліції України торгівлі людьми, що вчиняється з використанням мережі Інтернет : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2025. 20 с.

⁶¹ Там само.

та блокчейн-технологій для виявлення і руйнування мереж торгівлі людьми, що активізувалися після початку російсько-української війни. Воно зосереджене на ролі цифрових платформ, криптовалюти і даркнету в сприянні цим операціям. Дослідження відображає мережі торгівлі людьми та визначає ключових гравців і фінансові потоки за допомогою розвідки з відкритих джерел (OSINT), аналізу соціальних мереж (SNA) та аналізу блокчейну. Результати показують, як криптовалюти використовуються для анонімних транзакцій, і припускають, що порушення роботи центральних координаторів може призвести до нестабільності ширших мереж. Для боротьби з торгівлею людьми дослідження підкреслює важливість обміну даними в режимі реального часу між міжнародними правоохоронними органами. Воно також визначає майбутні напрями розроблення вдосконалених інструментів моніторингу та платформ для співпраці⁶².

Слід зазначити, що у наукових джерелах – дисертаціях, монографіях і статтях – термін «боротьба зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми» розглядається як комплекс заходів, спрямованих на виявлення, розслідування та припинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, а також на притягнення винних до відповідальності та захист постраждалих.

Зокрема, у статті Н. В. Плахотнюка та С. О. Іванисько в Юридичному науковому електронному журналі зазначається, що торгівля людьми є сучасною формою рабства та злочином проти людяності. Основними причинами її поширення є неврегульовані міграційні процеси та соціально-економічні проблеми⁶³.

У дисертації В. В. Турока «Соціально-економічні наслідки та механізми протидії торгівлі людьми» підкреслюється, що торгівля людьми є гострою проблемою для кожної країни,

⁶² Mapping Trafficking Networks: A Data-Driven Approach to Disrupt Human Trafficking Post Russia-Ukraine Conflict. Murat Ozer, Goksel Kucukkaya, Yasin Kose, Assel Mukasheva, Kazim Ciris, Bharath V. Penumatcha URL: <https://arxiv.org/abs/2504.17050>

⁶³ Плахотнюк Н. В., Іванисько С. О. Торговля людьми як злочин проти людяності. *Юридична Україна*. 2020. № 2. С. 62–70. URL: https://jur-ukraine.com/wp-content/uploads/2021/05/pdf-21.pdf?utm_source=chatgpt.com

яка зачіпає різні групи населення та охоплює широке коло сфер протиправної діяльності⁶⁴.

У статті Д. О. Михайленка «Протидія торгівлі людьми як один із напрямів подолання транснаціональної злочинності» зазначено, що боротьба з торгівлею людьми є важливим елементом у протидії транснаціональній злочинності, оскільки вона охоплює виявлення злочинів, притягнення винних до відповідальності та захист прав потерпілих⁶⁵.

Основні компоненти боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми: *виявлення злочинів*: ідентифікація фактів торгівлі людьми, включаючи незакінчені злочини; *розслідування та притягнення до відповідальності*: встановлення та переслідування фізичних і юридичних осіб, причетних до торгівлі людьми; *захист постраждалих*: надання допомоги особам, які стали жертвами торгівлі людьми, включаючи медичну, психологічну та правову підтримку; *міжнародне співробітництво*: співпраця з міжнародними організаціями й іншими державами для ефективної боротьби з транснаціональною торгівлею людьми.

Відтак у розглянутих нами наукових працях боротьба зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, розглядається як багатоаспектний процес, що охоплює виявлення та розслідування злочинів, притягнення винних до відповідальності, захист постраждалих і міжнародне співробітництво. Цей підхід спрямований на ефективне подолання торгівлі людьми як серйозного порушення прав людини та форми транснаціональної злочинності.

Натомість аналіз стану наукових досліджень у сфері протидії торгівлі людьми оперативними підрозділами правоохоронних органів дав змогу виокремити основні напрями, за якими здійснювався науковий пошук вирішення проблем, пов'язаних із цим явищем, а саме:

– наукові праці, присвячені оперативно-розшуковій протидії торгівлі людьми;

⁶⁴ Турок В. В. Соціально-економічні наслідки та механізми протидії торгівлі людьми : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07. Київ, 2016. 220 с.

⁶⁵ Михайленко Д. О. Протидія торгівлі людьми як один із напрямів подолання транснаціональної злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 37–41. URL: <https://surl.li/vcdywf>

– дослідження, у яких розглядаються питання розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми;

– роботи, спрямовані на криміналістичне забезпечення розслідування таких правопорушень;

– праці, у яких досліджуються кримінально-правова характеристика торгівлі людьми та питання кримінальної відповідальності за її вчинення.

Водночас наведений перелік напрямів наукових досліджень щодо актуальних питань протидії торгівлі людьми, розроблення та впровадження ефективних механізмів боротьби з цим негативним явищем, а також удосконалення організаційно-тактичних засад проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій свідчить про наявність невирішених проблем і зумовлює необхідність подальших наукових пошуків. Такі пошуки мають бути спрямовані на розвиток перспективних напрямів, а також на формування теоретичних і практичних рекомендацій, що мають підвищити ефективність протидії торгівлі людьми.

Зокрема до актуальних напрямів подальшого розвитку та вдосконалення організаційно-тактичних засад протидії торгівлі людьми оперативними підрозділами правоохоронних органів, на наше переконання, слід віднести:

– організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми в умовах воєнного стану;

– правові й організаційно-тактичні особливості протидії торгівлі людьми як інструменту, що використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні;

– організацію протидії транснаціональній організованій злочинності в сфері торгівлі людьми;

– організаційно-правові засади оперативного супроводження кримінальних проваджень у справах, пов'язаних із торгівлею людьми;

– правові й організаційні засади використання кримінального аналізу в протидії торгівлі людьми;

– організаційно-тактичні засади впровадження негласних працівників в організовані групи та злочинні організації у сфері торгівлі людьми;

– використання новітніх технологій у виявленні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми.

1.2. Нормативно-правове регулювання протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, оперативними підрозділами міграційної поліції

Протидія торгівлі людьми в Україні ґрунтується на комплексі національних і міжнародних нормативно-правових актів. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» визначає торгівлю людьми як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а також вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини з метою її експлуатації. Така експлуатація може охоплювати сексуальну експлуатацію, використання обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану особи, а також застосування чи погрозу застосування насильства. Крім того, до таких діянь належить використання службового становища або матеріальної чи іншої залежності людини, що, відповідно до Кримінального кодексу України, визнається злочином⁶⁶.

Ст. 149 КК України передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми, а також за дії, пов'язані з вербуванням, переміщенням, переховуванням, передачею або одержанням людини з метою її експлуатації. До кваліфікуючих (обтяжуючих) обставин належать використання примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, з метою отримання згоди на його експлуатацію⁶⁷.

Відповідно до примітки 1 до ст. 149 КК України, поняття експлуатації охоплює всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове

⁶⁶ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 5. Ст. 28.

⁶⁷ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

надання послуг, рабство чи звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення експериментів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, а також використання у збройних конфліктах тощо⁶⁸.

Торгівля людьми як злочинна діяльність є сукупністю трьох ключових елементів: злочинної дії (вербування, розміщення, переховування, передача або одержання людини), засобів впливу (наси́льство, погрози, обман, шантаж, використання уразливого стану тощо) та мети експлуатації (будь-яка форма примусового використання людини).

Згідно зі статтею 3(с) Палермського протоколу, у випадках, що стосуються дітей, для встановлення факту торгівлі людьми достатньо поєднання будь-якої злочинної дії та мети експлуатації, незалежно від застосування засобів впливу. Крім того, відповідно до статті 3(b) цього ж документа, згода жертви на експлуатацію не має юридичного значення, якщо були використані будь-які із зазначених засобів впливу⁶⁹.

Окрім ст. 149 КК України, протидія торгівлі людьми охоплює також інші положення кримінального законодавства, які регулюють окремі аспекти цього злочину, зокрема: ст. 143 – порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини; ст. 144 – насильницьке донорство; ст. 146 – незаконне позбавлення волі або викрадення людини; ст. 150 – експлуатація дітей; ст. 150-1 – використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом; ст. 301 – ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних матеріалів; ст. 301-1 – одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення,

⁶⁸ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

⁶⁹ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: (Палермський протокол), 2000. *Офіційний вісник України* від 19.04.2006. № 14. Стор. 360. Стаття 1057. Код акта 35838/2006.

перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження; ст. 303 – сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією; ст. 304 – втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність; ст. 332 – незаконне переправлення осіб через державний кордон України⁷⁰.

Натомість діяльність підрозділів Департаменту міграційної поліції Національної поліції України регламентується низкою законодавчих і підзаконних актів, зокрема:

Конституцією України, Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Кодексом України про адміністративні правопорушення;

законами України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про протидію торгівлі людьми», «Про державну таємницю», «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про імміграцію», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»;

міжнародно-правовими актами: Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Конвенцією Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми;

постановами Кабінету Міністрів України, зокрема: від 18 квітня 2012 р. № 303 «Про затвердження Положення про створення та функціонування Єдиного державного реєстру злочинів торгівлі людьми» *(із змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 670 від 30.06.2021)*; від 23 травня 2012 р. № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми» *(із змінами, внесеними згідно з постановами КМ № 868 від 19.09.2012, № 531 від 26.05.2021)*; від 25 липня 2012 р. № 660 «Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми» *(із змінами, внесеними згідно з постановами КМ № 71 від 04.02.2013,*

⁷⁰ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

№ 833 від 16.11.2016); від 22 серпня 2012 р. № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми» (із змінами, внесені згідно з постановами КМ № 437 від 13.07.2016, № 132 від 19.02.2020); від 17 квітня 2013 р. № 280 «Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» (у редакції від 13.08.2024); від 24 січня 2023 р. № 68 «Про затвердження технічного опису, зразка бланка, форм заяв для отримання, внесення змін та продовження строку дії дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства в Україні»; від 28 березня 2012 р. № 251 «Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 року № 1983» (у редакції від 28.12.2019); від 1 березня 2017 р. № 118 «Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію» (у редакції від 21.05.2025); від 15 лютого 2012 р. № 150 «Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України» (у редакції від 16.01.2026);

розпорядженнями Кабінету Міністрів України: від 2 червня 2023 р. № 496-р «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року»; від 25 лютого 2026 р. № 184-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2030 року»;

Положенням про Департамент міграційної поліції Національної поліції України, затвердженим наказом Національної поліції України від 22 січня 2021 р. № 52 (зі змінами, внесеними наказом НПУ від 06.02.2024 № 125).

Отже, *нормативно-правову основу протидії торгівлі людьми* становить система законодавчих актів, що визначають засади такої діяльності, а також підзаконних

нормативно-правових актів і правил, які регламентують порядок та умови її здійснення. Зазначені норми й правила поділяються на дві групи: 1) нормативні акти, що визначають загальні права й обов'язки суб'єктів протидії торгівлі людьми; 2) підзаконні нормативно-правові акти, які безпосередньо регулюють організацію цієї діяльності.

Важливу роль в організації протидії торгівлі людьми виконують положення Конституції України, яка визначає Україну як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу. Маючи найвищу юридичну силу та пряму дію, Основний Закон установлює засади правового регулювання протидії торгівлі людьми. Визначальним принципом функціонування держави є положення ч. 2 ст. 19 Конституції України, яке закріплює загальновизнану в міжнародному праві норму: органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти виключно на підставі, у межах повноважень і в спосіб, передбачені Конституцією та законами України⁷¹.

У міжнародній практиці, зокрема у документах Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу, Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Групи експертів Ради Європи з питань боротьби з торгівлею людьми (GRETA), а також Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), загальновизнаною моделлю протидії торгівлі людьми є концепція «4Р», яка охоплює чотири ключові складові: *захист осіб*, які постраждали від торгівлі людьми (Protection); *переслідування злочинців* (Prosecution); *превенція* (Prevention); *партнерство і координація* (Partnership/Coordination)⁷².

Є два варіанти вирішення проблеми.

Перший варіант передбачає реалізацію окремих ініціатив для вразливих груп (дітей, внутрішньо переміщених осіб, жінок і чоловіків, які постраждали від насильства). Такий підхід дає змогу частково забезпечити захист і профілактику, однак не формує системної міжвідомчої взаємодії,

⁷¹ Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

⁷² Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 р. № 184-р.

не гарантує притягнення винних до відповідальності та має фрагментарний і короткостроковий характер.

Другий варіант полягає у розробленні комплексної Програми на основі підходу «4Р» (запобігання, захист, переслідування, координація) з урахуванням міжнародних стандартів. Він забезпечує: адаптацію заходів запобігання до сучасних цифрових загроз; ефективний, травмоорієнтований захист постраждалих; удосконалення розслідування та невідворотність покарання; узгоджену взаємодію всіх суб'єктів на всіх рівнях.

Цей варіант є стратегічно обґрунтованим, відповідає міжнародним зобов'язанням України та сприяє модернізації системи протидії торгівлі людьми, що відповідає практикам країн ЄС⁷³.

Слід підкреслити, що попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, досягається за допомогою об'єднання зусиль усіх органів і підрозділів Національної поліції, забезпечення належного рівня їх взаємодії, а також відповідно до вимог законодавства і отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, причетних до їх учинення, і про події та факти, що можуть сприяти попередженню і виявленню таких правопорушень.

Зокрема, Державна прикордонна служба України за дорученням підрозділів СБУ та органів поліції, за наявності підстав, передбачених законами України, зобов'язана: проводити перевірку і тимчасове вилучення документів у осіб, які перетинають державний кордон України; відмовляти у пропуску через державний кордон окремим особам і здійснювати їх затримання в установленому законом порядку; здійснювати огляд транспортних засобів і майна, що переміщуються через державний кордон України, із подальшим вилученням заборонених до ввезення чи вивезення предметів і речовин, а також предметів контрабанди; вживати заходів

⁷³ Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 р. № 184-р.

щодо контролю та затримання українських і іноземних невійськових суден⁷⁴.

Організація проведення негласних слідчих (розшукових) дій і використання їх результатів у кримінальному провадженні регулюються відповідною Інструкцією, затвердженою спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів та Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5⁷⁵.

Відповідно до ст. 5-1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також згідно з Інструкцією про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, затвердженою спільним наказом МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Міністерства фінансів та Міністерства юстиції України від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 4 вересня 2020 р. за № 849/35132), Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції забезпечує взаємодію правоохоронних органів України із компетентними органами іноземних держав та надає можливості для обміну оперативно-розшуковою, довідковою й криміналістичною інформацією щодо підготовки та вчинення кримінальних правопорушень і причетних до них осіб, а також архівною і, в окремих випадках, процесуальною інформацією⁷⁶.

⁷⁴ Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-комунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2025 р. № 148.

⁷⁵ Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, Мінфіна, Мінюста від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

⁷⁶ Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 475-р від 14 травня 2025 року «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»» затверджено Дорожню карту з питань верховенства права. У розділі 24 «Юстиція, свобода та безпека» цієї Дорожньої карти передбачено блок «4.3 Боротьба з організованою злочинністю», який охоплює, зокрема, напрями «Торгівля людьми» та «Сексуальне насильство над дітьми»⁷⁷.

За напрямом «Торгівля людьми» передбачено розроблення та схвалення Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми до 2030 року, спрямованої на вдосконалення механізмів запобігання цьому явищу, підвищення ефективності виявлення осіб, причетних до відповідних злочинів, а також забезпечення захисту прав постраждалих і надання їм належної допомоги.

Крім того, передбачено такі заходи:

1) *удосконалення кримінального законодавства*. Заплановано розроблення та прийняття закону з метою приведення національного законодавства у відповідність до *acquis* ЄС, зокрема Директиви 2011/36/ЄС та Директиви 2024/1712 ЄС, а саме:

- передбачається розширення форм експлуатації (включення використання у сурогатному материнстві, незаконного усиновлення, примусового шлюбу);
- встановлення кримінальної відповідальності за користування послугами жертв торгівлі людьми та відповідальності юридичних осіб;
- запровадження кваліфікуючої ознаки, пов'язаної з поширенням матеріалів сексуального характеру із використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- імплементація принципу некарності жертв, які були змушені вчиняти правопорушення;

⁷⁷ Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. № 475 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text>

2) *інституційне забезпечення*. Передбачено внесення змін до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» з метою запровадження інституту Національного доповідача – незалежного органу, що здійснюватиме моніторинг у цій сфері відповідно до стандартів ЄС;

3) *міжвідомча взаємодія*. Планується розроблення порядку інформування та взаємодії між суб'єктами протидії торгівлі людьми, зокрема щодо захисту громадян України, які постраждали за кордоном;

4) *підготовка кадрів та міжнародна співпраця*. Передбачено проведення системного навчання для працівників правоохоронних органів, суддів, соціальних служб, освітян та інспекторів праці з питань: ідентифікації жертв; їх захисту та підтримки; розслідування злочинів і притягнення винних до відповідальності. Окрему увагу приділено підготовці IT-фахівців правоохоронних органів та впровадженню міжнародного досвіду за участю Європолу, Інтерполу та інших партнерів;

5) *облік та аналітика*. Заплановано вдосконалення системи збору та аналізу даних щодо розслідувань і судових рішень у справах про торгівлю людьми;

6) *посилення спроможності інституцій*. Передбачено підвищення ефективності діяльності суб'єктів протидії торгівлі людьми шляхом координації, навчання, обміну досвідом і розвитку міжвідомчої взаємодії.

Окремий блок заходів присвячено протидії сексуальному насильству щодо дітей. Зокрема, передбачається гармонізація національного законодавства з положеннями Директиви 2011/93/ЄС та Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації і сексуального насильства.

Основні напрями змін: забезпечення принципу непритягнення до відповідальності дітей-жертв; усунення колізій щодо віку сексуальної згоди; розширення переліку обтяжуючих обставин; віднесення сексуальної експлуатації дітей з метою отримання прибутку до форм торгівлі людьми.

Окрім того, передбачено створення у структурі міграційної поліції Національної поліції України спеціалізованого

підрозділу для боротьби із сексуальною експлуатацією дітей в інтернеті⁷⁸.

Водночас чинне законодавство України містить нечіткі або надто вузькі визначення понять, що дає змогу уникати відповідальності й ускладнює ідентифікацію випадків торгівлі людьми. Відтак пропонується:

1) удосконалити термінологію у КК України та Законі України «Про протидію торгівлі людьми», зокрема пропонується визначення термінів:

Протидія торгівлі людьми – це сукупність правових, організаційних, інформаційних, соціальних, превентивних та оперативно-розшукових заходів, що здійснюються державними органами, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, установами й організаціями незалежно від форми власності, а також інститутами громадянського суспільства з метою: запобігання торгівлі людьми; виявлення та припинення пов'язаних із нею кримінальних правопорушень; притягнення винних осіб до відповідальності відповідно до закону; надання допомоги, забезпечення захисту та реабілітації постраждалих осіб; розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері.

Протидія торгівлі людьми здійснюється з дотриманням прав і свобод людини, принципів верховенства права, недопущення дискримінації та спеціального захисту дітей, жертв гендерно зумовленого насильства та інших уразливих груп.

Боротьба з торгівлею людьми – це діяльність держави, її органів, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів та спеціалізованих служб, а також уповноважених недержавних суб'єктів, спрямована на виявлення, попередження, припинення та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, а також притягнення винних до кримінальної відповідальності згідно із законодавством України та міжнародними зобов'язаннями.

⁷⁸ Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. № 475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text>

Ця діяльність охоплює: оперативно-розшукові заходи, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії; міжнародну співпрацю у сфері кримінального переслідування; заходи процесуального примусу; запровадження санкцій та інших правових механізмів для ліквідації діяльності організованих злочинних угруповань, причетних до торгівлі людьми; створення умов для відшкодування шкоди потерпілим особам;

2) розширити та конкретизувати визначення терміна «торгівля людьми», включивши сучасні форми експлуатації, зокрема: Інтернет-експлуатацію; кіберексплуатацію, примус до вчинення злочинів; сурогатне материнство з ознаками експлуатації.

Отже, *торгівля людьми* – це здійснення незаконної угоди щодо особи, а також її вербування, переміщення, переходу, передача або одержання шляхом обману, шахрайства, зловживання владою чи уразливим станом, застосування погроз, насильства або інших форм примусу, зокрема із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, із метою здійснення будь-якої форми експлуатації, зокрема: примусової праці чи послуг; сексуальної експлуатації; втягнення у злочинну діяльність; використання у порнографії; використання у збройних конфліктах; вилучення органів; сурогатного материнства з ознаками експлуатації; жебрацтва; інтернет-експлуатації.

Інтернет-експлуатація – це форма експлуатації особи, що здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема через інтернет, з метою отримання неправомірної вигоди (матеріальної, сексуальної, трудової тощо).

Така експлуатація передбачає використання обману, психологічного тиску, маніпуляцій, погроз або шантажу та може включати примус до створення й поширення інтимного контенту, залучення до кіберзлочинної діяльності, дистанційної праці в умовах примусу, а також інші форми втягнення у підконтрольну, залежну або принизливу діяльність у цифровому середовищі.

Кіберексплуатація – це умисне використання особи з метою отримання вигоди (майнової, немайнової або сек-

суальної), що здійснюється шляхом залякування, обману, шантажу, примусу, зловживання довірою чи вразливістю особи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема інтернету, соціальних мереж, месенджерів, платформ обміну контентом або інших цифрових засобів зв'язку.

Форми кіберексплуатації охоплюють, але не обмежуються: сексуальним примусом онлайн (включно з сексуальним шантажем – «сексторшеном»); вимушеною участю в створенні порнографічного контенту або стрімінгах; онлайн-торгівлею людьми чи вербуванням для експлуатації; залученням до злочинної діяльності через кіберпростір (наприклад, наркокур'єрство, шахрайство, фінансові схеми); контролем над особою через цифрові засоби (включно з кіберсталкінгом і цифровим насильством у тісних стосунках).

Кіберексплуатація визнається кримінально караним діянням незалежно від фізичного контакту з потерпілим і може мати транснаціональний характер.

Примус до вчинення злочинів – це умисне втягнення особи у протиправну діяльність шляхом застосування фізичного або психологічного насильства, погроз, обману, зловживання владою, залежністю, шантажу чи використання вразливого стану, за відсутності в особи реальної можливості ухилитися від участі у вчиненні кримінально караних діянь.

Такий примус визнається формою експлуатації в контексті торгівлі людьми, насамперед якщо: злочин учиняється в інтересах або під контролем іншої особи чи організованої групи; особа не отримує вигоди від злочину або діє виключно під тиском страху, боргової залежності чи контролю; жертвою є неповнолітній або особа у соціально вразливому становищі.

Наявність примусу до вчинення злочину може бути обставиною, що виключає або пом'якшує кримінальну відповідальність, та вимагає розслідування з погляду можливого факту торгівлі людьми або іншої пов'язаної злочинної діяльності.

Сурогатне материнство з ознаками експлуатації – це форма використання репродуктивної функції жінки, за якої вона залучається до виношування та народження дитини для третіх осіб на умовах, що свідчать про обмеження її волі,

гідності, інформованої згоди або порушення прав, та супроводжується зловживанням вразливим станом, примусом, обманом або контролем з боку третіх осіб із метою отримання матеріальної чи іншої вигоди.

Ознаками експлуатації при сурогатному материнстві можуть бути: втягнення жінки в репродуктивний процес без повного розуміння юридичних і медичних наслідків; використання її уразливого становища (економічна скрута, соціальна залежність, відсутність альтернатив); нав'язування жорстких контрактних умов, що обмежують її права на особисту автономію, медичне рішення чи свободу пересування; відмова у післяпологовій допомозі або компенсації; посередництво з боку організованих структур, які діють із порушенням законодавства чи етичних норм;

3) запровадити юридичне визначення таких понять, як: «вразливий стан особи»; «експлуатація дітей в інтернеті»; «цифрова торгівля людьми».

Вразливий стан особи – це обставини, за яких фізична, психологічна, соціальна або економічна ситуація особи обмежує її здатність усвідомлено, добровільно та без зовнішнього тиску приймати рішення або чинити опір примусу, і які можуть бути використані іншою особою з метою отримання неправомірної вигоди чи здійснення впливу на поведінку цієї особи.

Такий стан може бути зумовлений, зокрема: фізичним чи психічним захворюванням, віком (неповноліття або похилий вік), інвалідністю, матеріальною або соціальною незахищеністю, залежністю (економічною, емоційною, юридичною тощо), відсутністю законного статусу перебування на території держави, незнанням мови чи культури.

Наявність вразливого стану є юридично значущою обставиною, що може вказувати на відсутність справжньої згоди особи при встановленні фактів експлуатації, торгівлі людьми або пов'язаних правопорушень.

Експлуатація дітей в інтернеті – це умисне використання особи, яка не досягла 18 років, у мережі «Інтернет» шляхом обману, примусу, шантажу, зловживання вразливістю чи довірою з метою отримання неправомірної вигоди, що охоплює, але не обмежується: створенням, розповсюдженням

або зберіганням дитячої порнографії; залученням дитини до виготовлення сексуально відвертого контенту (включаючи онлайн-трансляції); втягненням у сексуальне спілкування або обмін інтимними матеріалами через цифрові платформи (грумінг); використанням дитини для скоєння або сприяння вчиненню шахрайських або інших протиправних дій у мережі.

Ця форма експлуатації визнається злочинною незалежно від наявності згоди дитини та підпадає під регулювання кримінального законодавства, що передбачає захист прав дитини у цифровому середовищі.

Цифрова торгівля людьми – це форма торгівлі людьми, що передбачає вербування, переміщення, передачу, приховування або отримання осіб шляхом обману, примусу, залякування, зловживання владою чи вразливим становищем із використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мережі «Інтернет», із метою експлуатації.

Ця діяльність може включати: онлайн-вербування для трудової, сексуальної чи іншої форми експлуатації; використання цифрових платформ для торгівлі або контролю над жертвами; застосування засобів спостереження, шантажу, кібергрумінгу чи цифрового контролю задля утримання особи в експлуатаційному становищі; отримання фінансової або іншої вигоди через дистанційне втягнення особи в експлуатацію.

Цифрова торгівля людьми визнається кримінальним правопорушенням незалежно від фізичного переміщення жертви та може мати транснаціональний характер.

Окрім того, пропонується внести зміни до ст. 149 КК України, зокрема включити нові кваліфікуючі ознаки до складу злочину: вчинення злочину в умовах воєнного стану або збройного конфлікту; використання цифрових технологій для втягнення, вербування, контролю або експлуатації жертв.

Вчинення злочину в умовах воєнного стану або збройного конфлікту – це протиправне умисне діяння, що відповідає ознакам кримінального правопорушення, здійснене особою або групою осіб під час дії правового режиму воєнного стану або в умовах збройного конфлікту, з урахуванням

особливих обставин, що впливають на кваліфікацію злочину, відповідальність і заходи кримінального реагування.

До таких особливих обставин належать: стан підвищеної небезпеки та надзвичайних обмежень, установлених правовим режимом воєнного стану; вплив воєнних дій на можливості захисту прав і свобод громадян; потенційне посилення суспільної шкоди від злочину; можливість застосування спеціальних норм міжнародного гуманітарного права та національного законодавства.

Вчинення злочину в цих умовах може передбачати посилення кримінальної відповідальності або визначати особливості розслідування і судового провадження.

Використання цифрових технологій для втягнення, вербування, контролю або експлуатації жертв – це умисне застосування інформаційно-комунікаційних засобів, цифрових платформ, інтернет-ресурсів, соціальних мереж, мобільних застосунків або інших цифрових інструментів з метою залучення, вербування, встановлення контролю, примусу чи експлуатації осіб, що призводить до порушення їхніх прав і свобод, зокрема у контексті торгівлі людьми, кіберексплуатації або інших форм злочинної діяльності.

Цей процес може охоплювати: маніпуляції довірою жертв через онлайн-комунікації; обман і введення в оману за допомогою цифрових каналів; використання цифрового спостереження та контролю (кіберстеження, кіберсталкінг); примус до незаконної діяльності або сексуальної експлуатації через цифрові платформи. Визначення підкреслює особливості сучасних технологій як засобу поширення та реалізації кримінальних схем з експлуатації.

1.3. Сучасний стан і тенденції вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми

Важливе значення для розроблення понятійного апарату теорії ОРД набуває визначення поняття оперативно-розшукової характеристики торгівлі людьми. На нашу думку, *оперативно-розшукова характеристика торгівлі людьми* – це сукупність оперативно-розшукової та іншої

інформації про закономірності, тенденції і процеси, що відбуваються у злочинному середовищі торговців людьми та його інфраструктурі, ознаки формування і функціонування злочинних угруповань, які займаються трафікінгом, їх організаторів і учасників, види і способи торгівлі людьми.

До основних елементів оперативно-розшукової характеристики торгівлі людьми належать, зокрема:

- 1) структурно-функціональні ознаки торгівлі людьми;
- 2) особистісні характеристики організаторів та учасників організованих груп, які займаються трафікінгом;
- 3) характер і способи протиправної діяльності торговців людьми;
- 4) об'єкти і типові сліди торгівлі людьми.

Оперативно-розшукову характеристику торгівлі людьми доцільно визначати як інформаційну основу, що забезпечує вибір найбільш ефективних сил, форм, методів і засобів ОРД для пошуку та фіксації фактичних даних про кримінальні правопорушення, пов'язані із торгівлею людьми, а також для розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх документування⁷⁹.

Оперативно-розшукова характеристика торгівлі людьми ґрунтується на теоретичних положеннях кримінального права, кримінології, кримінального процесу, криміналістики, проте вона має і специфічні особливості, які впливають зі змісту завдань ОРД, зокрема щодо виявлення, запобігання та припинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Виявляються ж ці специфічні особливості торгівлі людьми в ході її дослідження за допомогою негласних сил і засобів, інформаційно-аналітичної розвідки, у результаті агентурного пошуку, використання оперативно-технічних засобів і проведення інших ОРЗ на стадії оперативної розробки.

У системі *структурно-функціональних ознак*, які розкривають перший елемент оперативно-розшукової характеристики торгівлі людьми, слід виокремити: структуру і тип ОЗГ як специфічного кримінального утворення;

⁷⁹ Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / Відп. редактори В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). С. 603.

рівень кримінального розвитку й особливості формування злочинного угруповання; систему функцій організованої групи та сферу кримінальної активності; систему організації захисту торговців людьми від викриття.

Другий елемент – *укрупнений блок відомостей про організовані групи торговців людьми* – складають особистісні ознаки учасників і лідерів ОЗГ, зокрема: якісна характеристика осіб, що входять в злочинне угруповання.

Якісна характеристика осіб, які входять в ОЗГ, складається із системи показників, що відображають сукупно їхній соціально-демографічний і професійний склад, кримінальний досвід і знання основ юриспруденції, типології лідерів, непрямих учасників, виконавців, національно-державну належність торговців людьми.

Третій елемент оперативно-розшукової характеристики торгівлі людьми становлять *відомості про протиправну діяльність торговців людьми*. Цей елемент включає сукупність ознак, які розкривають основні напрями кримінальної активності трафікерів. Протиправна діяльність є змістовним елементом оперативно-розшукової характеристики торгівлі людьми і дає інформацію про її конкретні напрями, види і способи.

Четвертий елемент оперативно-розшукової характеристики торгівлі людьми становлять *відомості про об'єкти й типові сліди злочинних посягань трафікірів*. До складових цього елемента оперативно-розшукової характеристики належать такі основні ознаки: цілі злочинних посягань; предмети, об'єкти злочинних посягань; потерпілі й інші об'єкти злочинних посягань; сліди-відображення, сліди-речовини та матеріали, сліди-предмети, об'єкти-носії слідів протиправної діяльності злочинних структур торговців людьми.

Знання оперативно-розшукової характеристики торгівлі людьми оперативними підрозділами дає змогу ставити перед ними реальні цілі та завдання, виявляти вузькі місця в інформаційно-аналітичній, оперативно-розшуковій та управлінській діяльності, своєчасно приймати оптимальні рішення і вносити своєчасні корективи, спрямовані на підвищення ефективності боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Торгівля людьми, а так само вербування, переміщення, переховування, передача чи одержання людини, вчинені з метою її експлуатації, із застосуванням примусу, викрадення, обману, шантажу, використання матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або шляхом підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, з метою отримання згоди на експлуатацію, є кримінальним злочином (ст. 149 КК України)⁸⁰.

Натомість, динаміка виявлення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, в Україні за 2020–2025 роки демонструє змінну тенденцію, з піком у 2021 році та подальшим зниженням у подальші роки⁸¹ (див. табл. 1.1).

Зокрема, у 2021 році простежується значне зростання виявлених випадків торгівлі людьми, що може свідчити про активізацію правоохоронних заходів і покращення механізмів виявлення злочинів.

У 2022–2023 роках кількість виявлених випадків зменшилася, що може бути пов'язано з дестабілізацією ситуації в країні через повномасштабну війну, що ускладнило роботу правоохоронних органів.

У 2025 році кількість зареєстрованих кримінальних проваджень є на рівні попереднього року, проте кількість потерпілих зросла більше ніж удвічі, що може свідчити про поліпшення виявлення та реєстрації постраждалих осіб. Війна в Україні значно вплинула на ситуацію, створивши нові виклики для правоохоронних органів у боротьбі з цим видом злочинності⁸².

Між різними формами торгівлі людьми немає чітких меж: одні й ті самі групи осіб нерідко стають жертвами кількох її різновидів, зокрема експлуатації дитячої праці та дитячої проституції.

⁸⁰ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

⁸¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

⁸² Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за січень–грудень 2025 року. URL: <https://sur.li/hipdmp>

Таблиця 1.1

**Динаміка виявлення кримінальних правопорушень,
пов'язаних із торгівлею людьми,
оперативними підрозділами правоохоронних органів
за 2020-2025 роки**

Показники	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Торгівля людьми (ст. 149 ККУ)	206	232	133	147	105	155
– зокрема ч. 2 ст. 149 ККУ	134	141	76	100	43	80
– зокрема ч. 3 ст. 149 ККУ	43	52	48	25	46	54
Експлуатація дітей (ст. 150 ККУ)	0	0	1	1	0	2
– зокрема ч.ч. 2, 3 ст. 150 ККУ	0	0	0	1	0	2
Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1 ККУ)	7	4	3	3	1	2
Порушення порядку трансплантації органів (ст. 143 ККУ)	1	4	4	3	27	76
Насильницьке донорство (ст. 144 ККУ)	0	0	0	0	0	0
Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 ККУ)	414	479	268	252	361	465
Ввезен., виготовл., збут і розповсюдж. порнопродукції (ст. 301 ККУ)	1493	1482	785	903	1647	1482
Одерж. доступу до дитячої порнографії, її придб., зберіган., ввезен., перевезен. чи інше переміщ., виготовлення, збут і розповсюдження (ст. 301-1)	–	1127	1095	1621	1809	1127
Сутенерство (ст. 303 ККУ)	269	171	195	348	244	171
Втягнення н/літніх у протиправну діяльність (ст. 304 ККУ)	122	78	79	73	91	78
Незаконне переправл. осіб через держ. кордон (ст. 332 ККУ)	327	2750	1225	2301	3106	2750

За даними Державного департаменту США, масштаби транснаціональної торгівлі людьми становлять від 600 до 800 тис. осіб щороку⁸³. Водночас Центр безпеки людини (Ванкувер, Канада), з урахуванням внутрішньої торгівлі людьми в різних країнах, оцінює загальну кількість жертв цього злочину приблизно у 4 млн осіб⁸⁴.

Експлуатація людей приносить злочинним угрупованням значні прибутки. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП), у 2005 році кількість жертв торгівлі людьми становила приблизно 2,4 млн осіб, а прибуток від цієї діяльності – приблизно 32 млрд доларів США⁸⁵.

У класичному виді схема діяльності злочинних груп, що займаються торгівлею людьми, охоплює такі етапи: вербування – переміщення – передача – експлуатація.

Вербування є початковим етапом торгівлі людьми, який тісно пов'язаний із наступними стадіями та створює передумови для їх реалізації. Під вербуванням слід розуміти процес досягнення домовленості з особою шляхом її безпосереднього залучення – через запрошення або набір під приводом участі в певній діяльності.

Характерною ознакою вербування є повне або часткове введення майбутньої жертви в оману. Методи, які обирає вербувальник, залежать від особистих характеристик потерпілої особи та конкретних обставин. У деяких випадках застосовуються додаткові засоби впливу – погрози, шантаж або інші форми примусу.

Основна мета вербувальника на цьому етапі – будь-яким способом переконати людину погодитися на запропоновані умови та спонукати її до відповідних дій. Часто вербувальники пропонують допомогу в оформленні документів, організації поїздки або надають грошові позики, поступово встановлюючи контроль над жертвою та втягуючи її в боргову залежність.

⁸³ Торгівля людьми онлайн та за допомогою технологій. URL: <https://surlicc/rjvnmv>

⁸⁴ Скільки українців були змушені втекти з країни через війну: в ООН назвали нові дані. URL: <https://vsviti.com.ua/news/139015>

⁸⁵ МОП публікує нове важливе дослідження щодо примусової праці. URL: https://press.un.org/en/2005/sag360.doc.htm?utm_source=chatgpt.com

Нерідко вербування здійснюють особи з близького оточення жертви – однокласники, колеги, сусіди, а іноді навіть родичі. Також поширені випадки, коли вербувальниками стають колишні жертви, яких змушують до цього через погрози або в обмін на обіцяну свободу.

Вербування може здійснюватися також через оголошення про працевлаштування або навчання за кордоном, розміщені в засобах масової інформації, соціальних мережах, а також через туристичні, шлюбні чи модельні агентства, компанії з працевлаштування за кордоном, у межах програм типу Au Pair, шляхом особистого листування (зокрема, «наречена поштою») або через спеціалізовані вебсайти⁸⁶.

Переміщення. Торгівля людьми зазвичай передбачає переміщення жертви, яке не обов'язково пов'язане з перетинанням державного кордону. Зловмисники вивозять потерпілих із їхнього звичного середовища – від сім'ї та друзів – і утримують їх в ізоляції в місцях, де можуть забезпечити контроль і підтримувати залежність. У випадках транснаціональної торгівлі людьми в'їзд до країни призначення може здійснюватися відкрито або приховано, добровільно чи під примусом, легально або нелегально.

Перевезення найчастіше здійснюється із супроводом – відкритим або прихованим, що має на меті запобігти ситуаціям, за яких жертва може не дістатися до місця призначення, зокрема через самостійну зміну маршруту або затримання імміграційними чи прикордонними службами. Крім того, супровід спрямований на обмеження контактів потерпілої особи з оточенням.

На етапі переміщення жертва торгівлі людьми часто ще не усвідомлює факту обману. Водночас уже на цій стадії постраждалі можуть зазнавати обмеження свободи пересування та спілкування, жорстокого поводження і фізичного насильства. Нерідко жертв переховують різними способами: розміщують у спеціально обладнаних приміщеннях, змінюють їхні персональні дані, документи, зовнішність тощо⁸⁷.

⁸⁶ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 46–47.

⁸⁷ Там само. С. 47.

Наступним етапом торгівлі людьми є *передача* особи, яка є об'єктом злочину, іншому представнику злочинного угруповання. Відповідною дією з боку партнера є *одержання* такої особи. У результаті жертва переходить під контроль іншої особи⁸⁸.

Експлуатація є завершальним етапом цього злочину. Найпоширенішими її формами нині вважаються трудова, сексуальна та змішана експлуатація. Із-поміж них сексуальна експлуатація є найбільш прибутковою для злочинців і водночас завдає постраждалим найтяжчих фізичних і психологічних травм. Це зумовлено систематичним застосуванням фізичного, сексуального та психологічного насильства щодо жертв.

Експлуатація здійснюється в різних місцях, зокрема в закладах розпусти, на вулиці в межах проституції, у саунах і масажних салонах, приватних будинках і квартирах, а також через агентства так званих «дівчат за викликом»⁸⁹.

Недавніми роками простежується стійка тенденція до зростання випадків трудової експлуатації, жертвами якої стають і чоловіки, і жінки, і діти. Чоловіків зазвичай примушують до виконання важкої фізичної праці, змушуючи працювати по 16–18 годин на добу без вихідних із грубими порушеннями вимог безпеки праці. Часто такі працівники перебувають у повній ізоляції, проживають в антисанітарних умовах і не мають доступу до належного харчування. Жінок зазвичай експлуатують на так званих «легших» роботах – як доглядальниць за хворими або літніми людьми, домашніх працівниць, а також на підприємствах швейної та харчової промисловості.

На початковому етапі трудової експлуатації постраждалим зазвичай обіцяють виплату заробітної плати після виконання визначеного обсягу робіт або після завершення обумовленого строку. Проте згодом, коли вони починають

⁸⁸ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 47.

⁸⁹ Там само. С. 48.

вимагати обіцяні кошти, їм повідомляють, що оплати не буде, і змушують працювати стільки, скільки вважатиме за потрібне роботодавець. Будь-які спроби спротиву жорстко придушуються – побиттями, обмеженням свободи пересування, позбавленням їжі та залякуванням⁹⁰.

Доволі поширеною формою експлуатації є жебракування. Для цього торговці людьми зазвичай використовують осіб, для яких формальна зайнятість є практично недосяжною, зокрема осіб з інвалідністю, дітей і людей похилого віку.

Водночас злочинні угруповання активно освоюють прибутковий сегмент незаконної торгівлі органами, що виник унаслідок значного дефіциту в донорській системі. За оцінками експертів ООН, нині жодна держава не спроможна повною мірою задовольнити потреби в людських органах для трансплантації.

Групи ризику. Із-поміж виявлених жертв торгівлі людьми – особи різної статі, віку, соціального походження та матеріального становища. Водночас є групи підвищеного ризику – найбільш уразливі категорії населення, які мають вищу ймовірність стати жертвами цього злочину.

Нині посилюється тенденція до поширення таких форм експлуатації, як примусова праця, використання у порнобізнесі, незаконне усиновлення (удочеріння) з метою наживи, продаж дітей, вилучення органів, примусове втягнення у заняття жебрацтвом, залучення цивільного населення до участі у збройному конфлікті, експлуатація з використанням інформаційних технологій і торгівля людьми онлайн.

Потрапити в ситуацію торгівлі людьми може будь-яка особа незалежно від віку, статі, громадянства, соціального статусу чи рівня освіти. Водночас найбільш уразливими на сьогодні є такі групи населення: внутрішньо переміщені особи; діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; діти й інші особи, які були депортовані або примусово переміщені, а також ті, що перебували під ризиком депортації чи примусового переміщення внаслідок збройної агресії рф

⁹⁰ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 48.

проти України; особи, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією РФ проти України; особи з інвалідністю, насамперед жінки, дівчата, а також особи з інтелектуальною та/або психосоціальною інвалідністю; самотні матері; жінки та чоловіки, які втратили роботу; сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах; трудові мігранти; представники національних меншин; представники корінних народів України та населення тимчасово окупованих територій; біженці та особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту⁹¹.

У січні 2026 року в Євростаті повідомили, що станом на листопад 2025 року тимчасовим захистом у країнах Європейського Союзу користувалися приблизно 4,35 млн громадян України. Водночас ці дані охоплюють лише ЄС: хоча саме там перебуває найбільше українців, значна їх частина виїхала й до інших країн. Зокрема, майже 200 тис. осіб скористалися спеціальними програмами у США, а приблизно чверті мільйона прийняла Канада⁹².

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), у світі зафіксовано до 7 млн українських біженців, а понад 7,7 млн осіб є внутрішньо переміщеними особами. За оцінками українського уряду, загалом із країни виїхало приблизно 7,5 млн людей – це більше, ніж населення всієї Данії, або приблизно як три Молдови⁹³.

За даними Євростату, найбільша кількість українців під тимчасовим захистом перебуває в Німеччині – 1 250 620 осіб (28,7% від загальної кількості в ЄС), Польщі – 969 240 осіб (22,3%) та Чехії – 393 055 осіб (9,0%). Далі йдуть Іспанія – 255 180 осіб і Румунія – 201 865 осіб⁹⁴.

⁹¹ Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 р. № 184-р.

⁹² Станом на листопад 2025р. тимчасовий захист в ЄС отримали 4,33 млн біженців з України – Євростат. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1135721>.

⁹³ П'ятий рік на валізах. Чи досі раді бачити українських біженців в Європі й чого чекати далі. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/p-yatiy-rik-valizah-chi-dosi-radi-bachiti-1771948170.html?utm_source=chatgpt.com

⁹⁴ Там само.

Через невизначеність щодо перспектив подальшого працевлаштування, побутові труднощі та брак фінансових ресурсів такі особи є особливо вразливими та схильними до прийняття сумнівних пропозицій вербувальників. Окрім того, деякі переселенці намагаються отримати притулок за кордоном. Однак відсутність знань щодо вимог міжнародного та національного законодавства інших держав стосовно статусу біженця або шукача притулку робить їх легкою здобиччю для різних шахраїв і торговців людьми⁹⁵.

Національна поліція України, зокрема Департамент міграційної поліції, співпрацює з правоохоронними органами іноземних країн, Європолом, Інтерполом, FRONTEX, а також неурядовими громадськими організаціями, які надають підтримку, допомогу та захист постраждалим від торгівлі людьми.

Зокрема, міграційна поліція України під егідою Європолу спільно з правоохоронними органами Австрії, Болгарії, Іспанії, Німеччини, Польщі, Словаччини, Румунії та Угорщини створила міжнародну інформаційну платформу, що функціонує у режимі 24/7, з метою проведення спільних перевірок за ознаками можливих фактів торгівлі людьми. Основною метою створення зазначеної платформи є запобігання трафікінгу українських біженців, забезпечення спільного оперативного реагування на повідомлення про можливі факти торгівлі людьми та налагодження повної взаємодії під час ідентифікації її жертв⁹⁶.

Важливим партнером міграційної поліції є Міжнародна організація по боротьбі з торгівлею людьми International Justice Mission. Ця організація допомагає українцям, які вимушено залишили Україну, у захисті їхніх прав на території Румунії, інших країн Європи, а також інформує про потенційні ризики торгівлі людьми⁹⁷.

⁹⁵ Біженці, соціальне житло, шахраї – інтерв'ю з речницею Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні. URL: <https://surl.li/mnufyb>

⁹⁶ Міграційна поліція під егідою ЄВРОПОЛ створює міжнародну інформаційну платформу для запобігання торгівлі людьми серед українських біженців. URL: <https://surl.lu/zuubzb>

⁹⁷ Нацполіція у співпраці з іноземними партнерами протидіє торгівлі людьми: як звернутись по допомогу. URL: https://npu.gov.ua/news/natspolitsiia-u-spiivpratsi-z-inozemnymy-partneramy-protydiie-torhivli-liudmy-iak-zvernutyts-po-dopomohu?utm_source=chatgpt.com

Високий ризик стати жертвами торгівлі людьми мають також: трудові мігранти (насамперед із нерегульованим статусом); особи, які незаконно виїжджають за кордон або перебувають там, а також ті, хто незаконно в'їхав чи перебуває на території України; особи, які користуються послугами шлюбних агентств і фірм із посередництва у працевлаштуванні, зокрема за кордоном; особи, які займаються модельною діяльністю; працівники сфери розваг; особи, які займаються проституцією; особи, які раніше постраждали від торгівлі людьми; особи з алкогольною або наркотичною залежністю.

Торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації. Обсяг світової торгівлі жінками як «товаром» для секс-індустрії оцінюється приблизно у 12 млрд доларів США на рік. Пріоритетними країнами вивезення українських громадян із метою сексуальної експлуатації є країни Європейського Союзу, Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Ізраїль, Сирія, Китай, Нідерланди, США, Канада та Японія⁹⁸.

За даними правоохоронних органів України, жертв торгівлі людьми виявлено у 57 країнах світу. Лідируючі позиції у цьому переліку посідає Туреччина – майже 35% усіх випадків; друге та третє місця займають Польща і Чехія – 13% та 10% відповідно. Така ситуація пояснюється низкою чинників, зокрема географічною близькістю, високим попитом на дешеву робочу силу та сексуальні послуги, відносно простим порядком в'їзду, а також відсутністю мовного бар'єра. Основними країнами транзиту є Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія, Болгарія, Єгипет та Австрія⁹⁹.

Жінок, які потрапляють за кордон і залучаються до секс-бізнесу, умовно можна поділити на дві категорії: тих, які цілеспрямовано та добровільно виїжджають для надання сексуальних послуг, і тих, яких примушують до такої діяльності.

До найхарактерніших ознак осіб, які належать до потенційної групи ризику втягнення в торгівлю людьми або вже стали її жертвами, належать наступні. Це, зокрема, молоді

⁹⁸ Україна в епіцентрі сучасної работоргівлі: чому наші громадяни стають жертвами торгівлі людьми. URL: <https://surl.li/yrdu1a>

⁹⁹ Звіт Держдепартаменту про торгівлю людьми вказав на виклики перед Україною, назвав найбільших порушників. URL: <https://surl.li/fqdjba>

жінки віком від 18 до 30 років, які через особисті обставини чи зовнішній тиск прагнуть нелегально виїхати за кордон для роботи у сфері розваг – як танцівниці, співачки, стриптизерки, працівниці нічних клубів тощо. Особливу вразливість виявляють ті, хто беззастережно довіряє оголошенням шлюбних або кадрових агентств, які пропонують працевлаштування чи укладення шлюбів за кордоном. Торгівлею людьми займаються організовані злочинні угруповання з високим рівнем координації. Зазвичай вони формуються на основі особистих зв'язків – включно з родинними – і можуть складатися і з громадян України, і з іноземців.

Як приклад, співробітники міграційної поліції ГУНП у м. Києві спільно з прокуратурою викрили та припинили діяльність транснаціональної злочинної групи, яка діяла в Києві та області й займалася торгівлею людьми (ч. 2 ст. 149 КК України). Зловмисники вербували молодих жінок під виглядом працевлаштування в модельному бізнесі за кордоном, після чого переправляли їх до Туреччини, де передавали для сексуальної експлуатації. До складу групи входили і громадяни України, і іноземці. Організаторами були 36-річна жінка, її 40-річний співмешканець – громадянин Туреччини, який незаконно перебував в Україні, а також 27-річна киянка; у Стамбулі їм сприяв ще один громадянин Туреччини.

За кожен завербовану жінку учасники отримували 500–800 доларів США, розподіляючи кошти між собою. Правоохоронці затримали організаторку в аеропорту під час спроби переправлення двох дівчат за кордон. Під час обшуків вилучено мобільні телефони, носії інформації, документи й інші докази злочинної діяльності¹⁰⁰.

Дві третини осіб, причетних до торгівлі людьми у складі ОГ і ЗО, які потрапляють у поле зору правоохоронних органів України, становлять жінки. Водночас значна частина з них – це колишні жертви, які зазнавали примусової проституції за кордоном і після повернення в Україну залучають до цієї діяльності своїх співвітчизниць. Це явище отримало

¹⁰⁰ Київські поліцейські затримали в аеропорту жінку, яка намагалася вивезти дівчат у сексуальне рабство до Туреччини. URL: <https://surl.luh.nxsnm>

назву «друга хвиля». Частка чоловіків, які займаються торгівлею людьми, становить приблизно 30%.

Зазвичай для вчинення таких злочинів (зокрема оформлення закордонних паспортів та інших документів, необхідних для виїзду за кордон, організації незаконного перетину державного кордону України або забезпечення так званого «даху» для прикриття злочинної діяльності) використовуються розгалужені корупційні зв'язки з працівниками відповідних державних органів, установ і організацій.

Для таких злочинів характерні наявність кількох взаємопов'язаних етапів злочинної діяльності та їх ретельне планування. Обов'язковими складовими такого планування є:

- *пошук за межами України, за участю іноземних громадян (зокрема сутенерів), «ринків збуту» для продажу жінок із метою сексуальної експлуатації;*

- *налагодження корупційних зв'язків із посадовими особами державних органів, установ і організацій, які займаються оформленням і видачею документів, необхідних для виїзду за кордон, а також здійснюють контроль за перетином державного кордону України;*

- *підбір осіб, які з огляду на вік і зовнішні дані (переважно жінки віком від 18 до 30 років) можуть бути використані з метою сексуальної експлуатації;*

- *вибір способів переміщення жінок через державний кордон України: законного (за справжніми паспортами та іншими необхідними документами) або незаконного (за підробленими документами чи без них);*

- *визначення способу оплати за «поставлений товар»¹⁰¹.*

Відповідно до цього формується внутрішньогруповий розподіл ролей у ОЗУ, до складу яких зазвичай входять: організатор (керівник), вербувальники, особи, які використовують наявні зв'язки з корумпованими працівниками підрозділів ДМС і сервісних центрів для оформлення необхідних

¹⁰¹ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 55.

виїзних документів, «кур'єри», а також закордонні «покупці» (або сутенери), що здійснюють безпосереднє «працевлаштування» жінок.

Водночас трапляються випадки, коли особи, які сприяють реалізації злочинної діяльності на окремих її етапах, формально не входять до групи та не обізнані з її кінцевою метою. До таких можуть належати: фотографи, які виготовляють знімки для «реклами» жінок серед іноземних покупців; працівники органів міграційної служби та сервісних центрів, що займаються оформленням і видачею біометричних закордонних паспортів та інших необхідних документів; «провідники», які здійснюють незаконне (без належних документів) переправлення жінок через державний кордон України¹⁰².

Вербувальники – це особи, які займаються підшукуванням жінок для їх подальшої експлуатації та безпосередньо контактують із ними. Найчастіше цю роль виконують колишні повії або танцівниці стриптиз-барів, знайомі чи приятелі як самої жертви, так і її оточення, а іноді навіть друзі, оскільки саме їм потерпілі схильні довіряти найбільше. Специфікою організованих груп, викритих правоохоронними органами в Україні, є те, що вербувальники нерідко одночасно є і організаторами.

Кур'єри – це особи, які забезпечують безпосереднє розміщення потерпілих через державний кордон України, їх передачу «покупцям», а також транспортування отриманих за них коштів. Іноді цей процес здійснюється у кілька етапів: до кордону потерпілих супроводжує одна особа, а на кордоні їх зустрічає інша.

Сутенер – це особа, яка безпосередньо здійснює сексуальну експлуатацію потерпілих, забезпечує місце їх перебування, контролює їхню поведінку та вживає заходів для запобігання втечі чи відмові від зайняття проституцією.

Можливим є поєднання однією особою кількох зазначених функцій. Діяльність таких злочинних угруповань

¹⁰² Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 55–56.

переважно здійснюється під прикриттям різноманітних закладів і структур, зокрема бюро добрих послуг, чоловічих салонів, масажних кабінетів, саун, пунктів психологічного розвантаження, а також фірм, що пропонують «розваги», «дозвілля» чи «приємне проведення часу». Окрім того, злочинна діяльність може маскуватися під туристичні фірми, агентства з працевлаштування за кордоном, заклади шоу-бізнесу, шлюбні агенції або навіть благодійні організації¹⁰³.

Має місце і добровільне (шляхом обману), і насильницьке вивезення потерпілих за межі країни. До них застосовуються примус, погрози, шантаж, фізичне насильство (побиття, катування). З метою контролю за переміщеними особами й обмеження їхньої свободи пересування в іноземній державі, а також унеможливлення повернення в Україну, учасники організованих груп вилучають у потерпілих документи¹⁰⁴.

Під час здійснення торгівлі людьми найчастіше використовуються такі способи: працевлаштування за кордоном; вербування через знайомих; пропозиції роботи за програмою «Au Pair»; використання шлюбних агентств; встановлення контактів через мережу «Інтернет»¹⁰⁵.

Як приклад, працівники Департаменту міграційної поліції спільно з представниками Управління СБУ у м. Києві та Київській області та слідчими поліції Київської області викрили злочинне угруповання, яке займалося торгівлею людьми. Зловмисники контролювали весь процес – від організації діяльності до охорони так званого «клубу». Серед учасників були й іноземці, раніше судимі за аналогічні злочини. Під виглядом роботи танцівницями жінок заманювали до закладу, де, погрожуючи та застосовуючи психологічний тиск, примушували надавати сексуальні послуги. У приміщенні під постійним контролем утримували понад 30 жінок.

Під час обшуків у клубі, помешканнях і автомобілях фігурантів вилучено гроші, техніку, мобільні телефони й інші

¹⁰³ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 56.

¹⁰⁴ Там само. С. 57.

¹⁰⁵ Там само.

докази. Дії підозрюваних кваліфіковано за ч. 2 ст. 149 та ч. 2 ст. 303 КК України¹⁰⁶.

Право здійснювати працевлаштування громадян України за кордоном мають виключно компанії, які отримали відповідну ліцензію Міністерства соціальної політики. Поряд із офіційними державними установами, послуги з оформлення виїзду за кордон також надає значна кількість комерційних структур. На жаль, їхню діяльність іноді використовують злочинці з метою вивезення жінок до іноземних борделів під прикриттям участі в різноманітних шоу, вар'єте, танцювальних колективах або нібито легального працевлаштування.

Із цією метою у засобах масової інформації, переважно місцевих, розміщуються оголошення про привабливі вакансії за кордоном. Найчастіше пропонуються посади офіціанток, танцівниць, співачок, працівниць розважальних закладів, масажисток, покоївок, гувернанток, прибиральниць, вихователок або робота на сезонних роботах.

Трудові угоди зазвичай формулюються так, щоб спотворити або приховати справжній характер роботи. Умови зайнятості описуються узагальнено та нечітко, що дає змогу зловмисникам свідомо вводити жінок в оману щодо реальних обов'язків.

Для втягнення жінок у боргову залежність представники псевдофірм часто самостійно оплачують вартість квитків, оформлення закордонних паспортів та інших документів. У результаті цього у постраждалих виникає штучно створений борг перед так званою «фірмою».

Після прибуття за кордон жінок продають власникам ресторанів, нічних клубів або борделів, які заздалегідь передають посередникам кошти. У постраждалих вилучають паспорти й інші документи, необхідні для легального перебування, після чого їх примушують до надання сексуальних послуг. Для цього застосовуються фізичне насильство, погрози та зґвалтування.

Значна частина жінок виїжджає за кордон із метою працевлаштування через неофіційні мережі посередників

¹⁰⁶ Поліція Київщини та СБУ викрили злочинну групу у торгівлі людьми.
URL: <https://surl.li/wcwwhh>

і так званих «постачальників», які не мають статусу офіційно зареєстрованих компаній. Переважно злочинці свідомо обирають саме такі непомітні схеми, що не викликають підозр у сторонніх осіб або правоохоронних органів. Вони діють індивідуально, підшуковуючи потенційних жертв під час особистого спілкування.

Найчастіше об'єктами вербування стають жінки та дівчата, які не мають постійної роботи або стабільного джерела доходу та перебувають у складному матеріальному становищі. До групи ризику також належать особи, схильні до ризикованої поведінки. Залежно від індивідуальних характеристик жінки вербувальники застосовують різні тактики: одним можуть одразу пропонувати заняття проституцією під виглядом «високооплачуваної роботи», іншим – вакансії гувернантки, офіціантки, танцівниці тощо, не розкриваючи справжнього характеру майбутньої діяльності.

Щоб надалі уникнути звинувачень у введенні в оману, вербувальники нерідко пропонують так звану «консумацію» – формально легальну діяльність, за якої жінки (так звані «дівчата для компанії») працюють у барах чи ресторанах, приєднуються до клієнтів і заохочують їх до вживання алкоголю. У такий спосіб справжні наміри злочинців маскуються під легальну зайнятість¹⁰⁷.

Як приклад, у ході досудового розслідування встановлено, що 40-річна жінка протягом тривалого часу на території міст Києва та Одеси підшуковувала дівчат, які перебували у скрутному матеріальному становищі, та пропонувала їм нібито високооплачувану роботу за кордоном. Після вербування вона організовувала їхній виїзд за межі України, де дівчат зустрічав іноземець, який шляхом обману заволодівав їхніми документами та супроводжував до місця призначення. За кожну завербовану українку зловмисниця отримувала грошову винагороду в розмірі від 1000 до 1500 доларів США. Однак замість обіцяної легальної роботи дівчат змушували надавати сексуальні послуги клієнтам у нічних клубах і готелях.

¹⁰⁷ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 59.

Злочинну діяльність було припинено співробітниками міграційної поліції ГУНП у місті Києві спільно зі слідчими. Розслідування здійснюється в межах кримінального провадження, розпочатого за ч. 2 ст. 149 КК України. Жінку затримали під час спроби переправлення за кордон двох завербованих дівчат із метою їх подальшого продажу для сексуальної експлуатації¹⁰⁸.

Вербування жінок через посередництво шлюбних агентств. Жінкам обіцяють «краще життя» через шлюб із нібито «вірними та турботливими» чоловіками з економічно розвинених країн. У багатьох випадках межа між законною діяльністю шлюбних агентств і незаконною торгівлею людьми виявляється надзвичайно тонкою. Часто така діяльність ґрунтується на обмані, психологічному тиску та маніпуляціях із метою втягнення жінок у проституцію. Подібні агентства активно рекламують свої послуги у популярних друкованих ЗМІ, надсилаючи клієнтам за передплатою відеоматеріали та фотографії жінок.

Користуючись довірою, такі структури організовують виїзд жінок за кордон нібито для знайомства з потенційними нареченими. Однак після укладення шлюбу окремі чоловіки починають примушувати своїх дружин до зайняття проституцією, фактично сприймаючи їх як власність або передаючи до борделів з метою сексуальної експлуатації.

Переважно злочинці використовують різні способи переміщення жінок через державний кордон.

Переміщення через кордон на законних підставах. У таких випадках злочинці, використовуючи передані їм потерпілими внутрішні паспорти, займаються оформленням закордонних паспортів та інших необхідних для перетину кордону й в'їзду до іншої держави документів, зокрема за сприяння корумпованих працівників підрозділів міграційної служби. Оформлення виїзних документів і вивезення потерпілих здійснюється через різноманітні туристичні фірми, а також за запрошеннями іноземних юридичних чи фізичних осіб (нерідко – за попередньою домовленістю про подальшу сексуальну експлуатацію). Майже у 90% випадків злочинці

¹⁰⁸ Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://surl.lu/icntja>

надають перевагу саме законному перетину державного кордону. Для цього вони ретельно готуються та заздалегідь забезпечують належне оформлення документів.

Незаконне переміщення через кордон за підробленими документами. З метою приховування факту виїзду конкретних осіб за кордон (що значно ускладнює виявлення та розкриття таких злочинів), а також у разі, якщо особи з тих чи інших причин не можуть законно виїхати за межі держави (зокрема неповнолітні), злочинці за сприяння корумпованих працівників міграційної служби оформлюють закордонні паспорти на інших осіб.

Незаконне перетинання кордону без документів. Цей спосіб використовується переважно під час перетину кордонів інших держав, куди жінок спершу було вивезено легально, з метою їх подальшого переміщення до суміжних країн. Водночас не виключаються випадки перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску або через них, але без належних документів, зокрема із використанням корумпованих зв'язків із працівниками прикордонних органів.

Торгівля дітьми. Механізм торгівлі дітьми передбачає викрадення, перевезення, переховування, передачу з рук у руки, продаж або купівлю дітей із застосуванням різних способів примусу, насильства, обману або шахрайства з метою їх подальшої сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, залучення до жебракування, експлуатації праці на шкідливих виробництвах або незаконного усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях.

Жертвами цього виду злочинів найчастіше стають діти з неблагополучних сімей, які рано припиняють відвідувати школу, що підвищує ризик їх потрапляння до рук сутенерів та торговців людьми. Є різноманітні прояви, форми та цілі торгівлі дітьми і з боку покупців, і з боку продавців.

Зазначені дії можна умовно поділити на дві групи. У першій групі продавцями дітей зазвичай є батьки, інколи – інші родичі, які за винагороду прагнуть позбутися дитини з меркантильних міркувань або через неможливість її утримання та виховання.

Друга група продавців, яка використовує приховані форми продажу, охоплює не лише батьків та родичів, а й інших

осіб, на утриманні яких перебуває дитина, посадових осіб, уповноважених законно розпоряджатися її долею, але які зловживають своїми повноваженнями (наприклад, керівників дитячих будинків), а також осіб, які викрадають дітей у батьків з метою подальшого продажу.

Зокрема, у грудні 2020 року Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду відмовив у задоволенні касаційної скарги сторони захисту та залишив у силі вирок щодо матері, яка продала своїх дітей за 35 тис. доларів США. Її було засуджено до 8 років позбавлення волі. Встановлено, що жінка, прагнучи поліпшити своє матеріальне становище, продала семирічного сина та п'ятирічну доньку для подальшого усиновлення невідомими особами¹⁰⁹.

Під час купівлі дітей мають різні цілі. Новонароджених зазвичай використовують як засіб для жебракування. Дорослих дітей примушують займатися жебракуванням, втягують у зайняття проституцією, схиляють до вживання наркотиків, учинення злочинів, використовують з метою виготовлення порнографічної продукції. Водночас з боку покупців убачається далекоглядний розрахунок, адже неповнолітні за зайняття забороненими видами діяльності або вчинення злочинів, наприклад, збут наркотичних засобів, до досягнення встановленого законом віку кримінальної відповідальності не підлягають.

У грудні 2021 року правоохоронці викрили схему продажу дітей іноземним громадянам і повідомили про підозру п'ятьом учасникам ОЗГ. Протягом тривалого часу співробітники Департаменту міграційної поліції документували протиправну діяльність групи, до якої входили два організатори – засновники приватної клініки. Зловмисники підшукували жінок із малозабезпечених верств населення для участі у схемі так званого «сурогатного материнства». Поліція з'ясувала, що організатори отримували від іноземних «замовників» до 70 тис. доларів США за дитину, тоді як сурогатним матерям виплачували до 12 тис. доларів. Народжувати немовлят жінок вивозили до Чеської Республіки.

¹⁰⁹ Прокурори відстояли у Верховному Суді вирок матері, яка продала своїх дітей за 35 тис. дол. США. URL: <https://surl.lu/ldkodx>

Водночас у жодному з медичних документів не зазначалося, що йдеться про сурогатне материнство. У свідоцтвах про народження вказувалася громадянка України як мати, а іноземець – як батько. Згодом жінок змушували видавати себе за біологічних матерів і оформлювати офіційну відмову від батьківських прав на користь іноземного громадянина.

Викриття цієї злочинної діяльності стало можливим завдяки спільним діям співробітників Департаменту міграційної поліції, Головного слідчого управління Національної поліції, оперативних підрозділів поліції Києва та Харківської області, за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора. До міжнародної операції були залучені також колеги з Чеської Республіки та Швеції. У межах розслідування проведено 27 санкціонованих обшуків у приміщеннях клініки і за місцями проживання підозрюваних. Вилучено документи, печатки медичних закладів, а також автомобілі преміум-класу.

П'ятьом особам повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 149 КК України¹¹⁰.

Простежується тісний зв'язок між торгівлею дітьми, дитячою проституцією та порнографією. Проституція та порнографія неповнолітніх фактично сформувалися як складова «тіньової» економіки, що приносить значні прибутки організованим злочинним угрупованням. Попит на таку відео- та фотопродукцію щороку зростає. Для її реалізації, а також організації комерційного обігу та подальшого поширення у різноманітних виданнях, злочинці використовують розгалужену мережу книжкових магазинів і секс-шопів. Одним із сучасних каналів розповсюдження матеріалів дитячої порнографії є мережа «Інтернет». Зазвичай виробництво такої продукції здійснюється в країнах, де законодавство або не передбачає суворої відповідальності за ці злочини, або взагалі відсутнє (зокрема, згадуються Данія, Японія), чим і користуються злочинці, переміщуючи потерпілих дітей до таких держав.

¹¹⁰ Правоохоронці викрили схему продажу дітей чоловікам-іноземцям та повідомили про підозру п'яти членам злочинної групи. URL: https://t.me/UA_National_Police/1585

Окремим видом злочинної діяльності є *торгівля людськими органами та тканинами з метою трансплантації*. За оцінками експертів ООН, жодна держава сьогодні не спроможна повною мірою задовольнити потребу в донорських органах, а кількість осіб, які очікують на трансплантацію, постійно зростає. Середній період очікування подібної операції становить приблизно три роки. Умови дефіциту органів створюють надприбуткові можливості для злочинної діяльності в цій сфері. Організовані злочинні угруповання, зокрема, використовують уразливе становище дітей із бідних і соціально неблагополучних сімей, насамперед у міських районах. Після посилення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми та впровадження превентивних заходів правоохоронними органами, почала проявлятися ще одна тенденція: виїзд вагітних жінок за кордон за підробленими документами з подальшим народженням дитини та її оплатною передачею на усиновлення іноземним громадянам.

Поширеною також є *торгівля людьми з метою трудової експлуатації*. Основними країнами працевлаштування для громадян України є Польща, Словаччина, Чехія, Угорщина та Португалія. Водночас, за неофіційними оцінками, приблизно 4 млн українців працюють за кордоном нелегально, значна частина з них не мають необхідних дозвільних документів і часто стають жертвами торгівлі людьми¹¹¹.

У листопаді 2025 року під час загальноєвропейської операції ЕМПАСТ Joint Action Days українські правоохоронці врятували 14 осіб, постраждалих від трудової експлуатації, та затримали вісьмох підозрюваних у торгівлі людьми. Операція об'єднала представників 32 країн під координацією Європолу та Європейської служби праці. В Україні міграційна поліція спільно зі слідчими та Держпрацею не лише врятувала потерпілих, а й виявила 78 роботодавців-порушників, від дій яких постраждали 173 особи.

Зокрема, викрито схему торгівлі людьми: іноземців вербували для примусової праці на аграрному підприємстві в Київській області. У трудовому рабстві утримували

¹¹¹ Де в Європі найкращі умови для працевлаштування українців. URL: <https://surl.li/rimsgh>

13 громадян Узбекистану. Чотирьом організаторам повідомлено про підозру за ст. 149 КК України, потерпілим надано допомогу та повернуто на батьківщину.

Загалом у Європі в межах операції проведено понад 194 тисячі перевірок, виявлено 404 потенційні жертви, з них 393 – трудової експлуатації, та затримано 54 особи. Найпоширеніші порушення: робота без контрактів, вилучення документів, залучення неповнолітніх, неналежні умови проживання та надмірна тривалість праці¹¹².

У лютому 2026 року працівники міграційної поліції спільно з кіберполіцією та слідчими викрили злочинну групу, яка під виглядом «реабілітаційного центру» незаконно утримувала 58 осіб. Потерпілих насильно ізолювали, обмежували їхню свободу та шляхом погроз, психологічного насильства і побоїв змушували до примусової праці (сільськогосподарські, будівельні роботи, заготівля деревини). За це організатори отримували прибуток.

Під час обшуків вилучено документи, техніку, печатки фіктивних підприємств, транспорт, зброю, кошти та лікарські засоби. Правоохоронці врятували 16 потенційних жертв, серед них неповнолітній. Потерпілим надається допомога та вирішується питання про надання відповідного статусу.

Трьом учасникам групи повідомлено про підозру за ч. 2 ст. 149 та ч. 2 ст. 127 КК України, усіх фігурантів затримано¹¹³.

Ознаками примусової праці / трудової експлуатації є, зокрема: відсутність добровільної згоди на виконання роботи

¹¹² Міжнародна операція ЕМПАКТ Joint Action Days із боротьби з торгівлею людьми: результати України позитивно відзначили серед 32 країн-учасниць. URL: <https://npu.gov.ua/news/mizhnarodna-operatsiia-empact-joint-action-days-iz-borotby-z-torhivleiu-liudmy-rezultaty-ukrainy-pozytyvno-vidznachyly-sered-32-krain-uchasnyts> <https://npu.gov.ua/news/mizhnarodna-operatsiia-empact-joint-action-days-iz-borotby-z-torhivleiu-liudmy-rezultaty-ukrainy-pozytyvno-vidznachyly-sered-32-krain-uchasnyts>

¹¹³ На Київщині викрито організовану групу, яка експлуатувала громадян під прикриттям реабілітаційного центру, – Нацполіція. URL: <https://npu.gov.ua/news/na-kyivshchyni-vykryto-orhanizovanu-hrupu-iaka-ekspluatuvala-hromadian-pid-prykryttiam-reabilitatsiinoho-tsentru-natspolitsiiahttps://npu.gov.ua/news/na-kyivshchyni-vykryto-orhanizovanu-hrupu-iaka-ekspluatuvala-hromadian-pid-prykryttiam-reabilitatsiinoho-tsentru-natspolitsiia>

(недобровільний характер праці); фізичне утримання на місці роботи або обмеження свободи пересування; психологічний тиск чи примушування до праці; обман щодо характеру, умов або місця виконання роботи; виконання праці без оплати (зокрема для погашення боргу) або за вкрай низьку заробітну плату; виконання роботи в небезпечних або шкідливих для життя і здоров'я умовах, які не відповідають критеріям гідної праці; вилучення особистих документів (паспортів, посвідчень особи тощо); загроза покарання як засіб утримання особи в умовах примусової праці, зокрема: фізичне або психологічне насильство; явна загроза фізичного насильства щодо працівника, його родини або близьких; сексуальне насильство чи його загроза; ув'язнення або інші форми обмеження свободи; загроза видачі правоохоронним або міграційним органам та подальшої депортації; загроза звільнення з роботи; застосування грошових штрафів; позбавлення можливості працевлаштування в майбутньому; ізоляція від суспільного життя; втрата соціального статусу; позбавлення прав, привілеїв, доступу до житла, харчування та інших життєво необхідних засобів; переведення на гірші умови праці без згоди працівника¹¹⁴.

У сучасному світі торгівля людьми здійснюється не лише фізично, а й у цифровому середовищі – через інтернет, соціальні мережі, платформи працевлаштування. Це потребує нового підходу до її виявлення та фіксації, із залученням цифрових інструментів, штучного інтелекту, аналітики великих даних.

Протидія торгівлі людьми є складною міждисциплінарною діяльністю, що охоплює правові, соціальні, кримінологічні та міжнародно-правові аспекти. Відповідно до Протоколу ООН 2000 року (Палермського протоколу), торгівля людьми – це здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передача, переховування або одержання людей шляхом погрози силою чи її застосування, або інших форм

¹¹⁴ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 70–71.

примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливим становищем, а також шляхом підкупу у вигляді платежів або вигод для отримання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Експлуатація охоплює щонайменше експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, а також вилучення органів¹¹⁵.

У науковій літературі виокремлюють такі класифікаційні ознаки торгівлі людьми: *за метою*: трудова, сексуальна експлуатація, вилучення органів, використання дітей, примусове жебрацтво; *за способом здійснення*: через обман, боргову кабалу, залякування, фізичне або психологічне насильство; *за віком та статтю жертв*: жінки, діти, чоловіки, особи похилого віку; *за географією*: внутрішня (в межах країни) та транскордонна торгівля людьми¹¹⁶.

Поширенню торгівлі людьми у сучасних умовах сприяють низка чинників, зокрема: *соціально-економічні*: бідність, безробіття, трудова міграція; *правові*: недосконалість законодавства, низький рівень розслідування; *психологічні*: довіра до вербувальників, необізнаність; *політичні*: нестабільність, збройні конфлікти, відсутність контролю на кордонах. У таких умовах створюються «вразливі групи», які стають легкою здобиччю для організованих злочинних груп торговців людьми.

Виявлення фактів торгівлі людьми є надзвичайно складним процесом, з огляду на латентний характер цього явища та різноманітність його проявів. Ефективне розпізнавання таких злочинів потребує застосування і класичних

¹¹⁵ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: (Палермський протокол), 2000. *Офіційний вісник України* від 19.04.2006. № 14. Стор. 360. Стаття 1057. Код акта 35838/2006.

¹¹⁶ Андрушко А. В. Торговля людьми, вчинена з метою експлуатації у формі примусової праці: монографія. Київ: Наук. світ, 2019. 252 с.; Газдайка-Василишин І. Б., Созанський Т. І. Кримінально-правова характеристика злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 148 с.

оперативно-розшукових та криміналістичних засобів, і сучасних аналітичних та інформаційних технологій. Методи виявлення торгівлі людьми поділяються на проактивні, реактивні й аналітичні, із залученням міждисциплінарних і міжвідомчих ресурсів.

Із-поміж ключових інструментів виявлення торгівлі людьми важливою є оперативно-розшукова діяльність, яка передбачає: проведення негласних заходів (візуальне спостереження, опитування громадян, зняття інформації з каналів зв'язку); використання негласних працівників і конфіденційного співробітництва; оперативний контроль за переміщенням осіб через державний кордон; моніторинг підозрілої діяльності в мережі Інтернет. Зокрема такі методи ефективні на етапі виявлення злочинної мережі, встановлення вербувальників і організаторів перевезення осіб¹¹⁷.

Методи криміналістичного профілювання дають змогу визначити характеристики типових злочинців, шляхи переміщення жертв, місця експлуатації (будівництво, сільське господарство, сексуальні послуги, жебрацтво). На основі таких профілів можливе виявлення закономірностей у діяльності організованих злочинних груп, прогнозування зон ризику торгівлі людьми, ефективне спрямування сил на цільові перевірки. Також використовується аналіз подорожей, фінансових транзакцій, даних про фальшиві документи та візи.

Важливою складовою є інформаційний обмін з іноземними партнерами та міжнародними організаціями (INTERPOL, EUROPOL, FRONTEX, IOM). Через такі канали: отримується інформація про переміщення потенційних жертв; координуються транскордонні операції; реалізуються спільні профілактичні ініціативи (наприклад, кампанії в аеропортах або на вокзалах).

Недавнім часом використовуються також алгоритми машинного навчання для виявлення шаблонів злочинної поведінки, аналітика великих даних (Big Data) для прогнозування

¹¹⁷ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 249 с.

ризикових зон, нейромережі для аналізу зображень або текстових повідомлень на наявність прихованих ознак торгівлі людьми, системи раннього попередження в прикордонних базах даних.

Ефективне виявлення фактів торгівлі людьми можливе лише за умови комплексного застосування класичних методів розшуку, сучасних цифрових технологій, соціального моніторингу та міжнародного партнерства. Такий підхід дає змогу охопити різні етапи злочину – від вербування до експлуатації – та своєчасно втручатися в інтересах захисту прав потерпілих.

У сучасних умовах торгівля людьми дедалі частіше переміщується у цифровий простір, використовуючи анонімність, швидкість і глобальність мережевих комунікацій. З огляду на це інформаційні технології (IT) виконують ключову роль не лише у виявленні, а й у документуванні злочинної діяльності, пов'язаної з торгівлею людьми.

Одним із найефективніших інструментів сучасної криміналістики є OSINT (Open Source Intelligence) – розвідка з відкритих джерел. Аналітики та правоохоронці можуть моніторити соціальні мережі (facebook, instagram, telegram, tiktok), онлайн-дошки оголошень (наприклад, OLX, Slando), форуми, зокрема ті, що розташовані в Dark Web, відеохостинги (YouTube, TikTok, порносайти). Інструменти типу Maltego, Social Links, SpiderFoot дають змогу візуалізувати зв'язки між обліковими записами, IP-адресами, доменами, номерами телефонів тощо¹¹⁸.

Під час спілкування через месенджери (Viber, WhatsApp, Signal), торговці людьми залишають цифрові сліди, які можуть бути проаналізовані: метадані листування, геолокація фото та відео, дії у хмарних сховищах (Google Drive, iCloud), логи підключень та IP-активності. Слідчі дії можуть включати доступ до акаунтів за судовим рішенням, а також вилучення інформації з мобільних пристроїв за допомогою цифрової криміналістики.

¹¹⁸ OSINT – розвідка з відкритих джерел та інформаційна безпека.
URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/osint-open-source-intelligence/>

Зокрема, Верховний Суд у постанові від 12 червня 2024 року визнав, що електронні (цифрові) докази, включаючи матеріали з приватних месенджерів та особистого листування, є допустимими доказами у кримінальних провадженнях, за умови їх отримання з дотриманням вимог процесуального законодавства¹¹⁹.

Відтак правоохоронні органи активно використовують цифрові сліди, залишені в месенджерах, для розслідування злочинів, включаючи торгівлю людьми.

Натомість великі масиви даних дають змогу знаходити підозрілі шаблони поведінки. Наприклад: масове розміщення оголошень про «роботу за кордоном» з однаковими контактами, незвичні маршрути подорожей осіб, аналіз банківських транзакцій у небезпечних регіонах, розпізнавання обличчя із відео або фото для ідентифікації жертв. Штучний інтелект та машинне навчання можуть автоматично виокремлювати потенційні випадки експлуатації, зокрема в порнографічному контенті, аналізуючи відеоматеріали й аудіо¹²⁰.

Технології відстеження переміщень за допомогою GPS, GSM-сигналів або Wi-Fi-локацій дають змогу: відстежувати маршрути жертв або підозрюваних, фіксувати перебування у місцях експлуатації (публічні будинки, підвали, закриті об'єкти), документувати незаконне переміщення осіб через кордон. Інструменти, які використовуються у правоохоронній практиці, – це Cellebrite, XRY, GrayKey.

Інформаційні технології створюють і нові ризики використання цифрових платформ злочинцями, і потужні інструменти для боротьби з цими проявами. Поєднання OSINT, AI, аналітики Big Data та цифрової криміналістики значно підвищує ефективність виявлення та документування торгівлі людьми, однак потребує належного законодавчого врегулювання та високої технічної кваліфікації фахівців.

Нормативною основою документування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, є Кримінальний проце-

¹¹⁹ Верховний Суд висловився щодо використання листування у месенджерах як доказу в кримінальному провадженні. URL: <https://surl.lu/pqffkg>

¹²⁰ Використання штучного інтелекту для виявлення торгівлі людьми. URL: <https://surl.li/kcveos>

суальний кодекс України (зокрема ст.ст. 84–99 – поняття та допустимість доказів), Закон України «Про протидію торгівлі людьми», міжнародні акти (Конвенція Ради Європи, Протокол ООН про попередження та покарання за торгівлю людьми тощо).

Документування злочинів у цій категорії може здійснюватися за допомогою таких способів: письмове фіксування показань потерпілих і свідків (протоколи допитів, пояснення); оперативно-розшукові заходи (аудіо-, відеофіксація під прикриттям, контроль за вчиненням злочину); експертні висновки (судово-медичні, психологічні, криміналістичні); цифрові докази – електронна переписка, фото- і відеофайли, дані з мобільних пристроїв; речові докази – предмети, документи, що підтверджують умови експлуатації. Насамперед важливим є дотримання процесуальної форми та забезпечення автентичності зібраних доказів. Наприклад, результати відеофіксації повинні містити часові позначки, неперервність запису та належне технічне зберігання.

В умовах цифровізації особливу роль виконує цифрова криміналістика, яка дає змогу: вилучати й аналізувати інформацію з мобільних пристроїв, месенджерів, соціальних мереж; ідентифікувати IP-адреси, геолокацію, активність в інтернеті; використовувати автоматизовані засоби аналізу візуальних та текстових даних (AI/ML). Інструменти, що використовуються: Cellebrite, Magnet AXIOM, FTK, EnCase, а також системи OSINT для моніторингу онлайн-активності¹²¹.

Незважаючи на значну доказову базу, типовими проблемами під час документування торгівлі людьми є: втрата або знищення доказів на етапі розслідування (насамперед електронних); порушення правил вилучення та фіксації, що унеможлиблює використання таких доказів у суді; відсутність уніфікованих алгоритмів дій слідчого під час вилучення цифрових слідів; обмеження доступу до закритих ресурсів і хмарних серверів. Ці проблеми потребують нормативного

¹²¹ Як ФБР та інші державні агенції зламують смартфони. URL: <https://surl.li/ixsprw>

врегулювання та інституційної підтримки з боку експертних і технічних служб¹²².

Попри наявність міжнародного та національного правового регулювання, а також зростаючу роль сучасних технологій, процеси виявлення та документування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, є складними й багаторівневими. Ці труднощі зумовлені низкою юридичних, організаційних, технологічних та етичних викликів.

Однією з ключових проблем є прихований характер злочину. Жертви часто не ідентифікують себе як постраждалих, не звертаються за допомогою через страх, сором або недовіру до правоохоронних органів. Насамперед це стосується жінок, дітей і мігрантів, які перебувають у вразливому соціальному становищі. Поширеною є психологічна залежність жертв від експлуататорів, що ускладнює співпрацю зі слідством навіть у разі виявлення.

Водночас правоохоронці, прикордонники, соціальні працівники не завжди мають належну фахову підготовку для виявлення ознак торгівлі людьми, передусім в умовах цифрового середовища. Необхідна міждисциплінарна співпраця між правоохоронними органами, ІТ-фахівцями, психологами та соціальними службами.

Сучасні злочинні угруповання активно використовують технології шифрування, анонімні браузері (Tor), криптовалюти, VPN та хмарні сервіси для комунікації та фінансових операцій. Це значно ускладнює ідентифікацію виконавців, відстеження транзакцій і збереження доказів. Окрім того, дані, розміщені на іноземних серверах, часто недоступні без міжнародної правової допомоги, що затягує розслідування.

Документування фактів торгівлі людьми із застосуванням ІТ-технологій стикається з проблемою недостатньої правової регламентації цифрових доказів. Із-поміж типових труднощів: відсутність єдиних стандартів вилучення й збереження електронних доказів; ризик зміни чи втрати даних

¹²² Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 249 с.

без належного процесуального оформлення; складність доведення автентичності цифрових доказів у суді; складність залучення кваліфікованих судових експертів у галузі ІТ¹²³.

Наявні правові норми не завжди враховують специфіку кіберпростору та роль новітніх технологій у скоєнні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. Наприклад, в українському законодавстві немає деталізації процесу вилучення даних із соцмереж, месенджерів, криптовалютних гаманців тощо. Крім того, міжнародні процедури правової допомоги (наприклад, запити до facebook, google) є тривалими та не завжди ефективними.

Відтак процеси виявлення та документування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, потребують системного підходу: вдосконалення законодавства, розбудови технічної інфраструктури, міжвідомчої координації, підвищення кваліфікації персоналу й одночасного забезпечення захисту основоположних прав людини. Подолання зазначених викликів є критично важливим для формування ефективної системи протидії цьому явищу.

На наш погляд, основні зусилля щодо посилення протидії торгівлі людьми в умовах цифровізації суспільства доцільно зосередити на таких напрямках:

1) внесення змін до законодавства щодо цифрових доказів, захисту потерпілих та адаптації до нових форм торгівлі людьми в онлайн-середовищі;

2) створення національних аналітичних платформ для моніторингу ризикових груп, автоматичного виявлення підозрілої діяльності в інтернеті, зокрема на ринках праці;

3) розширення координації між правоохоронними органами, органами соціального захисту, прикордонною службою, міжнародними організаціями та громадським сектором;

4) проведення тренінгів і курсів підвищення кваліфікації для працівників правоохоронних органів, суддів

¹²³ Хахановський В. Г., Гуцалюк М. В. Особливості використання електронних (цифрових) доказів у кримінальних провадженнях. *Криміналістичний вісник*. 2020. № 31 (1). С. 13–19. URL: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2019-31-1-13>

та прокурорів щодо методів виявлення, розслідування та документування випадків торгівлі людьми;

5) забезпечення комплексної допомоги постраждалим – медичної, психологічної, правової та соціальної – та сприяння їхній реінтеграції у суспільство;

6) реалізація інформаційних кампаній серед населення, насамперед серед молоді та осіб, що шукають роботу за кордоном, із метою запобігання потраплянню в ситуацію торгівлі людьми¹²⁴.

Отже, торгівля людьми є складним і багатоаспектним явищем, що потребує скоординованого підходу з боку правоохоронних органів, соціальних служб, міжнародних інституцій і технологічного сектору.

Виявлення торгівлі людьми в цифровому просторі потребує поєднання класичних оперативно-розшукових заходів із новітніми інструментами моніторингу цифрового простору, профілювання ризикових груп, аналізу відкритих джерел (OSINT) та міжнародного співробітництва. Документування таких злочинів вимагає суворого дотримання процесуальних стандартів, зокрема під час збору електронних доказів, забезпечення автентичності та допустимості зібраного матеріалу.

ІТ-технології є невід'ємною складовою розслідування та фіксації злочинів у сфері торгівлі людьми: аналітика даних, мобільна криміналістика, системи розпізнавання та автоматизованого аналізу даних значно підвищують ефективність реагування на такі загрози. Водночас є низка проблем – від недостатньої технічної підготовки персоналу до обмеженого нормативного регулювання цифрових доказів.

Отже, результативна протидія торгівлі людьми в умовах цифровізації потребує не лише правового оновлення та технічного вдосконалення засобів виявлення і документування, а й сталого міжвідомчого та міжнародного співробітництва, спрямованого на захист найуразливіших категорій населення.

¹²⁴ Торговля людьми онлайн та за допомогою технологій. URL: <https://surli.cc/rjvvmv>

Розділ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

2.1. Організація діяльності оперативних підрозділів щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми

Організація діяльності оперативних підрозділів Національної поліції щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, безпосередньо впливає на результативність і ефективність цієї протидії; мало того, вона не може існувати поза власною організаційною формою¹²⁵.

Зокрема, М. А. Погорецький і В. П. Шеломенцев зазначають, що організація як одна з функцій управління має на меті підвищення рівня впорядкованості системи управління шляхом: створення, забезпечення, функціонування та подальшого розвитку організаційних структур; здійснення організаційного впливу суб'єкта управління на об'єкт з метою впорядкування й узгодження зв'язків між елементами системи; забезпечення ефективної взаємодії її складових¹²⁶.

Об'єктом у системі управління в сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми,

¹²⁵ Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності міліції : монографія. Київ : ДНДІ МВС України ; Дніпропетровськ : Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 352 с. ; Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 244 с.

¹²⁶ Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Поняття організації оперативно-розшукової діяльності. *Кримський юридичний вісник*. 2010. № 1 (8). С. 33.

є відносини, що виникають під час виявлення, припинення, розкриття, попередження кримінальних правопорушень, учинених трафікерами, з використанням оперативно-розшукових сил, заходів і засобів.

Суб'єктами управління у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, є керівники відповідних правоохоронних органів (начальники та їхні заступники з оперативної роботи), керівники оперативних підрозділів, а також очільники окремих оперативних підрозділів.

Метою організації протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, є створення сприятливих умов для максимально ефективного виконання відповідних завдань. Результатом цієї діяльності в межах певного періоду є визначений стан системи управління у сфері протидії таким правопорушенням¹²⁷.

Відповідно до Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України, затвердженого наказом Національної поліції України від 22.01.2021 № 52, основними завданнями Департаменту є:

1) участь у реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми та нелегальній (незаконній) міграції; виявлення осіб, які постраждали від торгівлі людьми, зокрема серед іноземців; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги та захисту;

2) запобігання, виявлення та припинення правопорушень у сфері торгівлі людьми, міграції та суспільної моралі, зокрема вчинених учасниками та членами організованих груп і злочинних організацій; розшук осіб, які вчинили такі правопорушення¹²⁸.

Відповідно до законодавства України та покладених завдань Департамент міграційної поліції має право:

– у межах компетенції та за дорученням керівництва Національної поліції України залучати структурні підроз-

¹²⁷ Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. Поняття організації оперативно-розшукової діяльності. *Кримський юридичний вісник*. 2010. № 1 (8). С. 37.

¹²⁸ Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 22.01.2021 № 52.

діли центрального органу управління поліції, а також підрозділи міграційної поліції до виконання завдань і функцій Департаменту;

- запитувати й отримувати від органів (підрозділів) поліції документи, довідкові й інші матеріали (в усній або письмовій формі), необхідні для прийняття рішень із питань, що належать до його компетенції;

- вносити керівництву Національної поліції України пропозиції щодо створення робочих груп, комісій і консультативно-дорадчих органів за участю представників органів (підрозділів) поліції, а також інших органів державної влади;

- за дорученням керівництва Національної поліції України в межах компетенції перевіряти стан виконання підрозділами міграційної поліції вимог законодавства України, наказів, доручень і рішень нарад керівництва;

- погоджувати кандидатури претендентів на посади керівників підрозділів міграційної поліції та їхніх заступників, а також їх звільнення з посад;

- у процесі інформаційно-аналітичної діяльності накопичувати статистичні, аналітичні, службові й інші матеріали за напрямками діяльності Департаменту, а також обробляти персональні дані в межах повноважень, передбачених законом;

- користуватися базами (банками) даних МВС України, Національної поліції України та інших органів державної влади, державною системою урядового зв'язку, а також іншими технічними засобами, передбаченими законодавством України;

- забезпечувати збереження службової документації та іншого майна, що зберігається у встановленому порядку в спеціально обладнаних приміщеннях Департаменту¹²⁹.

Департамент міграційної поліції також наділений іншими правами, передбаченими законодавством України.

¹²⁹ Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 22 січня 2021 р. № 52.

Зокрема, з огляду на специфіку завдань, покладених на оперативні підрозділи Департаменту, законодавець надав їм спеціальний інструментарій, що передбачає можливість застосування визначених форм і заходів оперативно-розшукової діяльності, а також реалізацію відповідних повноважень.

Водночас, відповідно до статті 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», підрозділи, які здійснюють ОРД, зобов'язані:

- у межах своїх повноважень та відповідно до законів, що становлять правову основу ОРД, вживати необхідних заходів щодо запобігання, своєчасного виявлення і припинення злочинів, а також виявлення причин і умов, що сприяють їх учиненню, та здійснювати профілактику правопорушень;

- виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора, ухвали слідчого судді та суду, а також запити уповноважених державних органів, установ і організацій щодо проведення оперативно-розшукових заходів;

- у межах своєї компетенції виконувати запити правоохоронних органів інших держав і міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів і правил таких організацій;

- інформувати відповідні державні органи про відомі факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані зі службовою діяльністю посадових осіб;

- здійснювати взаємодію між собою та з іншими правоохоронними органами, у тому числі відповідними органами іноземних держав і міжнародними правоохоронними організаціями, з метою оперативного й повного запобігання, виявлення та припинення злочинів;

- забезпечувати із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які сприяють ОРД, учасників кримінального судочинства, а також членів їхніх сімей і близьких родичів;

- брати участь у здійсненні заходів із фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання,

а також у проведенні спеціальних перевірок щодо допуску до виконання особливих робіт¹³⁰.

У разі виявлення ознак кримінального правопорушення оперативний підрозділ, який здійснює ОРД, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, що містять зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб або груп, відповідальність за які передбачена КК України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, визначеному КПК України.

У разі якщо ознаки кримінального правопорушення виявлено під час проведення оперативно-розшукових заходів, припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, відповідний підрозділ повідомляє орган досудового розслідування та прокурора про їх виявлення, завершує проведення таких заходів, після чого невідкладно направляє зібрані матеріали до органу досудового розслідування.

Оперативні підрозділи Національної поліції здійснюють СРД та НС(Р)Д у кримінальному провадженні за дорученням слідчого або прокурора в порядку, передбаченому КПК України. Письмові доручення щодо проведення таких дій, надані в межах компетенції та в установленому порядку, є обов'язковими для виконання оперативними підрозділами.

Водночас організація протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, не обмежується лише вибором тактичних прийомів і методів, а передбачає вирішення комплексу завдань, зокрема щодо інформаційно-аналітичного забезпечення, планування, управління силами і засобами, взаємодії суб'єктів протидії та координації їх діяльності.

Одним із ключових напрямів наукової організації праці та управління в системі оперативних підрозділів правоохоронних органів є використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

¹³⁰ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. Ст. 303.

Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативних підрозділів Національної поліції у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, охоплює:

- інформаційні системи, у межах яких здійснюються збір, накопичення, систематизація, обробка, зберігання та надання користувачам криміналістичної, оперативної, процесуальної та іншої інформації щодо злочинів, учинених трафікерами;
- аналітичну діяльність, що передбачає комплекс організаційних заходів і методичних прийомів, спрямованих на обробку й узагальнення наявної інформації про такі злочини;
- управлінську діяльність, яка забезпечує прийняття обґрунтованих рішень щодо стратегії і тактики протидії відповідним кримінальним правопорушенням.

Головним завданням інформаційно-аналітичного забезпечення є забезпечення систематичного та своєчасного надходження до оперативних підрозділів достовірної криміналістичної, оперативної й процесуальної інформації.

Основними інформаційними ресурсами, що використовуються в цьому процесі, є: оперативні обліки (оперативно-розшукові, оперативно-профілактичні, оперативно-довідкові); криміналістичні обліки (оперативно-пошукові й інформаційно-довідкові колекції); банки даних кримінологічної, адміністративної та статистичної інформації; інформаційні ресурси інших міністерств, відомств, підприємств, установ і організацій; банки даних органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади; об'єкти надання та отримання охоронних послуг; інформація операторів мобільного зв'язку; звернення громадян і депутатські запити; матеріали засобів масової інформації, зокрема мережі «Інтернет»; інформація, отримана від суб'єктів протидії організованій злочинності; дані, надані дипломатичними установами та правоохоронними органами іноземних держав; інформація громадських (зокрема міжнародних) організацій, що спеціалізуються на протидії торгівлі людьми.

У Національній поліції функціонує *Автоматизована інформаційна система оперативного призначення єдиної інформаційної системи МВС (АІС ОП)*, яка є сукупністю програмно-технічних і комунікаційних засобів, призначених для накопичення та обробки відомостей, що формуються у процесі ОРД.

Основними завданнями АІС ОП є: підвищення рівня інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД; підтримка процесу прийняття управлінських рішень керівництвом Національної поліції; інтеграція інформації в єдиний інформаційний простір із використанням сучасних технологій; сприяння протидії злочинності та здійсненню профілактичної діяльності.

В АІС ОП обліковуються відомості: про осіб, щодо яких заведено оперативно-розшукові справи; отримані від осіб, які конфіденційно співробітничать з оперативними підрозділами, а також у ході проведення оперативно-розшукових заходів у рамках ОРС. Розпорядником цієї системи є Департамент кримінального аналізу Національної поліції.

Окрім того, підрозділи інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції забезпечують формування, супроводження та використання інформаційних ресурсів МВС України, зокрема: інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» (ІПНП), автоматизованої дактилоскопічної ідентифікаційної системи «Дакто-2000», інформаційної підсистеми «Затримані і доставлені», Єдиного реєстру досудових розслідувань тощо.

Державна прикордонна служба України забезпечує функціонування *Інтегрованої міжвідомчої автоматизованої системи обміну інформацією з питань контролю осіб, транспортних засобів і вантажів, які перетинають державний кордон («Аркан»)*. У межах цієї системи здійснюється обробка інформації щодо: громадян України, іноземців та осіб без громадянства, зареєстрованих у пунктах пропуску через державний кордон; осіб, затриманих за порушення законодавства про державний кордон; осіб, яким заборонено в'їзд в Україну; іноземців та осіб без громадянства, зокрема тих, яким оформлено посвідку на постійне проживання в Україні; транспортних засобів, що перетнули державний кордон; документів, які дають право на в'їзд в Україну та виїзд із неї¹³¹.

¹³¹ Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-комунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2025 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2025-%D0%BF#Text>

Інформаційно-телекомунікаційна система прикордонного контролю «Гарт-1» використовується в інтересах розвідувальної діяльності, контррозвідувального забезпечення охорони державного кордону України, оперативно-розшукової діяльності, участі в протидії організованих злочинності та незаконній міграції з метою забезпечення своєчасного й достовірного інформаційно-аналітичного супроводу діяльності органів і підрозділів Державної прикордонної служби України¹³².

Державна міграційна служба України забезпечує надання інформації щодо: реєстрації місця проживання або перебування особи; документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство України або її спеціальний статус; імміграції в Україну; осіб, які отримали або звернулися за отриманням статусу біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту; осіб, які набули або припинили громадянство України; а також осіб, яким надано або скасовано дозвіл на імміграцію в Україну¹³³.

Інформація з автоматизованих інформаційних систем МВС та НПУ використовується для: проведення оперативно-розшукових заходів; висунення версій і розкриття злочинів; проведення слідчих дій (огляд місця події, обшук, виїмка); розшуку злочинців і осіб, які безвісти зникли; розшуку викрадених предметів; проведення НС(Р)Д тощо.

Для вдосконалення організації діяльності оперативних підрозділів Національної поліції щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, важливе значення має використання кримінального аналізу. *Кримінальний аналіз* – це діяльність, спрямована на ідентифікацію та встановлення взаємозв'язків між відомостями про події злочинного характеру, осіб, причетних до них, а також даними, що надходять із різних джерел, із метою

¹³² Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему прикордонного контролю «Гарт-1» Державної прикордонної служби України : Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 30.09.2008 № 810, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 7 листопада 2008 р. за № 1086/15777.

¹³³ Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 244 с.

їх подальшого використання правоохоронними органами і судами. Головною метою кримінального аналізу є посилення механізмів попередження, виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, а також забезпечення моніторингу криміногенної ситуації й обміну інформацією на державному, регіональному та міжнародному рівнях щодо тенденцій і ризиків у цій сфері¹³⁴.

Відтак *організацію діяльності оперативних підрозділів Національної поліції щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми*, потрібно визначити як систему використання наявних сил, засобів, заходів і форм ОРД, що здійснюються оперативними підрозділами та спрямовані на попередження, виявлення, припинення й розкриття таких кримінальних правопорушень із метою виконання завдань у сфері протидії торгівлі людьми.

Основними елементами організації протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми, на нашу думку, є:

- формування організаційної структури суб'єктів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми;
- визначення функцій (завдань) оперативних підрозділів міграційної поліції на стратегічному і тактичному рівнях;
- збирання, накопичення, систематизація та аналіз інформації, необхідної для виконання функцій (завдань) оперативними підрозділами;
- інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень, організації та контролю виконання прийнятих рішень щодо діяльності оперативних підрозділів;

¹³⁴ Blahuta R., Movchan A., Movchan M. Use of electronic evidence in criminal proceedings in Ukraine. International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation (SPL2021) : December, 2021: (December 22 – December 23, 2021, Kyiv, Ukraine). K. : 2021. P. 196–201. DOI: <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211218.032>. URL: <https://www.atlantispublishing.com/proceedings/spl-21/125966709>; Carter J. G., Phillips S. W., Gayadeen S. M. Implementing Intelligence-Led Policing: An Application of Loose-Coupling Theory. *Journal of Criminal Justice*. 2014. № 42. P. 435; 263. Movchan A. V., Taranukha V. Yu. Constructing an Automation System to Implement Intelligence-Led Policing Into the National Police of Ukraine. *Cybernetics and Systems Analysis*. 2018. Vol. 54. No. 4. July. Pp. 643–649.

- організація взаємодії та обміну оперативно-розшуковою інформацією між оперативними підрозділами, а також з іншими правоохоронними органами;

- добір, розстановка особового складу оперативних підрозділів і його навчання основним формам протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми;

- використання в практичній діяльності оперативних підрозділів сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, новітніх ОТЗ.

Причинами недостатньої ефективності розкриття злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, на думку опитаних працівників поліції, є: відсутність сучасних методик розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми (21%); недосконалість тактики розкриття і розслідування злочинів, що вчинені трафікерами (43%); завантаженість оперативних працівників і слідчих, що розслідують вказані злочини (63%); корумпованість працівників правоохоронних органів (18%); недостатня взаємодія оперативних працівників і слідчих (41%); низький професіоналізм оперативних працівників і слідчих (34%); інші (10%)¹³⁵.

Сутність роботи оперативних підрозділів щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, ґрунтується на функціонуванні правового механізму застосування оперативно-розшукових сил, форм, засобів і заходів, які спрямовані на створення ефективної системи отримання оперативно-розшукової інформації про кримінально-злочинне середовище; запровадження адекватних форм оперативно-розшукової профілактики; забезпечення оперативної розробки трафікерів і викриття їх членів у протиправній діяльності тощо.

Організація якісного й повного збирання оперативно-розшукової інформації про трафікерів (структура, склад групи, професіоналізм і кваліфікація, напрям протиправної

¹³⁵ Додаток А. А. Зведені дані результатів анкетування практичних працівників оперативних та слідчих підрозділів ГУНП щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми (у %, 205 осіб). 2025. 6 с.

діяльності, злочинні наміри тощо) дасть змогу визначити, які завдання можливо вирішити на стадії оперативно-профілактичних заходів, під час оперативної розробки з урахуванням фактичного стану можливостей, ефективності сил, засобів і заходів ОРД.

Натомість результати опитування практичних працівників Національної поліції свідчать, що для вдосконалення організації діяльності оперативних підрозділів щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, необхідно вжити таких заходів: удосконалення діяльності підрозділів міграційної поліції – 27%; поліпшення взаємодії оперативних підрозділів між собою та з іншими правоохоронними органами – 23%; використання досвіду та можливостей Інтерполу та Європолу – 28%; створення окремої автоматизованої інформаційної системи – 35%; удосконалення нормативно-правового забезпечення – 21%; удосконалення перепідготовки оперативних працівників у ЗВО МВС – 31%; інше – 10%¹³⁶.

2.2. Основні напрями взаємодії підрозділів міграційної поліції з іншими підрозділами правоохоронних органів України та міжнародними правоохоронними організаціями під час виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми

В умовах військової агресії російської федерації проти України особливого значення набуває співпраця оперативних підрозділів міграційної поліції з іншими підрозділами Національної поліції, правоохоронними органами України, міжнародними правоохоронними організаціями, державними та недержавними установами й підприємствами під час виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми.

¹³⁶ Додаток А. А. Зведені дані результатів анкетування практичних працівників оперативних та слідчих підрозділів ГУНП щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми (у %, 205 осіб). 2025. 6 с.

Зокрема В. І. Дубина зазначає, що ефективна протидія торгівлі людьми потребує належної взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції з іншими суб'єктами, залученими до боротьби з цим видом злочинності, і є неможливою без урахування правових, організаційних та тактичних аспектів їхньої діяльності¹³⁷.

Взаємодія та координація дій оперативних підрозділів виконують ключову роль у ситуаціях, коли злочинність має складну, багатоаспектну та глибоко законспіровану природу. У таких умовах необхідною є злагоджена діяльність розгалуженої системи правоохоронних органів, що потребує чіткого впорядкування, налагоджених взаємозв'язків, узгодженості дій, належної підпорядкованості та гнучкого маневрування силами та засобами.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «взаємодія» тлумачиться як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь¹³⁸.

У науковій літературі поняття взаємодії оперативних підрозділів трактується по-різному. Зокрема, його розглядають як модель комплексного здійснення оперативно-розшукових та інших правоохоронних заходів з урахуванням умов оперативної обстановки (І. П. Козаченко, В. Л. Регульський)¹³⁹; а також як основу на законодавстві та підзаконних нормативно-правових актах погоджену за цілями, місцем і часом діяльність незалежних підрозділів або окремих працівників, спрямовану на поєднання наявних сил, засобів, методів і можливостей для ефективного здійснення процесуальних, оперативно-розшукових, організаційно-технічних, профілактичних та інших заходів проти-

¹³⁷ Дубина В. І. Запобігання торгівлі людьми оперативними підрозділами Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 1 (11). 2016. С. 240–249. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1349/2/20.pdf>

¹³⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови / упоряд. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ : Перун, 2001. С. 85.

¹³⁹ Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. Львів : Львів. ін-т внутр. справ при НАВСУ, 1999. С. 177.

дії злочинності (В. А. Некрасов, В. Я. Мацюк, Н. Е. Філіпенко, Л. В. Родинюк)¹⁴⁰.

На нашу думку, *взаємодія підрозділів під час виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми*, є основою на законах і підзаконних нормативно-правових актах, погодженою за цілями, місцем і часом та належно організованою спільною діяльністю підрозділів міграційної поліції, інших підрозділів правоохоронних органів, а також міжнародних правоохоронних організацій, спрямованою на вирішення конкретних завдань протидії таким злочинам.

Відтак основним завданням взаємодії оперативних підрозділів міграційної поліції з іншими структурними підрозділами територіальних органів Національної поліції, а також міжрегіональними територіальними органами поліції у сфері протидії та запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, є їх виявлення, припинення та розкриття, притягнення винних осіб до встановленої законом відповідальності, відшкодування завданої шкоди, а також відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Водночас швидке й повне розслідування та розкриття кримінальних правопорушень цієї категорії досягається шляхом об'єднання зусиль усіх суб'єктів протидії торгівлі людьми, забезпечення належного рівня їх взаємодії відповідно до вимог чинного законодавства, зокрема щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, які вчинили такі правопорушення, а також про події й обставини, що сприяють їх розслідуванню та розкриттю.

Аналіз нормативно-правових актів і спеціальної літератури дає змогу виокремити такі основні форми взаємодії у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми: обмін оперативно-розшуковою, криміналістичною та іншою інформацією; планування оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій та їх спільне проведення; спільне здійснення агентурно-

¹⁴⁰ Великий тлумачний словник сучасної української мови / упоряд. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ : Перун, 2001. С. 85.

оперативних заходів і спеціальних операцій; взаємне використання сил і засобів ОРД (зокрема впровадження та використання негласних працівників, можливостей підрозділів оперативної служби і оперативно-технічних заходів тощо); виконання письмових завдань оперативних підрозділів, а також доручень слідчого і прокурора; виконання запитів міжнародних правоохоронних організацій¹⁴¹.

Водночас слід наголосити, що запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, забезпечується шляхом поєднання зусиль усіх органів і підрозділів Національної поліції та належного рівня їх взаємодії. Зокрема, оперативні підрозділи міграційної поліції здійснюють збирання, накопичення, систематизацію та перевірку інформації з метою встановлення осіб, причетних до вчинення таких правопорушень, а також виявлення подій і обставин, що можуть сприяти їх розкриттю.

За результатами опитування працівників органів Національної поліції встановлено, що взаємодія у цій сфері найчастіше здійснюється з підрозділами кіберполіції (48%), стратегічних розслідувань (37%), превентивної діяльності (36%), Державної міграційної служби (39%), Державної прикордонної служби (43%), Служби безпеки України (23%), а також іншими підрозділами (17%)¹⁴².

Окрім взаємодії між оперативними підрозділами міграційної поліції та іншими підрозділами Національної поліції, важливе значення для ефективної організації оперативно-розшукової діяльності має належно налагоджена взаємодія з іншими правоохоронними органами.

Відтак умови та порядок обміну інформацією між підрозділами правоохоронних органів регулюються спільними нормативно-правовими актами, зокрема: Інструкцією про порядок взаємодії Державної прикордонної служби України

¹⁴¹ Подобний О. О. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ у боротьбі з корисливо-насильницькою організованою злочинністю : монографія. Одеса : Вид.-во ОДУВС, 2012. С. 321.

¹⁴² Додаток А. А. Зведені дані результатів анкетування практичних працівників оперативних та слідчих підрозділів ГУНП щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми (у %, 205 осіб). 2025. 6 с.

та Міністерства внутрішніх справ України під час здійснення оперативно-розшукової діяльності; Інструкцією про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України; Інструкцією про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю; Порядком електронної інформаційної взаємодії Офісу Генерального прокурора та Міністерства внутрішніх справ України тощо.

Основні форми взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, реалізуються через такі заходи: спільний аналіз стану, структури торгівлі людьми, а також причин і умов, що сприяють діяльності трафікерів, і прогнозування тенденцій її поширення; обмін оперативною інформацією, що становить інтерес для протидії таким злочинам; розроблення та реалізація спільних програм і планів; створення робочих груп для підготовки законопроектів і пропозицій щодо внесення змін до законодавства; проведення узгоджених оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів; організація і проведення спільних колегій, нарад і семінарів із питань удосконалення взаємодії; розроблення навчальних програм і проведення занять у системі професійної підготовки; розвиток міжнародного співробітництва у цій сфері; інформування громадськості про результати діяльності щодо протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми¹⁴³.

Особливого значення сьогодні набувають питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, а також інших злочинів транснаціонального характеру. Без такого співробітництва неможливо забезпечити збирання доказів, що знаходяться за кордоном, здійснення ефективного кримінального переслідування, належний захист прав і свобод людини та громадянина у кримінальному провадженні,

¹⁴³ Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю : Наказ МВС та СБУ від 10 червня 2011 р. № 317/235.

а також відшкодування шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями.

Україна підтримує та розвиває міжнародне співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми на державному, регіональному та місцевому рівнях. Суб'єкти, уповноважені на здійснення заходів у цій сфері, мають право укладати угоди про співробітництво, встановлювати прямі контакти з компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями відповідно до законодавства України. Водночас міжнародні організації можуть у встановленому порядку залучатися до розроблення та реалізації спільних програм у зазначеній сфері.

Міжнародне співробітництво у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, доцільно визначати як скоординовану діяльність органів кримінальної юстиції різних держав, спрямовану на запобігання, припинення та розслідування діяльності організованих груп трафікерів, притягнення винних до кримінальної відповідальності, вироблення ефективних стратегій і тактики протидії, а також удосконалення управлінських, кадрових, наукових і технічних аспектів відповідної діяльності.

До основних форм міжнародного співробітництва у цій сфері належать: надання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях; укладення міжнародних угод про співпрацю; участь у проведенні оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій на території інших держав; здійснення спільних оперативних розробок і розслідувань; обмін інформацією про діяльність трафікерів; участь у міжнародних операціях і проектах, спрямованих на протидію торгівлі людьми.

Ефективним інструментом міжнародної взаємодії є укладення двосторонніх і багатосторонніх угод між правоохоронними органами, спрямованих на забезпечення своєчасного та повного обміну інформацією. Крім того, діяльність правоохоронних органів дедалі більше орієнтується на розроблення та впровадження єдиних стандартів збору й обробки статистичних даних.

Стратегія протидії торгівлі людьми транснаціонального характеру передбачає реалізацію таких основних напрямів

міжнародного співробітництва: визначення напрямів, принципів і правових засад взаємодії у сфері боротьби з торгівлею людьми; організацію ОРД, зокрема узгодження планів, цілей і напрямів роботи, а також створення спільних (транснаціональних) оперативно-розшукових підрозділів (відповідно до *Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.*); надання міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях (на підставі *Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р. та Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р.*); здійснення видачі (екстрадиції) правопорушників (відповідно до *Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р.*); передачу кримінального переслідування (відповідно до *Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 р.*) тощо.

Важливе значення для координації зусиль у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, а також іншим злочинам транснаціонального характеру має діяльність міжнародних правоохоронних і поліцейських організацій, насамперед Інтерполу та Європолу. Зокрема, за результатами опитування, оперативні підрозділи Національної поліції у цій сфері використовують такі джерела інформації: банки даних Інтерполу (23%), картки (циркулярні повідомлення) Інтерполу (26%), комунікаційну мережу Інтерполу I-24/7 (10%), канал зв'язку з Європолом SIENA (6%), мережу Європолу CARIN (3%), інші джерела (12%)¹⁴⁴.

Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол в Україні представляє Національне центральне бюро Інтерполу (Укрбюро Інтерполу), яке є координаційним центром взаємодії правоохоронних органів України з компетентними органами іноземних держав у сфері протидії злочинності, що має транснаціональний характер або виходить за межі однієї держави. Виконання функцій Національного

¹⁴⁴ Додаток А. А. Зведені дані результатів анкетування практичних працівників оперативних та слідчих підрозділів ГУНП щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми (у %, 205 осіб). 2025. 6 с.

центрального бюро Інтерполу в Україні покладено на ДМПС Національної поліції України¹⁴⁵.

Основними завданнями Інтерполу в сфері розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, є:

- збирання, вивчення та аналіз інформації про торгівлю людьми як вид транснаціональної організованої злочинності;
- встановлення осіб, причетних до протиправної діяльності у цій сфері;
- ідентифікація членів ОЗГ, пов'язаних із торгівлею людьми, а також дослідження їх структури, сфер діяльності, способів учинення кримінальних правопорушень та їх наслідків;
- підготовка узагальнених аналітичних матеріалів для поширення серед правоохоронних органів держав-учасниць відповідних проєктів;
- систематизація інформації про ОЗУ, причетні до торгівлі людьми;
- сприяння державам – членам Інтерполу в обміні інформацією з питань розслідування таких кримінальних правопорушень;
- налагодження безпосередніх контактів між національними центральними бюро Інтерполу та правоохоронними органами, залученими до реалізації конкретних проєктів.

Водночас порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, визначено постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783. У разі якщо постраждалою особою є дитина, відповідний суб'єкт зобов'язаний невідкладно повідомити про це службу у справах дітей та орган Національної поліції. Якщо постраждала особа не зверталася до органів Національної поліції або відмовляється співпрацювати з ними, відповідальний підрозділ подає до відповідного органу поліції інформацію про вчинення кримінального правопорушення

¹⁴⁵ Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5.

із зазначенням факту відмови особи від співпраці. Орган Національної поліції розглядає таку інформацію та вживає заходів у порядку, встановленому законодавством. У разі відсутності у постраждалої особи документів, що посвідчують особу, відповідальний підрозділ звертається до територіального органу або підрозділу міграційної служби, який невідкладно вживає заходів щодо їх відновлення або оформлення.

Якщо постраждалою особою є іноземець або особа без громадянства, відповідальний підрозділ протягом двох робочих днів із дня звернення такої особи письмово повідомляє про це відповідний територіальний орган або підрозділ міграційної служби. У разі відсутності документів, що підтверджують громадянство, підданство чи країну постійного проживання, відповідний орган надсилає запит до країни походження особи з метою встановлення її особи та підтвердження громадянства або підданства, про результати чого інформує відповідальний підрозділ.

Розголошення відомостей про особисте життя постраждалої особи, а також іншої інформації, отриманої під час роботи з нею, забороняється¹⁴⁶.

Міжнародне співробітництво правоохоронних органів та обмін інформацією у процесі розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, передбачають більш тісну взаємодію та координацію дій.

На сьогодні працівники міграційної поліції входять до складу 5-ти міжнародних спільних слідчих груп, в рамках яких документуються потужні транснаціональні кримінальні мережі трафікерів. Зокрема, українські поліцейські тісно співпрацюють з правоохоронцями Швеції, Чехії, Франції, Греції та Італії. Така взаємодія дає змогу не тільки ефективно обмінюватися з європейськими колегами інформацією, але й оперативно встановлювати місця перебування підозрюваних у злочинах, які переховуються на території країн Євросоюзу¹⁴⁷.

¹⁴⁶ Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF#Text>

¹⁴⁷ Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://surl.lu/icntja>

Україна у сфері розслідування транснаціональних кримінальних правопорушень активно взаємодіє також із установами Європолу. Крім того, для розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, створюються спільні слідчі групи, до складу яких входять представники кількох держав за підтримки Інтерполу та Європолу.

Метою діяльності Європолу є підтримка та посилення діяльності компетентних органів держав-членів, а також розвиток їхньої взаємодії у сфері запобігання та протидії організованій злочинності, тероризму, торгівлі людьми та іншим тяжким формам злочинності, що мають транскордонний характер.

Ефективність діяльності Європолу забезпечується розвинутою інформаційною системою, яка охоплює процеси збирання, зберігання, обробки, аналізу інформації та обміну даними з метою розслідування кримінальних правопорушень. Аналітична підтримка ОРД є ключовим чинником успішного викриття законспірованої діяльності трафікерів і виконує важливу роль у розвитку міжнародного співробітництва.

Зокрема проєкт SIRIUS, спільно реалізований Європолом та Євроюстом у тісному партнерстві з Європейською судовою мережею, є центральною опорною точкою в ЄС з обміну даними щодо транскордонного доступу до електронних доказів. Проєкт SIRIUS має на меті допомогти слідчим впоратися зі складністю та обсягом інформації в онлайн-середовищі, яке швидко змінюється, шляхом надання вказівок щодо конкретних постачальників онлайн-послуг (OSP) та інструментів розслідування, а також контактної інформації для OSP та можливостей для обміну досвідом спілкування з одиницями і онлайн, і особисто. Ці ресурси, які постійно оновлюються, доступні на Платформі експертів Європолу, відкритій для правоохоронних і судових органів держав-членів ЄС і країн, які мають операційну угоду з Європолом, та країн, які мають операційну угоду з Євроюстом.

SIRIUS значно поліпшує співпрацю в ЄС завдяки створенню мережі єдиного контактного пункту (SPoC). Ця мережа експертів із законних запитів на дані просуває найкращі практики та заохочує країни створювати власні SPoC. SIRIUS продовжує надавати високоякісні тренінги

і через платформу CEPOL, і особисто, інноваційні інструменти для допомоги в онлайн-розслідуваннях. SIRIUS продовжує розвивати міцне партнерство з міжнародними партнерами, такими як UNODC, UNCTED та ФБР, для розширення міжнародного охоплення проекту¹⁴⁸.

Відтак роль Європолу у запобіганні торгівлі людьми на території Європи полягає у координації спільних дій компетентних органів держав – членів ЄС, а також у наданні інформаційної, оперативної та технічної підтримки під час розслідування найбільш складних проявів цього виду злочинності.

Із метою спрощення контактів між співробітниками спеціалізованих підрозділів, що здійснюють протидію торгівлі людьми, ефективного застосування спеціальних методів розслідування та узгодження дій щодо викриття діяльності транскордонних злочинних організацій, керівництво Європолу активно підтримує розвиток форм міжнародного співробітництва, зокрема створення спільних слідчих груп (Joint Investigation Teams – JITs). Такі групи формуються для розслідування злочинів, учинених на територіях кількох держав.

Правовою основою функціонування спільних слідчих груп є положення ст. 13 Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах між державами – членами ЄС 2000 року, яка передбачає можливість їх створення уповноваженими органами для проведення конкретних слідчих дій протягом визначеного періоду.

Створення та функціонування інституту спільних слідчих груп також передбачено ст. 19 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ст. 49 Конвенції ООН проти корупції, а також Другим додатковим протоколом до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, які ратифіковані Україною.

Україна сьогодні має належні правові підстави для співробітництва з правоохоронними органами іноземних держав у межах спільних слідчих груп, оскільки, відповідно до ст. 571 КПК України, для розслідування кримінальних правопорушень, учинених на територіях кількох держав або таких,

¹⁴⁸ Проєкт SIRIUS. Транскордонний доступ до електронних доказів. URL: <https://www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/sirius-project>

що зачіпають інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи. Зокрема, у розділі IX КПК України «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» визначено загальні засади такого співробітництва, порядок надання міжнародної правової допомоги, екстрадиції, перейняття кримінального провадження, а також визнання та виконання вироків іноземних судів і передачі засуджених осіб¹⁴⁹.

Натомість ефективну взаємодію та обмін інформацією з правоохоронними органами іноземних держав можна забезпечити шляхом співпраці з «офіцерами зв'язку», які постійно перебувають у дипломатичних представництвах своїх країн за кордоном і обіймають посади аташе, радників або представників компетентних національних органів виконавчої влади. Важливим напрямом також є розширення співпраці між слідчими, оперативними й іншими підрозділами правоохоронних органів, зокрема на міжнародному рівні.

На нашу думку, для забезпечення більш тісного співробітництва й ефективної взаємодії у процесі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, необхідно: розширювати, а за потреби створювати нові канали зв'язку між державами – учасницями розслідування; забезпечувати співпрацю у розслідуванні всіх кримінальних правопорушень зазначеної категорії; у разі необхідності надавати предмети, документи або інші докази, що потрібні для аналізу доказової та орієнтуючої інформації; здійснювати обмін відомостями про способи та методи діяльності трафікерів, маршрути переміщення, способи транспортування, використання фіктивних імен, підроблених або змінених документів та інших засобів конспірації злочинної діяльності.

Транснаціональний характер злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, зумовлює необхідність всебічного дослідження всіх обставин їх учинення, зокрема тих, що виходять за межі державних кордонів. Водночас взаємодія з уповноваженими органами іноземних держав шляхом направлення запитів про міжнародну правову допомогу під час досудового

¹⁴⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012 № 90–91.

розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з організованою злочинністю, потребує додаткового часу.

Водночас потрібно враховувати, що такі запити нерідко виконуються протягом тривалого часу або не в повному обсязі. У практиці трапляються й випадки їх невиконання, що може бути зумовлено відсутністю міжнародно-правової бази, недоліками у формулюванні запиту або іншими об'єктивними причинами.

Для максимального використання можливостей міжнародно-правового співробітництва у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, доцільно застосовувати такі підходи: за власною ініціативою надсилати компетентним органам іноземних держав інформацію, яка може свідчити про вчинення протиправних дій на їхній території; надсилати попередній проєкт запиту про міжнародну правову допомогу електронною поштою через ДМПС Національної поліції України до запитуваної сторони для його попереднього узгодження та коригування з метою забезпечення повноти й якості виконання; направляти термінові запити про правову допомогу електронними каналами зв'язку з одночасним їх надсиланням поштою, що дає змогу істотно скоротити строки опрацювання та виконання запитів, насамперед тих, що потребують попередніх установчих дій щодо фізичних чи юридичних осіб; під час підготовки запитів забезпечувати повноту відомостей про зв'язок між кримінальним провадженням і запитуваними процесуальними діями, а також надавати достатні дані для ідентифікації фізичних або юридичних осіб; у разі недостатності інформації здійснювати попереднє або одночасне звернення до компетентних органів інших держав із використанням механізмів оперативного співробітництва (на двосторонній основі або через канали Інтерполу).

Водночас у КПК України питання надання та отримання міжнародної правової допомоги детально врегульовано розділом IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження», зокрема щодо:

- тимчасової передачі особи для допиту або участі в інших процесуальних діях (ст. 565 КПК України);
- виклику особи, яка перебуває за межами України (ст. 566 КПК України);

- проведення допиту компетентними органами іноземної держави за запитом про правову допомогу шляхом відео-або телефонної конференції (ст. 567 КПК України);
- розшуку, арешту та конфіскації майна за запитом про правову допомогу (ст. 568 КПК України);
- здійснення контрольованої поставки, прикордонного переслідування та діяльності спільних слідчих груп (статті 569–571 КПК України)¹⁵⁰.

Отже, належна організація взаємодії оперативних підрозділів є запорукою ефективного запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми. Крім того, практика проведення спільних міжнародних поліцейських операцій підтвердила їх високу ефективність і сприяла завданню суттєвого удару по діяльності злочинних угруповань графікерів.

2.3. Проведення спільних міждержавних поліцейських операцій під егідою Інтерполу та Європолу щодо протидії торгівлі людьми

Спільні міждержавні поліцейські операції, що реалізуються під егідою Інтерполу та Європолу, є одним із ключових інструментів протидії торгівлі людьми. Їхня ефективність зумовлена можливістю забезпечення оперативного обміну інформацією, синхронізації дій правоохоронних органів різних держав, а також підвищення результативності виявлення та ліквідації транснаціональних злочинних мереж.

Основними напрямками взаємодії у межах таких операцій є обмін оперативною та аналітичною інформацією, координація спільних заходів (зокрема Joint Action Days і глобальних операцій), формування спільних слідчих груп (Joint Investigation Teams, JITs), використання міжнародних інформаційних ресурсів (зокрема баз даних щодо розшуку осіб і викрадених документів), а також інституційна підтримка національних правоохоронних органів. Україна бере активну

¹⁵⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90–91.

участь у зазначених процесах через механізми Національної поліції.

До основних форм спільних міждержавних операцій належать:

Глобальні координаційні операції, які характеризуються значним масштабом і залученням великої кількості держав та правоохоронного персоналу. Прикладом є операція «Global Chain» (2025), у якій взяли участь 43 країни під координацією Інтерполу, Європолу та Frontex. У результаті операції було врятовано 1194 жертви, затримано 158 підозрюваних та ідентифіковано понад 200 осіб, причетних до злочинної діяльності¹⁵¹.

Снільні дні дій (Joint Action Days) – короткострокові, інтенсивні за характером операції, що реалізуються одночасно на території кількох держав. Зокрема, у 2023 році в межах Європейського Союзу за участю 27 країн проведено комплекс перевірок підприємств і місць працевлаштування. За результатами заходів виявлено 261 жертву, затримано 21 особу та розпочато 86 кримінальних проваджень. Основна увага приділялася протидії трудовій експлуатації та нелегальній зайнятості¹⁵².

Регіональні прикордонні операції, що здійснюються на ключових міграційних маршрутах з метою виявлення каналів переміщення жертв торгівлі людьми. Наприклад, у 2022 році в Європі за участю 22 країн, включно з Україною, було перевірено майже 1 млн осіб, що дало змогу здійснити 130 арештів та ідентифікувати понад 100 жертв¹⁵³.

Тематичні кримінальні операції, орієнтовані на протидію окремим формам експлуатації, зокрема сексуальній, трудовій, дитячій та онлайн-експлуатації. У 2024–2025 роках

¹⁵¹ 158 торговців людьми затримано, понад 1 190 постраждалих врятовано: українські поліцейські долучилась до міжнародної операції «Global Chain». URL: <https://bit.ly/468ZXdx>

¹⁵² Європол підбив підсумки кампанії EMPACT щодо протидії торгівлі людьми з метою трудової експлуатації. URL: <https://dsp.gov.ua/ievropol-pidbyv-pidsumky-kampanii-empact-shchodo-protydii-torhivli-liudmy-z-metoiu-trudovoi-eksploatatsii/>

¹⁵³ Цикл політики ЄС – EMPACT. URL: <https://www.europol.europa.eu/how-we-work/empact>

проведено операцію за участю 12 країн під координацією Інтерполу та Європолу, спрямовану на викриття мереж сексуальної експлуатації дітей, у результаті якої здійснено 20 арештів і встановлено десятки підозрюваних осіб¹⁵⁴.

Координація зазначених операцій забезпечується через комплекс взаємопов'язаних механізмів, із-поміж яких:

інформаційні платформи (зокрема мережа I-24/7 Інтерполу, аналітичні системи Європолу), що забезпечують обмін розвідувальними даними в режимі реального часу;

координаційні центри, включаючи створення міжнародних оперативних штабів (зокрема за участю Frontex) та залучення офіцерів зв'язку;

спільні слідчі групи (JITs), які дають змогу здійснювати паралельні розслідування в кількох юрисдикціях і спрощують процедури обміну доказами;

оперативно-практичні заходи, що охоплюють контроль транспортних потоків, перевірки суб'єктів господарювання, проведення рейдів у зонах підвищеного ризику та здійснення кібермоніторингу.

Отже, спільні міждержавні поліцейські операції формують ефективну модель міжнародної взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, поєднуючи інституційні, інформаційні й оперативні інструменти впливу на транснаціональну злочинність.

Особливості проведення спільних міждержавних поліцейських операцій у сфері протидії торгівлі людьми зумовлені специфікою цього виду злочинності та проявляються у кількох ключових аспектах. Насамперед транснаціональний характер торгівлі людьми об'єктивно потребує одночасного здійснення скоординованих правоохоронних заходів у межах кількох юрисдикцій. Важливою рисою є також тісний взаємозв'язок із суміжними видами злочинів, зокрема нелегальною міграцією, кіберзлочинністю та відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом.

Суттєвим елементом таких операцій є їхня орієнтація на захист прав і безпеки потерпілих, що передбачає своєчасну

¹⁵⁴ Цикл політики ЄС – EMPACT. URL: <https://www.europol.europa.eu/how-we-work/empact>

ідентифікацію жертв, їх евакуацію, а також налагодження ефективної взаємодії з неурядовими організаціями. Окрему роль виконує використання сучасних технологічних інструментів, включаючи аналіз великих масивів даних і моніторинг онлайн-платформ, які дедалі частіше використовуються для вербування та експлуатації жертв.

Україна бере активну участь у спільних міждержавних операціях, зокрема таких як Global Chain і Joint Action Days, а також здійснює системну співпрацю з Інтерполом, Європолом, Frontex та іншими міжнародними організаціями. Особливої актуальності ця діяльність набуває в умовах збройної агресії та пов'язаних із нею інтенсивних міграційних процесів, які підвищують ризики торгівлі людьми.

Вагоме значення у протидії цьому явищу мають спеціалізовані міжнародні проєкти, зокрема: AP Phoenix, спрямований на боротьбу з торгівлею людьми; AP Twins, орієнтований на протидію злочинам, пов'язаним із сексуальною експлуатацією та насильством над дітьми.

У 2021 році Рада Європейського Союзу ухвалила рішення про запровадження постійного циклу реалізації Європейської мультидисциплінарної платформи протидії кримінальним загрозам (ЕМРАСТ), яка є ключовим інструментом політики ЄС у сфері боротьби з організованою та тяжкою міжнародною злочинністю.

Пріоритети Європейського Союзу в межах ЕМРАСТ на 2022–2025 роки охоплюють такі основні напрями:

торгівля людьми – протидія діяльності злочинних мереж, що здійснюють експлуатацію у різних формах, зокрема трудову та сексуальну, використання неповнолітніх у примусовій злочинній діяльності, застосування методів залякування та обману щодо жертв і їхніх сімей, а також вербування й рекламу жертв через інтернет-середовище, зокрема цифрові платформи;

сексуальна експлуатація дітей – боротьба з насильством стосовно дітей і в онлайн-, і в офлайн-середовищі, зокрема протидія виробництву та розповсюдженню матеріалів, що містять сцени сексуального насильства, а також іншим формам експлуатації дітей в мережі «Інтернет»;

контрабанда мігрантів – протидія діяльності організованих злочинних груп, що забезпечують незаконне переміщення осіб через кордони, включаючи надання послуг із нелегального перевезення мігрантів через зовнішні кордони ЄС, сприяння їх подальшому переміщенню та легалізації перебування, а також застосування небезпечних для життя методів транспортування¹⁵⁵.

Отже, сучасні міждержавні поліцейські операції характеризуються комплексністю, міждисциплінарністю та високим рівнем міжнародної координації, що дає змогу ефективно протидіяти торгівлі людьми як складному транснаціональному явищу.

Як приклад ефективної міжнародної взаємодії потрібно навести проведення 10–17 червня 2023 року Днів спільних дій ЕМПАСТ (Joint Action Days, JADs), координацію яких здійснював Європол. Наведені заходи були спрямовані на протидію торгівлі людьми з метою трудової експлуатації. У них взяли участь понад 27 тисяч працівників правоохоронних органів, які провели перевірки на 11360 об'єктах у різних секторах економіки, зокрема у сфері громадського харчування, сільського господарства й індустрії краси. Особлива увага приділялася виявленню випадків експлуатації громадян третіх країн і біженців.

Упродовж операційного періоду було перевірено 65839 осіб та 22958 транспортних засобів. За результатами проведених заходів встановлено 57 підозрюваних, затримано 21 особу за вчинення правопорушень, пов'язаних із трудовою експлуатацією, а також ідентифіковано 261 потерпілого. Зібрані під час операції дані були підґрунтям для відкриття 86 нових кримінальних проваджень, спрямованих на встановлення додаткових підозрюваних і жертв торгівлі людьми і у межах Європейського Союзу, і за його межами. Такий комплексний підхід, що поєднував взаємодію правоохоронних

¹⁵⁵ ЕМПАСТ разом бореться зі злочинністю. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/law-enforcement-cooperation/impact-fighting-crime-together_en#:~:text=In%20May%202021%2C%20the%20Council,crimes%2C%20organised%20property%20crime%2C%20environmental

органів і служб зайнятості, забезпечив ефективний обмін інформацією та посилення заходів протидії торгівлі людьми¹⁵⁶.

Важливу роль у оцінюванні актуальних загроз і тенденцій у сфері торгівлі людьми та незаконної міграції виконує підготовка аналітичних звітів оперативного і стратегічного характеру, які використовуються для підтримки процесу прийняття рішень правоохоронними органами держав-членів Інтерполу. Зокрема, аналітичний файл злочинності Odyssey є спеціалізованою базою кримінальної розвідки, призначеною для акумулювання даних, отриманих від країн-членів Інтерполу й інших джерел, із метою виявлення зв'язків між різними видами злочинної діяльності¹⁵⁷.

З огляду на стрімкий розвиток сучасних технологій та адаптацію злочинних мереж, що займаються торгівлею людьми і незаконним переправленням мігрантів, до нових умов функціонування, правоохоронні органи України у взаємодії з міжнародними партнерами повинні діяти на випередження. Це передбачає постійне вдосконалення практичної діяльності та нормативно-правової бази, формування належного інституційного середовища, а також розширення технічних можливостей. Водночас створення спеціалізованих експертних мереж і налагодження ефективної співпраці з приватним сектором є важливими передумовами підвищення результативності протидії сучасним формам торгівлі людьми та незаконної міграції¹⁵⁸.

Зокрема, у межах боротьби з торгівлею людьми Європол провів міжнародну операцію (25–28 лютого 2025 року) за участі фахівців із 12 країн, зокрема України. Захід відбувся у штаб-квартирі Європолу в Гаазі та був присвячений третій річниці повномасштабної агресії росії проти України.

¹⁵⁶ 21 заарештовано за трудову експлуатацію та ідентифіковано 261 жертву. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/21-arrested-for-labour-exploitation-and-261-victims-identified>

¹⁵⁷ Operational and investigative support to counter human trafficking and migrant smuggling. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Human-trafficking-and-migrant-smuggling/Our-response>

¹⁵⁸ New network to target migrant smugglers in the digital domain. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/new-network-to-target-migrant-smugglers-in-digital-domain>

Метою було виявлення онлайн-мереж торгівлі людьми, з особливим фокусом на сексуальній експлуатації громадян України. Експерти моніторили платформи, ідентифікували підозрілі випадки та звіряли дані з національними базами.

У результаті перевірено 690 об'єктів, виявлено 21 ймовірного торговця людьми та 41 потенційну жертву. Європол забезпечив фінансову, логістичну й аналітичну підтримку. Операція підтвердила зростання ролі онлайн-середовища у злочинній діяльності та потребу в сучасних цифрових інструментах розслідування. Вона також стала ефективною моделлю міжнародної взаємодії для протидії транснаціональній організованій злочинності¹⁵⁹.

Із 1 по 6 червня 2025 року в 43 країнах світу проведено масштабну міжнародну поліцейську операцію «Global Chain», спрямовану на протидію торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, примусової праці та примусового жебрацтва. Координацію заходів здійснювали Європол, Інтерпол та агентство Frontex. До роботи міжнародного координаційного штабу, розгорнутого в штаб-квартирі Frontex, були також залучені представники Департаменту міграційної поліції та Державної прикордонної служби України.

За результатами операції врятовано 1194 постраждалих, затримано 158 осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, а також установлено ще 205 імовірних підозрюваних, які перевіряються в межах відкритих кримінальних проваджень. У заходах взяли участь приблизно 15 тисяч представників правоохоронних і контрольних органів, зокрема поліцейські, прикордонники, митники, інспектори праці та податкові органи. Постраждалі походили з 64 країн світу, із-поміж яких найбільшу частку становили громадяни Румунії, України, Колумбії, Китаю та Угорщини.

У межах участі України в операції підрозділами міграційної поліції викрито сім осіб, причетних до торгівлі людьми, та ідентифіковано дев'ятьох потерпілих. За виявленими фактами розпочато кримінальні провадження за статтями 149,

¹⁵⁹ Цифровий спринт для запобігання сексуальній експлуатації громадян України. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/digital-sprint-to-disrupt-sexual-exploitation-of-ukrainian-nationals>

303 і 332 Кримінального кодексу України. Зокрема, в Одеській області затримано 27-річну жінку під час спроби незаконного переправлення двох громадян України з метою їх подальшої сексуальної експлуатації в одній із країн Європейського Союзу. Крім того, у Львівській області викрито 51-річну жінку, яка організувала вербування особи з інвалідністю для укладення фіктивного шлюбу з метою уникнення мобілізації її сином.

Отже, результати операції «Global Chain» засвідчують високий рівень ефективності міжнародної координації правоохоронних органів, а також важливість комплексного підходу до протидії торгівлі людьми в сучасних умовах¹⁶⁰.

Із 15 по 19 вересня 2025 року за підтримки Європолу проведено четвертий хакатон ЕМРАСТ, присвячений протидії торгівлі людьми в онлайн-середовищі. Захід відбувався у форматі «тижня дій» і об'єднав 73 фахівців із 26 країн світу. Упродовж зазначеного періоду експерти здійснювали моніторинг і аналіз різноманітних цифрових платформ, зокрема соціальних мереж, електронних торговельних майданчиків, додатків для знайомств, порталів із працевлаштування, вебсайтів ескорт-агентств, а також сервісів миттєвого обміну повідомленнями, з метою виявлення суб'єктів, причетних до сексуальної або трудової експлуатації в мережі «Інтернет». За результатами проведеної роботи виявлено ознаки торгівлі людьми на 44 онлайн-платформах. Зокрема, ідентифіковано 33 потенційні жертви та 31 ймовірного правопорушника, здійснено перевірку 53 платформ, а також встановлено 302 URL-адреси та 137 облікових записів у соціальних мережах, пов'язаних із діяльністю у сфері торгівлі людьми.

Результати операції засвідчили, що ескорт-агентства займають домінуючі позиції на ринку сексуальних послуг і функціонують одночасно в кількох державах Європейського Союзу, водночас їхня діяльність координується організованими злочинними групами. Встановлено також,

¹⁶⁰ Українські поліцейські долучилась до міжнародної операції «Global Chain» з боротьби з торгівлею людьми. URL: https://glavnoe.in.ua/news/ukrayinski-policzejski-doluchylas-do-mizhnarodnoyi-operacziyi-global-chain-z-borotby-z-torhivleyu-lyudmy?utm_source=chatgpt.com

що потенційні жертви сексуальної експлуатації зазвичай супроводжуються особами чоловічої статі, які виконують функції контролю та координації їхньої діяльності. Крім того, зафіксовано зростання використання технологій штучного інтелекту для створення рекламного контенту з метою вербування жертв, а також тенденцію до застосування складних фінансових схем, зокрема використання криптовалют як основного засобу розрахунків. Під час аналізу також виявлено онлайн-ресурси з ознаками причетності до торгівлі органами, а також платформи даркнету, що містять матеріали сексуального насильства над дітьми (CSAM). Окрему загрозу становлять вебресурси, які декларують можливість «оренди», купівлі або продажу неповнолітніх, включаючи новонароджених.

Європол забезпечував координаційну й аналітичну підтримку операції, зокрема шляхом участі експертів у перехресній перевірці даних і проведенні оперативного аналізу зі штаб-квартири в Гаазі. Своєю чергою, Євроюст надавав аналітичну підтримку та сприяв оперативному залученню судових органів¹⁶¹.

Хакатон ЕМРАСТ із питань протидії торгівлі людьми вперше було організовано у 2022 році. Зазначена ініціатива стала ефективним інструментом для правоохоронних органів, який забезпечує консолідацію експертного досвіду, координацію транскордонного онлайн-моніторингу, своєчасне виявлення потенційних жертв, підвищення ефективності ідентифікації злочинних мереж, а також ініціювання нових кримінальних розслідувань.

У цьому контексті присутність правоохоронних органів у цифровому середовищі набуває вирішального значення для запобігання неконтрольованому поширенню торгівлі людьми, яка дедалі частіше приховується за використанням зашифрованих комунікаційних сервісів, платформ соціальних мереж та інфраструктури даркнету.

¹⁶¹ Понад 30 потенційних жертв виявлено в рамках онлайн-акції боротьби з торгівлею людьми. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/over-30-potential-victims-identified-in-action-against-human-trafficking-enabled-online>

У березні 2026 року в Іспанії під час міжнародної операції з викриття схеми відмивання коштів затримано 12 підозрюваних. Слідство встановило, що злочинна мережа експлуатувала вразливих українців для відкриття банківських рахунків, через які здійснювалися фінансові операції, зокрема на онлайн-платформах азартних ігор, і легалізовувалися незаконні доходи. Загальний прибуток угруповання оцінюється у приблизно 4,75 млн євро. Операцію проводили органи Іспанії спільно з Національною поліцією України за підтримки Європолу й Інтерполу.

У ході розслідування ідентифіковано 55 потерпілих, вилучено техніку, SIM-картки, транспорт і готівку, а також заблоковано 153 банківські рахунки у 11 країнах. Встановлено, що спершу зловмисники використовували дані громадян Іспанії, а згодом вербували українців із тимчасовим захистом, які перебували у вразливому становищі та фактично контролювалися організаторами.

Злочинці оформлювали численні кредитні картки та використовували понад 3 тис. викрадених карток і 5 тис. документів різних громадян для проведення операцій. Для масштабування діяльності застосовували автоматизовані системи ставок: внесено понад 2,7 млн євро, а виведено – понад 4,7 млн євро. Також зафіксовано привласнення соціальних виплат і інвестування коштів у елітну нерухомість. Європол забезпечував оперативну й аналітичну підтримку та координацію обміну інформацією між учасниками розслідування¹⁶².

Отже, практика реалізації спільних міждержавних поліцейських операцій під егідою Інтерполу та Європолу підтверджує їхню ключову роль у протидії торгівлі людьми, оскільки такі заходи забезпечують оперативний обмін інформацією, узгодженість дій між державами та підвищення ефективності виявлення і ліквідації транснаціональних злочинних мереж.

¹⁶² В Іспанії заарештовано 12 учасників схеми відмивання грошей, яка експлуатувала українців. URL: <https://www.europol.europa.eu/media->

Розділ 3

ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ВИЯВЛЕННЯ, ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

3.1. Тактичні основи виявлення, документування та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, оперативними підрозділами міграційної поліції

Термін «тактика» (від грецького *taktike* – приводити до ладу, упорядковувати) запозичений науковцями у галузі ОРД з воєнної науки і означає «складова частина військового мистецтва, що включає теорію й практику підготовки, організації та ведення бою», «способи, прийоми досягнення певної мети; лінія поведінки когось»¹⁶³.

Слушною є думка С. О. Павленка, який зазначає, що *оперативно-розшукова тактика* – це ефективний інструментарій протидії злочинам, що ґрунтується на узагальненні наукових положень теорії ОРД й багаторічного досвіду роботи оперативних підрозділів різних поколінь¹⁶⁴.

На думку М. Л. Грібова, *оперативно-розшукова тактика* – це система інтелектуальних (розумових) операцій і практичних дій суб'єктів ОРД, спрямованих на запобігання ймовірно-му опору, а також подолання або нейтралізацію фактичного

¹⁶³ Великий тлумачний словник сучасної української мови / упоряд. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ : Перун, 2001. С. 1428.

¹⁶⁴ Павленко С. О. Оперативно-розшукова тактика: теорія та практика : монографія. Київ : ДП «Інфотех», 2022. С. 6.

опору під час виконання ними юридичних обов'язків і реалізації прав, передбачених законом¹⁶⁵.

Ми вважаємо, що *тактика діяльності оперативних підрозділів щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми*, – це система наукових положень і розроблених на їх основі практичних рекомендацій щодо здійснення суб'єктами ОРД комплексу пошукових, оперативно-технічних, оперативно-профілактичних, агентурно-оперативних та інших заходів, спрямованих на попередження, виявлення, припинення, документування та розкриття кримінальних правопорушень, що вчиняються злочинними угрупованнями торговців людьми, з урахуванням особливостей конкретної оперативної обстановки та з метою вирішення завдань з протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми.

Важливими передумовами для оптимальної організації виявлення та припинення кримінальних правопорушень, учинених трафікерами, мають бути активний і планомірний оперативний (ініціативний) пошук, накопичення й аналітичне опрацювання інформації про осіб і факти, що свідчать про наявність торгівлі людьми. Ці заходи є дуже важливими, адже сучасні трафікери характеризуються високою законспірованістю та значною латентністю учинюваних ними кримінальних правопорушень.

Джерелами інформації про кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, є:

1) *заяви (повідомлення) осіб про факти вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, що надходять до органу (підрозділу) поліції, уповноваженої службової особи на здійснення досудового розслідування або до службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію таких заяв (повідомлень);*

2) *відомості про обставини кримінального правопорушення, самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-яких джерел;*

¹⁶⁵ Грібов М. Л. Співвідношення криміналістичної та оперативно-розшукової тактики. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 1 (23). С. 9.

3) *повідомлення осіб*, які затримали підозрювану особу під час вчинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення, безпосередньо після його вчинення, а також під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні;

4) *інше*.

Первинна оперативно-розшукова інформація про факти вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми, найчастіше отримується в результаті проведення заходів ініціативного пошуку, які здійснюються у комплексі або паралельно з іншими гласними та негласними заходами, зокрема оперативно-розшуковими та процесуальними діями. Аналіз практики оперативних підрозділів Національної поліції свідчить, що одним із найефективніших джерел отримання такої інформації є *звернення громадян*, які можуть надходити і від осіб, що постраждали від торгівлі людьми, і від громадян, яким є відомі обставини вчинення злочину.

Водночас заявники зазвичай не володіють спеціальними знаннями у сфері кримінального та кримінального процесуального законодавства, що зумовлює неповноту викладення відомих їм обставин. З огляду на це під час розгляду звернень доцільним є безпосереднє спілкування з їхніми авторами з метою уточнення необхідних для перевірки даних. За можливості потрібно також вживати заходів щодо встановлення потерпілих осіб, оскільки вони не завжди мають змогу або бажання самостійно звернутися до органів поліції, що потребує системного аналізу інформації з різних джерел.

Прийняття заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення здійснюється органами (підрозділами) поліції цілодобово, невідкладно та незалежно від місця і часу їх учинення, повноти відомостей чи особи заявника.

Для налагодження взаємодії з громадськістю та отримання інформації про факти торгівлі людьми доцільно організувати *прийом громадян* у підрозділах міграційної поліції, створити чергову частину або, за її відсутності, забезпечити цілодобове чергування працівників. Також необхідно здійснювати системний контроль за розглядом письмових звернень громадян.

Із урахуванням високої латентності торгівлі людьми та небажання потерпілих або свідків особисто звертатися до поліції, важливе значення має функціонування телефонів «гарячої лінії» або «телефонів довіри». У разі їх відсутності доцільним є залучення правоохоронців до роботи відповідних «гарячих ліній» громадських організацій, а також інформування населення про такі канали комунікації.

Заяви та повідомлення, що надходять поштою, через мережу «Інтернет», електронні засоби зв'язку, контактні центри або телефонні «гарячі лінії», реєструються службою діловодства та невідкладно передаються керівнику органу (підрозділу) поліції. Керівник, у строк не більше 24 годин з моменту реєстрації, ухвалює рішення щодо їх внесення до ІКС ІППП (журналу ЄО) для подальшого розгляду в установленому порядку.

Окрім звернень громадян, важливим джерелом інформації про торгівлю людьми є *оперативні дані*, що надходять від осіб, які мають доступ до злочинного середовища та можуть надавати найбільш повні відомості оперативного інтересу. Працівники оперативних підрозділів міграційної поліції зобов'язані здійснювати пошукові заходи з виявлення осіб, обізнаних про факти торгівлі людьми, а також діяльність можливих організованих груп, і підтримувати з ними системну взаємодію. Водночас особи, залучені до конфіденційного співробітництва, не мають права підбурювати чи провокувати вчинення кримінальних правопорушень.

Додатковим джерелом інформації є *відомості, що надходять від інших підрозділів Національної поліції*, зокрема підрозділів боротьби з наркозлочинністю, стратегічних розслідувань, кіберполіції, міжнародного поліцейського співробітництва та превентивної діяльності. Так, факти торгівлі людьми можуть виявлятися під час розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, зокрема у випадках залучення постраждалих до сексуальної експлуатації за кордоном, їх примусового втягнення у наркотичну залежність і подальшого виявлення після повернення в Україну.

Інформація, отримана від суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, та органів державної влади, є важливим джерелом виявлення відповідних

кримінальних правопорушень. Організація міжнародних каналів торгівлі людьми має комплексний і багатоетапний характер, що зумовлює необхідність ефективної міжвідомчої взаємодії. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», до таких суб'єктів належать: Мінсоцполітики, МЗС, МОЗ, Державна прикордонна служба, Державна міграційна служба, СБУ, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, спеціалізовані центри допомоги постраждалим, підприємства та організації у цій сфері, а також громадські організації і громадяни.

Окреме значення має *міжнародне співробітництво та інформація, що надходить від посольств, консульських установ і правоохоронних органів іноземних держав*, оскільки ключові докази діяльності транснаціональних злочинних груп можуть бути отримані за межами України. З огляду на це необхідним є системне налагодження взаємодії з правоохоронними органами інших держав, передусім країн призначення «живого товару», а також розвиток постійного інформаційного обміну та спільних заходів із протидії торгівлі людьми. Важливу роль у цьому процесі виконує співпраця з офіцерами зв'язку, які працюють у дипломатичних представництвах іноземних держав.

Інформація, отримана із засобів масової інформації, мережі «Інтернет» та оголошень, розміщених у місцях масового перебування людей, є важливим джерелом виявлення фактів торгівлі людьми. Практика свідчить, що злочинці активно використовують ЗМІ та мережу «Інтернет» для вербування жертв, розміщення оголошень про «роботу» за кордоном, організації подальшої експлуатації, комунікації між учасниками злочинних груп, а також конспірації їхньої діяльності. З огляду на це одним із ключових завдань правоохоронних органів є системний моніторинг медіа та інтернет-ресурсів (зокрема соціальних мереж) із метою виявлення підозрілих пропозицій щодо працевлаштування, модельного бізнесу, ескорт-послуг, консумації, фотосесій, візової підтримки, торгівлі органами, усиновлення та сурогатного материнства.

Водночас інформація в мережі «Інтернет» часто перебуває поза ефективним правовим регулюванням, може розміщуватися і фізичними, і юридичними особами, а її серверне

розміщення не обмежується територією держави, що ускладнює контроль і правове реагування.

Окреме значення має *інформація, отримана в межах журналістських розслідувань*. Хоча випадків успішного викриття торгівлі людьми журналістами небагато, наявна практика підтверджує їхню ефективність у виявленні ознак злочину та сприянні притягненню винних до відповідальності. З огляду на це, медіа потрібно розглядати як важливе джерело оперативної інформації, а також як інструмент її перевірки та документування. Це зумовлює доцільність налагодження взаємодії та прямих контактів із представниками медіа.

Інформація, отримана від громадських (неурядових) організацій, у зокрема міжнародних, які спеціалізуються на запобіганні та протидії торгівлі людьми, є важливим джерелом оперативних даних. В Україні функціонує розгалужена мережа таких організацій, що діють у більшості регіонів і безпосередньо взаємодіють із постраждалими під час надання їм медичної, соціальної та реабілітаційної допомоги. Завдяки контактам із партнерами в інших країнах, роботі «гарячих ліній» і проведенню профільних заходів громадські (неурядові) організації часто отримують інформацію, що становить оперативний інтерес. У зв'язку з цим вони можуть розглядатися як важливе джерело даних за умови згоди постраждалих на передачу інформації правоохоронним органам.

Окреме значення має отримання *інформації під час документування суміжних кримінальних правопорушень*, позаяк ознаки торгівлі людьми нерідко супроводжують інші злочини. Зокрема, під час розслідування правопорушень проти громадського порядку та моральності (ст.ст. 302, 303 КК України) потрібно встановлювати можливі факти вербування та переміщення осіб із метою експлуатації.

Під час розслідування шахрайства (ст. 190 КК України), пов'язаного з працевлаштуванням за кордоном, можуть бути виявлені факти вербування та переміщення осіб з метою трудової експлуатації. Аналогічні обставини можливі у справах про грубе порушення законодавства про працю (ст. 172 КК України).

Під час протидії незаконній міграції та розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон

України (ст. 332 КК України) необхідно встановлювати мету переміщення осіб, зокрема можливу подальшу експлуатацію як ознаку торгівлі людьми.

Відомий британський експерт із питань протидії торгівлі людьми Пол Холмс наводить розширений перелік джерел, із яких може бути отримана інформація, яка б становила оперативний інтерес:

інформація, отримана під час моніторингу рекламних оголошень;

інформація, отримана під час моніторингу туристичних і транспортних фірм, агенцій працевлаштування, найму, ескорт-агенцій та шлюбних бюро;

інформація, яку надають партнерські правоохоронні органи первинної ланки;

інформація, яку надають партнерські міжгалузеві установи первинної ланки;

відкриті джерела (повідомлення у ЗМІ, наукові дослідження тощо);

інформація, отримана від представників громадськості;

інформація, яку надають «спеціальні агенти»;

місцеві, регіональні та національні бази даних правоохоронних органів;

бази даних міжнародних правоохоронних органів, зокрема Інтерпол, Європол, Балтійська робоча група, Ініціатива чорноморського економічного співробітництва;

бази даних Держприкордонслужби, митниці, МЗС, МОЗ, Мінсоцполітики, які можуть містити інформацію, пов'язану з торгівлею людьми;

профільні міжурядові та неурядові організації;

звітність «гарячих ліній» неурядових організацій;

авіакомпанії та інші перевізники;

конфіденційна інформація, що може надаватися банківськими та фінансовими установами;

постраждали від торгівлі людьми та їхні родичі¹⁶⁶.

¹⁶⁶ Пол Холмс. Найкращі зразки міжнародної практики боротьби з торгівлею людьми. Методичні рекомендації для співробітників правоохоронних органів України з питань виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Міжнародна організація з міграції (МОМ). Київ, 2003. 210 с.

Потрібно зазначити, що виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, найчастіше ґрунтуються на матеріалах ОРС, із застосуванням оперативно-розшукових заходів та НС(Р)Д, можливостей оперативної служби та оперативно-технічних заходів.

Зазвичай ОЗУ, які займаються торгівлею людьми, глибоко законспіровані. Для встановлення конкретних потерпілих від їхньої злочинної діяльності розслідування цих злочинів доцільно розпочати з виявлення потерпілих осіб, які вивозилися за кордон з метою експлуатації або стосовно яких злочинцями чиняться певні дії, пов'язані з вербуванням, оформленням документів на виїзд, відкриття віз тощо. На підставі аналізу інформації, отриманої від потерпілих, направляються відповідні доручення до прикордонної служби з метою підтвердження факту й обставин перетину цими особами державного кордону.

Окрім того, у підрозділах міграційної служби встановлюються факти отримання закордонних паспортів і визнаються особи, які ініціювали їх оформлення, оплачували послуги й отримували документи на руки. Направляються запити до агенцій із продажу квитків, оскільки в проїзних документах указується прізвище пасажирів.

Здійснення таких заходів дає змогу встановити співучасників злочину, які діють на території України та в інших країнах, а також встановити подальші злочинні наміри, місця зустрічей, механізми вивозу потерпілих за кордон, передачі отриманих коштів тощо.

Особливості виявлення фактів торгівлі людьми з метою трудової експлуатації полягають у необхідності: системного вивчення кримінальних проваджень, розпочатих за ст. 190 КК України (шахрайство); врахування зростання випадків внутрішньої торгівлі людьми (будівництво, сільське господарство, жебрацтво тощо), а також ситуацій, коли Україна є країною призначення; аналізу проваджень за ст. 172 КК України (грубе порушення законодавства про працю); залучення негласних працівників для отримання оперативної інформації щодо осіб, причетних до таких злочинів.

Збір інформації про осіб та події, що мають значення для виявлення і розслідування торгівлі людьми, здійснюється

всіма працівниками поліції в межах службових повноважень із дотриманням Закону України «Про захист персональних даних». Отримані відомості доповідаються рапортом керівництву для подальшого направлення до органів досудового розслідування та використання в роботі.

У разі ведення ОРС щодо осіб, причетних до підготовки злочинів, керівник оперативного підрозділу ініціює закріплення слідчого для методичного супроводу та погоджених процесуальних дій, а також передає матеріали для надання рекомендацій щодо фіксації доказів. При виявленні ознак кримінального правопорушення матеріали невідкладно направляються до органу досудового розслідування для реєстрації та початку провадження. Після внесення відомостей до ЄРДР проводиться комплекс першочергових СРД, спрямованих на встановлення особи правопорушника та обставин події. У разі нерозкриття злочину за результатами початкових заходів подальша організація роботи з його розкриття покладається на керівника відповідного органу поліції.

Прийняття необхідного рішення щодо виявлення та припинення кримінальних правопорушень, учинених ОЗУ, залежить від обраної оперативно-розшукової тактики, як складового елемента протидії злочинності.

Основним завданням оперативних підрозділів міграційної поліції є виявлення та фіксація фактичних даних про протиправні діяння у сфері торгівлі людьми, відповідальність за які передбачена КК України. Реалізація цього завдання здійснюється шляхом аналізу оперативно значущої інформації та цілеспрямованого використання негласних працівників для отримання відомостей про злочинну діяльність¹⁶⁷.

Із цією метою оперативні підрозділи систематично проводять оперативно-розшукові заходи серед осіб, які перебувають у групах ризику або можуть бути причетними до торгівлі людьми, зокрема: раніше засуджених осіб; осіб, залучених до проституції; осіб, які вчиняли домашнє насильство або інші правопорушення у сфері сімейних відносин;

¹⁶⁷ Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 22 січня 2021 р. № 52.

осіб, причетних до організації або утримання місць розпус-ти; осіб, що користуються сексуальними послугами; власників відповідних приміщень; розповсюджувачів порнографічної продукції; а також працівників туристичних агентств, агентств працевлаштування за кордоном, шлюбних і модельних агентств, сфери обслуговування, транспорту та сезонних робіт¹⁶⁸.

За наявності підстав, визначених ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», заводиться ОРС, у межах якої акумулюються матеріали оперативної перевірки. Про її заведення протягом 24 годин інформується прокурор. Підставами для оперативної розробки у справах за ознаками ч.ч. 2, 3 ст. 149 та ч.ч. 2, 3 ст. 332 КК України є достатні дані, отримані у встановленому порядку, щодо підготовки злочину невстановленими особами; встановлених осіб, безвісно зниклих (безвісно відсутніх), якщо є обґрунтовані підстави вважати, що зникнення особи пов'язане із кримінальною подією; наявності узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику в сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

У разі виявлення під час оперативно-розшукових заходів ознак злочину, пов'язаного з торгівлею людьми, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати проведення таких заходів, начальник оперативного підрозділу інформує про це керівника органу досудового розслідування та прокурора і лише після закінчення їх проведення складається спільний план реалізації результатів ОРД¹⁶⁹.

Як приклад, працівники Департаменту міграційної поліції спільно з правоохоронцями Міністерства внутрішньої

¹⁶⁸ Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 136–137.

¹⁶⁹ Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, Мінфіна, Мінюста від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

безпеки Сполучених Штатів Америки (DHS) викрили організатора та двох членів злочинної групи, які створювали та продавали дитячу порнографію. Зловмисники вишукували покупців забороненого контенту в соціальній мережі Instagram. Збут порнопродукції здійснювали через месенджер Telegram із використанням міжнародних платіжних систем. Поліцейські встановили, що з осені минулого року фігуранти «заробили» приблизно мільйона гривень. Окрім того, під час проведення слідчих дій поліцейські встановили факт передачі дитини чоловікам для сексуальної експлуатації. Оперативні працівники провели три обшуки за місцями проживання затриманих і вилучили комп'ютерну техніку, мобільні телефони, жорсткі диски, флеш-накопичувачі, банківські картки, а також «чорнові» записи. Організатору та двом співучасникам злочину оголошено про підозру за ч. 4 ст. 301-1 КК України. Слідчі дії тривають, вирішується питання стосовно кваліфікації дій підозрюваних за ст. 149 КК України¹⁷⁰.

Одним із пріоритетних завдань оперативної розробки в межах ОРС є своєчасне встановлення потерпілих від торгівлі людьми. Виконання цього завдання ускладнюється тим, що значна частина постраждалих перебуває за кордоном, а злочинці після їх переміщення часто знищують або приховують докази. У випадках особливо тяжких форм експлуатації (зокрема торгівлі дітьми з метою трансплантації органів) оперативне встановлення місця перебування потерпілих має вирішальне значення для збереження їх життя та здоров'я.

Важливу роль виконує також отримання оперативної інформації щодо діяльності суб'єктів, які організовують виїзд і працевлаштування за кордоном, можливих ОЗГ, що контролюють такі процеси, а також «спеціалізації» відповідних структур щодо надання послуг сексуальної експлуатації.

З огляду на високий рівень конспірації злочинних груп, розслідування доцільно розпочинати з виявлення осіб, які вже вивозилися за кордон або щодо яких здійснюються підготовчі дії (вербування, оформлення документів, організація

¹⁷⁰ На Дніпропетровщині оперативники затримали злочинну групу за сексуальну експлуатацію малолітнього та збут дитячої порнографії. URL: <https://surl.li/rvzogy>

виїзду). Отримані відомості можуть додатково перевірятися шляхом аналізу даних туристичних і посередницьких фірм щодо групових виїздів за кордон, зокрема за участю молодих жінок. У межах оперативної перевірки здійснюється опитування осіб, що виїжджають, та їхніх родичів, а також вживаються заходи для залучення потенційних учасників поїздки до конфіденційного співробітництва.

Департамент міграційної поліції Національної поліції співпрацює з іноземними правоохоронними органами, Європол, Інтерпол, FRONTEX та громадськими організаціями, що допомагають жертвам торгівлі людьми. Важливим партнером є International Justice Mission, яка підтримує українців за кордоном і попереджає про ризики експлуатації. Спільними зусиллями українських і румунських правоохоронців та партнерів врятовано двох українок, які стали жертвами торгівлі людьми в Румунії. Жінок обманом вивезли за кордон, утримували силоміць, змушували працювати, відібрали документи та гроші. Попри погрози, їм вдалося втекти й звернутися до поліції. У межах розслідування українські правоохоронці разом із міжнародними партнерами зібрали докази та затримали організаторку злочинної схеми – 56-річну жительку Одеси. Вона завербувала жінок, пообіцявши поїздки за кордон, і змусила їх працювати: одну – доглядальницею, іншу – прибиральницею. Також зловмисниця незаконно оформлювала соціальні виплати на одну з потерпілих¹⁷¹.

При викритті ОЗУ, що займаються торгівлею людьми, ефективними є такі негласні заходи, як аудіо- та відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних та інформаційних мереж. Їх результативність зумовлена необхідністю постійної взаємодії співучасників для узгодження переміщення потерпілих, передачі коштів та інших елементів злочинної діяльності. Окрім отримання доказової інформації, такі заходи дають змогу оптимально спланувати час і спосіб реалізації оперативних матеріалів. Для встановлення повного механізму злочинної діяльності може

¹⁷¹ Нацполіція у співпраці з іноземними партнерами протидіє торгівлі людьми: як звернутись по допомогу. URL: <https://surl.lu/btpyib>

застосовуватися «контрольоване перевезення» як різновид контрольованого постачання¹⁷².

З огляду на транснаціональний характер торгівлі людьми та використання переважно готівкових розрахунків, під час опитування потерпілих необхідно з'ясовувати обставини оплати. У випадках використання безготівкових переказів через банки та міжнародні платіжні системи («Western Union», «MoneyGram», «WebMoney», «Hawala» тощо) виникає можливість витребування відповідних фінансових документів і їх долучення до матеріалів ОРС і кримінального провадження.

Реалізація оперативних матеріалів має здійснюватися після встановлення достовірного механізму злочину, ролі всіх причетних осіб, зокрема службових осіб державних органів, а також місця і часу вчинення правопорушення. Оптимальним є затримання злочинців «на гарячому» – під час незаконного переміщення осіб через кордон, отримання коштів за їх продаж або здійснення розрахунків через міжнародні платіжні системи.

3.2. Міжнародно-правовий досвід діяльності правоохоронних органів щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми

Важливу роль у координації зусиль щодо протидії торгівлі людьми й іншим транснаціональним злочинам виконують міжнародні правоохоронні, поліцейські та безпекові організації, зокрема Інтерпол і Європол.

Національне центральне бюро Інтерполу в Україні (Укрбюро Інтерполу) є ключовим органом координації взаємодії правоохоронних органів України з компетентними органами інших держав у боротьбі зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі однієї країни.

¹⁷² Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. С. 148.

Безпосереднє виконання функцій МВС України як Національного центрального бюро Інтерполу (НЦБ) покладено на Департамент міжнародного поліцейського співробітництва (ДМПС) Національної поліції України.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності Інтерполу є протидія злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. З метою забезпечення ефективної реалізації цих функцій у структурі директорату з окремих видів злочинів Генерального секретаріату створено спеціалізований підрозділ із протидії торгівлі людьми.

Основними завданнями цього підрозділу є: координація співпраці правоохоронних органів держав-членів Інтерполу в боротьбі з торгівлею людьми, сексуальною та трудовою експлуатацією, розповсюдженням матеріалів сексуального насильства над дітьми, а також організованою незаконною міграцією; формування та ведення спеціалізованих баз даних щодо осіб, причетних до торгівлі людьми; управління банком даних зображень, що містять матеріали сексуального насильства над неповнолітніми; ідентифікація потерпілих у справах про транснаціональні злочини, пов'язані зі створенням та розповсюдженням таких матеріалів; проведення глобальних операцій, спрямованих на викриття та ліквідацію мереж торгівлі людьми й незаконної міграції; розроблення та впровадження аналітичних проєктів у сфері протидії торгівлі людьми та незаконній міграції; організація і проведення міжнародних науково-практичних заходів (конференцій, тренінгів, оперативних зустрічей тощо) з відповідної тематики¹⁷³.

Окрім того, для розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, створюються спільні слідчі групи, до складу яких входять представники кількох держав. Їхня діяльність здійснюється за підтримки Інтерполу та Європолу.

Із метою забезпечення ефективної взаємодії правоохоронних органів держав-членів Інтерполу використовуються банки даних Генерального секретаріату Інтерполу. Вони є сукупністю інформаційних ресурсів, що містять відомості про осіб, предмети та події. Загалом Інтерпол оперує 19 банками

¹⁷³ Офіційний сайт Інтерполу. URL: <https://www.interpol.int/>

даних, які містять інформацію про злочини та осіб, причетних до їх вчинення, і є доступними в режимі реального часу для країн-членів. Формування цих банків здійснюється на основі інформації, яку правоохоронні органи держав-членів надають на добровільних засадах. Водночас право власності на інформацію зберігається виключно за державами, що її надали.

Міжнародне співробітництво з використанням інформаційної системи Інтерполу спрямоване на: встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб з метою їх затримання, арешту, обмеження свободи пересування та подальшої екстрадиції; розшук осіб або об'єктів, що становлять інтерес для правоохоронних органів України та інших держав-членів Інтерполу; обмін інформацією, пов'язаною з розслідуванням злочинів, кримінальним минулим або протиправною діяльністю осіб; надання та отримання відомостей для попередження про осіб, події, об'єкти чи способи вчинення злочинів, що становлять загрозу громадській безпеці та правопорядку або можуть спричинити значну шкоду громадянам чи майну; ідентифікацію осіб та невпізнаних трупів; проведення криміналістичних експертиз і досліджень; обмін інформацією у сфері громадської безпеки та охорони правопорядку; виявлення загроз, організованих злочинних груп і угруповань, а також аналіз тенденцій у сфері злочинності; обмін досвідом з питань протидії злочинності та правоохоронної діяльності¹⁷⁴.

Національна поліція України у розслідуванні транснаціональних злочинів взаємодіє також з установами Європейського Союзу, зокрема з Європолем (EUROPOL), Євроюстом (EUROJUST) та Фронтексом (FRONTEx).

Європейський поліцейський офіс (EUROPOL) – це міжнародна правоохоронна організація, яка виконує ключову роль у протидії злочинності в межах Європейського Союзу. Європол створено на підставі Маастрихтського договору від 7 лютого 1992 року. Стаття К.1 (9) цього договору передбачає розвиток поліцейської співпраці між державами-членами ЄС

¹⁷⁴ Офіційний сайт Інтерполу. URL: <https://www.interpol.int/>

у боротьбі з тероризмом, незаконним обігом наркотиків та іншими видами міжнародної злочинності. Процес ратифікації Конвенції про Європол завершився 1 жовтня 1998 року після її схвалення всіма 15 державами-членами. 1 липня 1999 року Європол офіційно розпочав виконання своїх повноважень у визначених сферах діяльності. У політичному вимірі Європол підзвітний Раді міністрів юстиції та внутрішніх справ держав-членів ЄС через своє Правління, до складу якого входять представники відповідних національних органів.

Подібно до Інтерполу, Європол не має виконавчих повноважень і не здійснює самостійно оперативно-розшукову діяльність або кримінальні розслідування. Його функції полягають у підтримці правоохоронної діяльності держав-членів ЄС, зокрема шляхом: сприяння обміну інформацією між Європолом та офіцерами зв'язку держав-членів; координації обміну інформацією з третіми державами й іншими органами влади відповідно до укладених угод; забезпечення оперативного аналізу та підтримки правоохоронних операцій у державах-членах; надання експертної й технічної допомоги під час розслідувань і операцій, що проводяться під контролем і відповідальністю національних органів; підготовки стратегічних звітів (зокрема оцінок загроз) та аналітичних матеріалів щодо злочинності на основі інформації, отриманої від держав-членів або з інших джерел.

Європол також сприяє уніфікації методів розслідування в країнах-членах ЄС. Окрім того, організація регулярно проводить інформаційно-просвітницькі заходи для правоохоронців, щоб підвищувати їх обізнаність про послуги Європолу й ефективніше підтримувати міжнародні справи¹⁷⁵.

Із 2002 року співробітники Європолу можуть брати участь у спільних слідчих групах для розслідування кримінальних правопорушень у межах компетенції організації. Крім того, Європол має право звертатися до держав-членів із проханням ініціювати, провести або координувати кримінальні розслідування. Підставою для залучення співробітників Європолу до розслідування є офіційний запит від країни-члена

¹⁷⁵ Офіційний вебсайт Європолу. URL: <https://www.europol.europa.eu/>

організації. Інформація, викладена в запиті, має: стосуватися щонайменше двох держав-членів ЄС; вказувати на причетність до злочину організованих груп; відповідати компетенції Європолу.

Європол має певні відмінності від інших міжнародних урядових правоохоронних організацій. Партнерами Європолу можуть бути не лише поліцейські органи держав-членів, а й прикордонні служби, податкові, митні, фінансові, імміграційні, розвідувальні та інші органи, уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність або кримінальні розслідування.

14 грудня 2016 року Міністерство внутрішніх справ України та Європол уклали Угоду про оперативне і стратегічне співробітництво з метою посилення взаємодії у боротьбі з транскордонною злочинністю. Верховна Рада України ратифікувала цю угоду 12 липня 2017 року. Для забезпечення взаємодії з Європолом в Україні створено національний контактний пункт, який виконує функції центрального каналу обміну інформацією між Європолом і правоохоронними органами держави. Крім того, у МВС України впроваджено захищену систему зв'язку SIENA, що використовується для безпечного обміну інформацією з Європолом. Компетенція Європолу охоплює протидію організованій злочинності, тероризму й іншим видам тяжких злочинів.

Аналіз проєктів у межах Системи аналізу Європолу сприяє оптимізації ресурсів, визначенню пріоритетних напрямів діяльності, а також підтримці правоохоронних органів держав-членів ЄС і міжнародних партнерів у боротьбі зі злочинністю шляхом: аналізу інформації та оперативних даних; організації координаційних та оперативних зустрічей між зацікавленими сторонами; надання експертної допомоги та проведення навчальних заходів; відрядження офіцерів для участі в міжнародних операціях¹⁷⁶.

Європейська організація з питань юстиції (EUROJUST) є агенцією Європейського Союзу, що забезпечує координацію співпраці у сфері кримінальної юстиції. Вона була

¹⁷⁶ Офіційний вебсайт Європолу. URL: <https://www.europol.europa.eu/>

створена 28 лютого 2002 року на підставі рішення Ради ЄС, а її штаб-квартира розташована в Гаазі (Королівство Нідерланди). Основною метою діяльності EUROJUST є підтримка та посилення координації між національними органами юстиції держав-членів ЄС.

До основних завдань EUROJUST належать: сприяння органам кримінального переслідування держав-членів ЄС у боротьбі з тяжкими та транскордонними злочинами, зокрема кіберзлочинністю, шахрайством, корупцією, відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, а також злочинами проти довкілля; координація обміну інформацією між державами-членами; сприяння наданню міжнародної правової допомоги; забезпечення ефективності процедур екстрадиції правопорушників.

У червні 2016 року між Україною та EUROJUST укладено угоду про співробітництво. У серпні 2018 року до штаб-квартири EUROJUST у Гаазі відряджено прокурора зі зв'язку від України для забезпечення оперативної взаємодії¹⁷⁷.

Європейська агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEx) є агенцією Європейського Союзу, заснованою у 2004 році з метою забезпечення безпеки зовнішніх кордонів ЄС та протидії незаконній міграції. Штаб-квартира агенції розташована у Варшаві (Республіка Польща).

До основних завдань FRONTEx належать: аналіз ситуації на зовнішніх кордонах ЄС і за їх межами з метою виявлення міграційних тенденцій і структур транскордонної злочинності; сприяння обміну інформацією між прикордонними органами держав-членів; оцінка вразливості, що передбачає аналіз спроможності та готовності держав-членів ЄС реагувати на виклики на зовнішніх кордонах, зокрема пов'язані з міграційним тиском; координація та організація спільних операцій і заходів швидкого реагування для надання допомоги державам-членам у кризових ситуаціях, включаючи гуманітарні та пошуково-рятувальні операції на морі; участь в ідентифікації мігрантів і сприяння їх поверненню відповідно до законодавства; розвиток співпраці з правоохоронними

¹⁷⁷ Євроюст. URL: <https://surl.li/biqbsq>

органами, міжнародними організаціями, іншими агенціями ЄС та митними службами, зокрема на морських кордонах; розроблення та впровадження навчальних програм і спеціалізованих курсів для підвищення кваліфікації прикордонників у Європі¹⁷⁸.

Європейська система нагляду за кордоном (EUROSUR) – забезпечує обмін інформацією та співпрацю між державми-членами ЄС та агенцією FRONTEX для підвищення ситуаційної обізнаності та покращення реагування на зовнішніх кордонах ЄС. Основні завдання EUROSUR: запобігання транскордонній злочинності; протидія нерегулярній міграції; сприяння захисту життя мігрантів. FRONTEX керує EUROSUR, до складу якого входять національні органи держав-членів, відповідальні за управління кордонами, включаючи берегову охорону (у межах завдань прикордонного контролю).

Кожна держава-член має Національний координаційний центр (NCC), який: координує обмін інформацією між усіма відповідальними органами, взаємодіє з іншими NCC та FRONTEX, підтримує національну ситуаційну картину (огляд подій, наявних ресурсів та аналітичної інформації про ситуацію на зовнішніх кордонах).

FRONTEX підтримує європейську ситуаційну картину, яка містить актуальну інформацію про стан кордонів і прикордонних зон Європи. Ці дані доступні всім державам-членам Шенгенської зони та асоційованим країнам. Сусідні держави-члени також обмінюються даними про спільні ділянки кордону, що дає змогу оперативно реагувати на виклики.

FRONTEX координує EUROSUR Fusion Services, що надає державам-членам інформацію із супутників та інших засобів спостереження, які використовують: Європейське агентство морської безпеки, Супутниковий центр ЄС. Жодна окрема країна не може самостійно фінансувати такі передові технології, тому EUROSUR Fusion Services дає змогу уникнути дублювання витрат та забезпечити доступ до сучасних інструментів спостереження¹⁷⁹.

¹⁷⁸ Європейська Агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX). URL: <https://surl.li/gqsrcy>

¹⁷⁹ Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <https://surl.li/rchmug>

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) об'єднує 57 держав-учасниць із Північної Америки, Європи та Азії, що робить її найбільшою регіональною організацією з питань безпеки у світі. Через свої інституції, експертні підрозділи та польові місії ОБСЄ охоплює широкий спектр питань, які впливають на загальну безпеку, зокрема: контроль над озброєннями, боротьбу з тероризмом, належне врядування, енергетичну безпеку, протидію торгівлі людьми, демократизацію, забезпечення свободи засобів масової інформації, а також захист прав національних меншин.

ОБСЄ приділяє увагу багатьом аспектам боротьби з торгівлею людьми, зокрема: захисту прав людини та верховенству права, боротьбі з корупцією та злочинністю, протидії дискримінації та нерівності, регулюванню економічної, трудової та міграційної політики.

У 2003 році в структурі ОБСЄ створено спеціалізоване Бюро, а також запроваджено посаду Спеціального представника та координатора з питань боротьби з торгівлею людьми. Ця інституція надає державам-учасникам підтримку в розробленні та реалізації ефективної політики протидії торгівлі людьми, застосовуючи підхід, що ґрунтується на дотриманні прав людини та захисті інтересів постраждалих.

Основним керівним документом у цій сфері є План дій ОБСЄ, який визначає чотири ключові напрями: *попередження* – підвищення рівня обізнаності й усунення першопричин торгівлі людьми; *переслідування* – проведення ефективних розслідувань і розвиток міжнародної правоохоронної співпраці; *захист прав постраждалих* – надання допомоги, підтримки та забезпечення можливості отримання компенсації; *партнерство* – розширення взаємодії з міжнародними організаціями, правоохоронними органами, національними механізмами перенаправлення постраждалих і приватним сектором.

Польові місії ОБСЄ сприяють зміцненню потенціалу національних і місцевих органів влади, а також інститутів громадянського суспільства у сфері запобігання та протидії торгівлі людьми. З цією метою вони здійснюють: проведення тренінгів і семінарів для поліцейських, прикордонників, суддів, прокурорів, адвокатів, соціальних працівників,

представників релігійних організацій і журналістів; організацію досліджень, соціологічних опитувань і інформаційних кампаній; реалізацію програм підвищення обізнаності населення щодо виявлення та протидії торгівлі людьми¹⁸⁰.

Діяльність Координатора проєктів ОБСЄ у сфері протидії торгівлі людьми зосереджена на трьох ключових напрямках: запобігання злочинам, переслідування правопорушників, допомога постраждалим.

Оскільки злочинці дедалі частіше використовують кіберпростір для вербування жертв, особлива увага приділяється цифровій безпеці. Це охоплює: інформування громадян про принципи кібергігієни, навчання безпечному користуванню Інтернетом для зменшення ризику потрапляння в ситуацію торгівлі людьми.

Координатор проєктів ОБСЄ надає експертну підтримку в таких напрямках: розроблення законопроєктів і вдосконалення нормативно-правової бази; проведення інформаційно-просвітницьких кампаній; підготовка та підвищення кваліфікації ключових фахівців, зокрема працівників правоохоронних органів, інспекторів праці, соціальних працівників, педагогів, журналістів і представників громадянського суспільства.

Ключовим інструментом у боротьбі з торгівлею людьми є Національний механізм перенаправлення (НМП), який забезпечує координацію взаємодії між державними та недержавними інституціями з метою надання комплексної допомоги постраждалим¹⁸¹.

Група експертів із протидії торгівлі людьми (GRETA), до складу якої входять 15 незалежних фахівців, здійснює моніторинг виконання державами-учасницями Конвенції Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми». Ця Конвенція, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи у 2005 році, має юридично обов'язковий характер. В Україні вона набула чинності у березні 2011 року.

¹⁸⁰ Офіційний вебсайт ОБСЄ. URL: <https://www.osce.org/ru/who-we-are>

¹⁸¹ Рішко В. В. Особливості протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми, в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. № 1. С. 60–66.

У своїй першій доповіді щодо України GRETA, за участю Міжнародної організації з міграції (МОМ), позитивно оцінила заходи, здійснені державою у сфері протидії сучасному рабству, зокрема: ухвалення Закону України «Про протидію торгівлі людьми»; запровадження формалізованої процедури виявлення та надання допомоги постраждалим; створення спеціалізованих підрозділів у системі правоохоронних органів; формування координаційних механізмів на центральному та місцевому рівнях¹⁸².

Програма протидії торгівлі людьми Міжнародної організації з міграції (МОМ) – Агентства ООН з питань міграції в Україні – розпочала свою діяльність у 1998 році з метою підтримки Уряду України та громадськості у боротьбі з торгівлею людьми, а також забезпечення доступу постраждалих до допомоги й правосуддя. МОМ застосовує комплексний підхід до вирішення цієї проблеми, працюючи у чотирьох взаємопов'язаних напрямках: запобігання торгівлі людьми, переслідування злочинців, захист постраждалих, розвиток партнерств і співпраці. МОМ тісно співпрацює з державними органами, міжнародними організаціями та мережею громадських організацій по всій Україні.

МОМ проводить цілеспрямовані інформаційні кампанії для: загального населення, груп ризику, молоді, державних і неурядових фахівців, які можуть контактувати з потенційними постраждалими. Ключові заходи охоплюють: Національну гарячу лінію з протидії торгівлі людьми та консультації мігрантів 527 (<http://www.527.org.ua>), яка щорічно надає приблизно 20000 консультацій; правозахисні тренінги для неурядових організацій і журналістів; навчальні матеріали для шкіл та закладів вищої освіти; інноваційні методи інформування населення.

МОМ підтримує розвиток системи кримінального правосуддя в Україні, надаючи комплексні послуги для правоохоронних органів, зокрема: поліції, слідчих, прокурорів, суддів. Допомога охоплює: тематичні тренінги, надання технічної

¹⁸² МОМ поділяє стурбованість європейських експертів із протидії торгівлі людьми щодо ситуації з вимушеними переселенцями в Україні. URL: <https://surl.lu/uyzjcv>

підтримки й обладнання, сприяння міжнародному співробітництву (зокрема з країнами транзиту та призначення), розвиток механізмів захисту постраждалих і свідків.

МОМ також співпрацює з Державною міграційною службою та Державною прикордонною службою України з метою підвищення ефективності ідентифікації потенційних постраждалих на кордонах і поліпшення взаємодії з правоохоронними органами¹⁸³.

Міжнародна організація праці (МОП) – єдине тристороннє агентство ООН, яке з 1919 року об'єднує уряди, роботодавців і працівників 187 країн. МОП розробляє трудові стандарти та реалізує програми, спрямовані на забезпечення гідної праці для всіх.

За оцінками МОМ, у світі в умовах сучасного рабства перебувають 40,3 млн осіб, з яких 24,9 млн – у примусовій праці, а 15,4 млн – у примусових шлюбах. Це означає, що на кожні 1000 людей припадає 5,4 жертви сучасного рабства. Кожна четверта жертва – дитина. Із-поміж 24,9 млн осіб, залучених до примусової праці, 16 млн експлуатуються у приватному секторі (зокрема в домашній роботі, будівництві та сільському господарстві), 4,8 млн – у сфері сексуальної експлуатації, а 4 млн – виконують примусову працю, нав'язану державними органами. Жінки та дівчата є найбільш уразливою групою: вони становлять 99% жертв у комерційній секс-індустрії та 58% – в інших секторах примусової праці¹⁸⁴.

Управління ООН з наркотиків та злочинності (UNODC) було створене у 1997 році в результаті об'єднання Центру з міжнародного запобігання злочинності та Програми ООН з міжнародного контролю над наркотиками. Це ключовий орган ООН, який координує міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю, незаконним виробництвом і обігом наркотиків, тероризмом, корупцією та торгівлею людьми.

¹⁸³ Двадцять років Програмі МОМ із боротьби з торгівлею людьми в Україні. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/node/112376>

¹⁸⁴ Примусова праця, сучасне рабство та торгівля людьми. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>

Україна активно співпрацює з UNODC. Зокрема, вона є стороною трьох основних конвенцій щодо контролю над наркотичними засобами та прекурсорами, імплементує положення Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Конвенції ООН проти корупції, а також бере участь у заходах UNODC, спрямованих на реалізацію Глобальної антитерористичної стратегії ООН¹⁸⁵.

¹⁸⁵ Управління ООН з наркотиків та злочинності. URL: <https://vienna.mfa.gov.ua/ustanovi-oon-u-vidni/2722-unz-oon>

Розділ 4

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ, ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

4.1. Проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій під час виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми

З огляду на специфіку завдань, покладених на підрозділи міграційної поліції Національної поліції, законодавство України надає їм право застосовувати спеціальні форми, заходи та засоби ОРД у сфері протидії у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми.

Водночас під час роботи з потерпілими правоохоронці зобов'язані керуватися нормами Закону України «Про протидію торгівлі людьми». Зокрема, ст. 16 цього Закону визначає права осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Крім того, проведення слідчих С(Р)Д та НС(Р)Д у кримінальному провадженні дозволяється виключно на підставі письмового доручення слідчого або прокурора відповідно до ст. 41 КПК України.

Мало того, закон прямо забороняє працівникам оперативних підрозділів самостійно ініціювати процесуальні дії у кримінальному провадженні або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Порушення цих вимог може призвести до визнання судом недопустимими доказів,

зібраних у такий спосіб, що, своєю чергою, здатне негативно вплинути на результативність кримінального провадження загалом¹⁸⁶.

З огляду на це, ефективна співпраця між оперативними працівниками та слідчим на початковому етапі кримінального провадження є важливою умовою його успішного проведення.

У процесі досудового розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, слідчий надає уповноваженим оперативним підрозділам письмові доручення на проведення С(Р)Д та НС(Р)Д. Такі доручення є обов'язковими до виконання. У тексті доручення обов'язково зазначаються: назва кримінального провадження; його реєстраційний номер і дата початку досудового розслідування; правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням відповідної статті КК України; стислий виклад фактичних обставин злочину; конкретний перелік С(Р)Д або НС(Р)Д, що підлягають виконанню; а також інші необхідні відомості, які забезпечують ефективне виконання доручення¹⁸⁷.

Контроль за виконанням доручень слідчих працівниками оперативних підрозділів покладається на керівника відповідного органу (підрозділу) поліції, який забезпечує визначення відповідальних виконавців, організацію обліку доручень і контроль за їх своєчасним виконанням, а також щотижневе інформування керівництва про стан їх реалізації. Матеріали виконаних доручень підлягають розгляду керівником органу досудового розслідування. У разі їх неналежного виконання вони повертаються для усунення недоліків із вирішенням питання щодо дисциплінарної відповідальності винних осіб¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90–91.

¹⁸⁷ Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, Мінфіна, Мінюста від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

¹⁸⁸ Там само.

За наявності достатніх даних щодо намірів підозрюваного у кримінальному провадженні про торгівлю людьми, стосовно якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, ухилятися від слідства, впливати на учасників провадження або продовжувати злочинну діяльність, працівник оперативного підрозділу складає мотивований рапорт, який подається слідчому для прийняття процесуального рішення щодо проведення С(Р)Д або НС(Р)Д та, за необхідності, ініціювання зміни запобіжного заходу.

НС(Р)Д у провадженнях щодо торгівлі людьми є важливим інструментом розслідування, однак їх застосування зумовлює необхідність у суворому дотриманні гарантій прав людини та процесуальних вимог щодо втручання у приватне життя.

З огляду на кваліфікацію злочинів, передбачених ст. 149 КК України, законодавство допускає проведення НС(Р)Д за умови неможливості отримання відомостей іншим способом і виключно на підставі ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 246 КПК України)¹⁸⁹. Положення ст. 250 КПК України щодо невідкладного проведення НС(Р)Д до отримання судового дозволу на такі провадження не поширюються¹⁹⁰.

Проводити НС(Р)Д має право слідчий, який здійснює досудове розслідування, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи; за рішенням слідчого чи прокурора до їх проведення можуть залучатися інші особи (ст. 246 КПК України). У разі відмови слідчого судді у наданні дозволу на проведення НС(Р)Д їх виконання підлягає негайному припиненню, а отримана інформація – знищенню в порядку, визначеному ст. 255 КПК України¹⁹¹.

Процедура проведення НС(Р)Д охоплює: підготовку слідчим клопотання про надання дозволу (ч. 2 ст. 248 КПК України) та його погодження з прокурором (ч. 3 ст. 246 КПК України); подання клопотання до слідчого судді за місцем здійснення досудового розслідування (ст. 247 КПК України);

¹⁸⁹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

¹⁹⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012. № 90–91.

¹⁹¹ Там само.

його розгляд протягом шести годин та постановлення ухвали про дозвіл або відмову; оформлення слідчим доручення (ст. 40 КПК України) та передання його разом з ухвалою слідчого судді уповноваженим оперативним підрозділам; організацію виконання НС(Р)Д підрозділом-ініціатором у взаємодії із залученими підрозділами в межах строків, визначених ухвалою слідчого судді; оформлення результатів шляхом складання протоколу уповноваженим оперативним працівником (ст. 252 КПК України)¹⁹².

Водночас слід зауважити на правову позицію Верховного Суду, викладену в постанові колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 29 листопада 2021 року у справі № 654/3229/18. Зокрема, у цій постанові розглянуто доводи сторони захисту щодо недопустимості результатів аудіо- та відеоконтролю особи з мотивів того, що НС(Р)Д нібито розпочалася до моменту фактичної доставки ухвали слідчого судді про надання дозволу на її проведення.

Верховний Суд наголосив, що відповідно до ч. 5 ст. 532 КПК України, ухвали слідчого судді, які не підлягають оскарженню, набирають законної сили з моменту їх оголошення. Чинне законодавство не передбачає можливості апеляційного оскарження ухвал про надання дозволу на проведення НС(Р)Д, отже, такі ухвали є чинними з моменту їх оголошення.

На відміну від С(Р)Д, проведення яких передбачає обов'язкове вручення копії ухвали учасникам процесу (наприклад, під час обшуку – ч. 3 ст. 236 КПК України), при проведенні НС(Р)Д такої вимоги немає.

Із матеріалів кримінального провадження вбачається, що ухвала слідчого судді Апеляційного суду Херсонської області від 8 червня 2018 року про дозвіл на проведення НС(Р)Д була постановлена за результатами розгляду клопотання прокурора відділу прокуратури Херсонської області К. М. Подоляка, який виконував функції процесуального керівника у цьому провадженні. Прокурор особисто був присутній під час розгляду клопотання, а отже, володів достовірною

¹⁹² Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, Мінфіна, Мінюста від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

інформацією про прийняте рішення, яке, згідно з нормами КПК, набрало законної сили з моменту його оголошення та підлягало негайному виконанню.

Окрім того, потрібно зазначити, що форми та методи комунікації між прокурором – процесуальним керівником – та оперативними підрозділами, яким доручено виконання окремих С(Р)Д або НС(Р)Д, не врегульовані КПК. Відтак недотримання окремих організаційних аспектів взаємодії не може бути самостійною підставою для визнання здобутих доказів недопустимими¹⁹³.

Відповідно до ч. 1 ст. 275 КПК України, під час проведення НС(Р)Д слідчий має право використовувати інформацію, отриману в результаті конфіденційного співробітництва, а також залучати таких осіб до проведення НС(Р)Д у випадках, передбачених законом. Залучення до конфіденційного співробітництва не є самостійним видом НС(Р)Д, а становить елемент їх реалізації, що впливає з положень ч. 2 ст. 246 КПК України, де наведено вичерпний перелік НС(Р)Д без включення зазначеної форми співпраці.

Участь негласного працівника в межах застосування положень статей 223, 246, 271 КПК України є складовою процесуальної діяльності органу досудового розслідування, спрямованої на отримання та перевірку доказів у кримінальному провадженні. Орган досудового розслідування самостійно визначає форми та методи конфіденційного співробітництва з урахуванням завдань розслідування, необхідності забезпечення його таємності та недопущення розголошення фактів взаємодії з конфіденційними особами.

КПК України не встановлює заборони щодо отримання згоди на залучення до конфіденційного співробітництва та участь у НС(Р)Д до прийняття рішення про проведення контролю за вчиненням злочину або до постановлення ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д. Такі дії розглядаються як підготовчі заходи сторони обвинувачення, спрямовані на організацію проведення відповідних НС(Р)Д,

¹⁹³ Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 листопада 2021 року у справі № 654/3229/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101673880>

і не обумовлюються часовою послідовністю щодо ухвалення процесуальних рішень про їх проведення.

Відтак Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у постанові від 25.09.2023 у справі № 208/2160/18 зазначила, що рішення про застосування заходів безпеки, які містять анкетні дані особи, що надала згоду на конфіденційне співробітництво та до якої застосовано заходи безпеки, відповідно до ч. 1 ст. 252 КПК України та п. «а» ст. 15 Закону України від 23 грудня 1993 року № 3782-XII «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» становлять державну таємницю, до матеріалів кримінального провадження не долучаються та зберігаються окремо в органі, у провадженні якого перебуває кримінальне провадження. Відповідно до ч. 3 ст. 317 КПК України матеріали щодо застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються. Залучення особи до участі в контролі за вчиненням злочину обумовлюється об'єктивними обставинами та відповідає положенням ч. 6 ст. 246 КПК України, а відсутність у матеріалах провадження окремого процесуального рішення про її залучення до конфіденційного співробітництва не є порушенням вимог КПК України та не свідчить про істотні порушення прав учасників кримінального провадження, які могли б зумовити ухвалення незаконного чи необґрунтованого судового рішення¹⁹⁴.

Досліджуючи питання використання конфіденційного співробітництва, М. В. Багрій, В. В. Луцик та О. М. Сало зазначають, що законодавець розглядає його як форму сприяння слідчому, що полягає у наданні інформації, яка може бути використана під час проведення НС(Р)Д. Такі відомості можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні лише шляхом допиту особи, залученої до конфіденційного співробітництва¹⁹⁵.

¹⁹⁴ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25.09.2023 у справі №208/2160/18 (провадження № 51-1868кмо22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113817314>

¹⁹⁵ Багрій М. В., Луцик В. В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід : монографія. Харків : Право, 2017. С. 111–112.

Результати проведення ОТЗ (НС(Р)Д) за необхідності легалізуються та долучаються до матеріалів кримінального провадження як докази. Ці заходи сприяють вирішенню завдань ОРД не лише під час оперативної розробки трафікерів, а й у ході кримінального провадження. Оперативна закупка й контрольована поставка при оперативній розробці трафікерів та при проведенні НС(Р)Д дають змогу для документування всього ланцюга злочинних дій щодо збуту або переміщення товарів, предметів і речовин, що є предметами злочинної діяльності, і встановлення додаткових зв'язків трафікерів, також і в інших регіонах та країнах.

Важливе значення для своєчасного розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, які вчиняють трафікери, має оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження відносно трафікерів, яке повинно бути спрямоване на повне, всебічне й об'єктивне дослідження обставин справи, гарантування безпеки учасників кримінального судочинства, постійного інформування органів досудового слідства й суду про дії підозрюваних, обвинувачуваних та інших осіб, а також нейтралізації протидії злочинного середовища процесу здійснення правосуддя.

Отже, виявленню та припиненню кримінальних правопорушень, учинених трафікерами, характерні певні особливості, що стосуються насамперед:

1) ознак, за якими можна виявити наявність трафікерів на території обслуговування;

2) пошуку джерел інформації щодо наявності та діяльності торговців людьми;

3) підстав і порядку заведення ОРС відносно трафікерів;

4) агентурного забезпечення оперативної розробки торговців людьми;

5) напрямів документування злочинної діяльності трафікерів;

6) реалізації матеріалів оперативної розробки торговців людьми;

7) надання матеріалів оперативної розробки трафікерів слідчому;

8) тактики проведення ОРЗ та НС(Р)Д при виявленні та припиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми;

9) оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження.

4.2. Особливості протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, в умовах воєнного стану

Із початком російсько-української війни проблеми протидії торгівлі людьми набули нових масштабів і форм, посилили наявні фактори ризику та призвели до появи нових ризиків, які суттєво ускладнили можливості держави забезпечити належний захист осіб від торгівлі людьми. Зокрема протягом 2022–2025 років в Україні простежується зростання кількості випадків надання статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, із піковим показником у 2024 році, що становить 182 особи, з них: 58% чоловіки, 37% жінки та 5% діти¹⁹⁶.

В умовах воєнного стану ризик потрапити в ситуацію торгівлі людьми, і в Україні, і за її межами, значно зріс порівняно з мирним часом. Якщо раніше це явище здебільшого асоціювалося із сексуальним рабством, то сьогодні воно охоплює широкий спектр форм експлуатації – від примусової праці до незаконної трансплантації органів. Окрім того, внаслідок російсько-української війни сформувалася нова група ризику – вимушені переселенці та внутрішньо переміщені особи (ВПО) із зон бойових дій.

Зокрема, з початку повномасштабного вторгнення понад 11,5 млн українців виїхали за кордон. В Україні офіційно зареєстровано 4 867 106 ВПО, однак за міжнародними оцінками їхня кількість перевищує 7 млн осіб¹⁹⁷.

¹⁹⁶ Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 р. № 184-р.

¹⁹⁷ «Від початку війни рівень злочинності в Україні знизився», – Ігор Клименко в інтерв'ю Reuters. URL: <https://surl.li/wfrdow>

За даними ООН, понад 14 млн українців були змушені залишити свої домівки через російську агресію. Водночас до України повернулися майже 3 млн осіб¹⁹⁸.

На даний час поширюються такі форми торгівлі людьми, як використання інформаційних технологій для втягнення у злочинну діяльність торгівлі людьми, незаконне усиновлення (удочеріння) з метою наживи. Зростає частка змішаних форм експлуатації, які включають трудову і сексуальну експлуатацію, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом і залучення цивільного населення до участі у збройному конфлікті. У 2024 році кількість випадків змішаних форм експлуатації становила 123, протягом восьми місяців 2025 року – 133 випадки. Протягом 2024 року Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні ідентифіковано та надано допомогу 297 постраждалим від торгівлі людьми особам, 26% з яких були внутрішньо переміщеними особами. У період із січня 2000 р. по грудень 2024 р. загалом 20 329 осіб, які постраждали від торгівлі людьми, отримали індивідуальну комплексну допомогу¹⁹⁹.

Російські силові структури насильно перемістили до росії, білорусі та тимчасово окупованих територій України, зокрема до віддалених регіонів, приблизно 1,6 млн громадян України, із-поміж яких тисячі дітей, літніх людей та осіб з інвалідністю. Ці категорії населення є особливо вразливими до торгівлі людьми.

За даними численних джерел, російська влада примушувала українських цивільних осіб до праці, зокрема в прифронтових районах. Також підконтрольні рф структури змушували ув'язнених на окупованих територіях виконувати будівельні та ремонтні роботи, часто під загрозою насильства. Повідомляється, що російська влада, пов'язані з нею структури та приватні військові компанії застосовували примус, обман і силу для вербування іноземців,

¹⁹⁸ Скільки українців були змушені втекти з країни через війну: в ООН назвали нові дані. URL: <https://vsviti.com.ua/news/139015>

¹⁹⁹ Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 р. № 184-р.

зокрема мігрантів із Південної та Центральної Азії, а також громадян Куби й Сирії, до участі у війні проти України. Аналогічні методи використовувалися щодо жителів Центральної Азії, включно з ув'язненими.

ЗМІ регулярно повідомляють про ризики примусової праці мігрантів на підконтрольних РФ територіях. Також фіксувалися випадки вербування та експлуатації дітей як комбатантів, інформаторів і «живих щитів». Окрім того, є повідомлення про підготовку українських дітей до служби у збройних силах РФ у військових таборах на території Росії та окупованих територіях, що підвищує їхню вразливість до торгівлі людьми. Вербування дітей здійснювалося в умовах, коли українська держава не могла забезпечити дію законодавчих заборон на їх залучення до збройних конфліктів²⁰⁰.

Натомість кваліфікація торгівлі людьми за ст. 149 КК України не повною мірою відображає підвищену суспільну небезпеку таких діянь, насамперед в умовах збройного конфлікту, що обумовлює необхідність застосування норм про міжнародні злочини. Проблеми кваліфікації міжнародних злочинів досліджувалися у працях G. Werle, F. Jessberger, R. Cryer, D. Robinson, S. Vasiliev, A. Cassese та інших науковців²⁰¹, однак питання віднесення торгівлі людьми до воєнних злочинів і злочинів проти людяності є недостатньо розробленим у національній доктрині.

Відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС), злочини проти людяності включають поневолення, сексуальне рабство та примусову проституцію, а воєнні злочини охоплюють, зокрема, сексуальне рабство, примусову працю та незаконну депортацію. Торгівля

²⁰⁰ TIP Report 2025. URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/234/2025/11/UKRAINE-2025-TIP-Report-Country-Narrative_uk.docx?utm_source=chatgpt.com

²⁰¹ Werle G., Jessberger F. *Principles of International Criminal Law*. Oxford : Oxford University Press, 2020. URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780198826859.004.0012>; Cryer R., Robinson D., Vasiliev S. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. URL: https://www.acu.edu.au/handbook/handbook-2024/unit/lcrm213?utm_source=chatgpt.com; Cassese A. *Cassese's International Criminal Law*. Oxford: Oxford University Press, 2013. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/7ca295/>

людьми за своєю сутністю передбачає встановлення контролю над особою та її експлуатацію, що відповідає ознакам поневолення і дає змогу розглядати її в контексті міжнародних злочинів²⁰².

Практика Міжнародного кримінального суду підтверджує можливість такої кваліфікації. У справах Prosecutor v. Bosco Ntaganda та Prosecutor v. Dominic Ongwen визнано можливість одночасної кваліфікації сексуального рабства як воєнного злочину і злочину проти людяності, а у справі Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo наголошено на міжнародно-правовому характері експлуатації особи в умовах збройного конфлікту²⁰³.

На національному рівні кримінальне законодавство України також створює підґрунтя для відповідної кваліфікації. Зокрема, ст. 442-1 КК України передбачає відповідальність за торгівлю людьми як злочин проти людяності за умови її вчинення в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення. В умовах війни такі ознаки проявляються через депортації, системну експлуатацію та примусове переміщення населення.

Водночас ст. 438 КК України встановлює відповідальність за порушення законів і звичаїв війни, включаючи нелюдське поводження, примусову працю та незаконне переміщення цивільного населення. Торгівля людьми у збройному конфлікті фактично поєднує ці елементи, що дає підстави розглядати її як інше порушення міжнародного гуманітарного права²⁰⁴.

²⁰² Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. Римський статут ратифіковано із заявами Законом № 3909-IX від 21.08.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

²⁰³ Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo. Judgment pursuant to Article 74 of the Statute. International Criminal Court, 2012. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/06-2842>; Prosecutor v. Bosco Ntaganda. Judgment. International Criminal Court, 2019. URL: <https://www.icc-cpi.int/victims/ntaganda-case>; Prosecutor v. Dominic Ongwen. Judgment. International Criminal Court, 2021. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2022-12/2022-12-15-ongwen-judgment-summary-eng.pdf>

²⁰⁴ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Судова практика України демонструє активне застосування ст. 438 КК України та поступову імплементацію норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, вирок Вишгородського районного суду Київської області від 15.05.2025²⁰⁵ підтверджує широке тлумачення диспозиції цієї статті як такої, що охоплює різні форми порушень законів і звичаїв війни. Аналогічний підхід простежується у вирокі Дніпровського районного суду м. Запоріжжя від 26.12.2025, яким підтверджено можливість притягнення до відповідальності за воєнні злочини в умовах триваючого збройного конфлікту²⁰⁶.

Важливе значення має практика Верховного Суду. У постановках 2024 року Касаційний кримінальний суд зазначив, що склад злочину, передбаченого ст. 438 КК України, є формальним, для кваліфікації не вимагається встановлення конкретних потерпілих²⁰⁷. Окрім того, Верховний Суд підтвердив можливість кваліфікації дій осіб, які реалізовували політику держави-агресора на окупованих територіях, саме за ст. 438 КК України²⁰⁸. У 2024 році Касаційний кримінальний суд також розглянув перше касаційне провадження у справах цієї категорії, що засвідчує формування сталої практики застосування цієї норми²⁰⁹.

Відтак сучасна практика свідчить, що ст. 438 КК України є базовою нормою для кваліфікації воєнних злочинів; суди активно застосовують норми міжнародного гуманітарного права; допускається розширене тлумачення через категорію «інші порушення законів та звичаїв війни»; простежується тенденція до посилення кримінальної відповідальності

²⁰⁵ Вирок Вишгородського районного суду Київської області від 15.05.2025 у справі № 127350687. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/127350687/>

²⁰⁶ Там само.

²⁰⁷ Постанова від 28.02.2024 по справі № 415/2182/20. Велика Палата Верховного Суду. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/117555176>

²⁰⁸ Правовий режим на тимчасово окупованій території України не залежить від ухвалення уповноваженим органом державної влади рішення про визнання такої території як тимчасово окупованої – ОП КГС ВС. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1898320/>

²⁰⁹ ККС ВС розглянув перше кримінальне провадження щодо порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України). URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1565349/>

за такі злочини. Це створює підґрунтя для включення торгівлі людьми до складу воєнних злочинів.

Окремого значення набуває кваліфікація діянь, пов'язаних із депортацією та незаконним переміщенням дітей. Законом України від 17.06.2025 № 4499-IX до ст. 438 КК України внесено зміни, якими прямо передбачено відповідальність за депортацію, незаконне переміщення дітей, затримку репатріації, а також їх вербування та використання у збройному конфлікті. Це свідчить про нормативне закріплення підходів, що сформувалися у правозастосуванні²¹⁰.

Судова практика також підтверджує кваліфікацію експлуатації цивільного населення як воєнного злочину. Зокрема, у 2024 році судами України винесено понад 40 вироків за ст. 438 КК України, пов'язаних із незаконним утриманням цивільних осіб, примусовою працею та іншими формами експлуатації. У цих справах підкреслюється, що примусова праця на окупованих територіях є прямим порушенням норм міжнародного гуманітарного права²¹¹.

Поєднання зазначених підходів дає змогу дійти висновку, що депортація, примусова праця та експлуатація, які визнаються судами як воєнні злочини, є складовими торгівлі людьми. Отже, торгівля людьми у збройному конфлікті має комплексний характер і поєднує ознаки кількох міжнародних злочинів.

Торгівля людьми у збройному конфлікті є формою поневолення, яка підпадає під ознаки і воєнних злочинів, і злочинів проти людяності. Кримінальне законодавство України дозволяє її відповідну кваліфікацію, а судова практика створює підґрунтя для розширеного застосування норм міжнародного права. Найбільш обґрунтованим підходом

²¹⁰ Про внесення зміни до статті 438 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за незаконне переміщення, депортацію, невинуватену затримку репатріації дитини, вербування та використання дитини у військових цілях (*Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2025. № 41. Ст. 183). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4499-20#Text>

²¹¹ Впродовж 2024 року українські суди винесли понад 40 вироків обвинуваченим у порушенні законів і звичаїв війни. URL: <https://www.irf.ua/vprodovzh-2024-roku-ukrayinski-sudy-vynesly-ponad-40-vyrokiv-obvynuvachenym-u-porushenni-zakoniv-i-zvy chayiv-vijny/>

є кумулятивна кваліфікація таких діянь за ст.ст. 149, 438 та ст. 442-1 КК України.

В умовах війни Національна поліція України протидіє численним спробам шахраїв ошукати людей, які евакуюються з прифронтових районів і є особливо вразливими, оскільки шукають нове житло та роботу. Для захисту вимушених переселенців і громадян, які виїхали за кордон, міграційна поліція проводить інформаційні кампанії та обмінюється даними з правоохоронними органами європейських країн. Окрім того, одразу після звільнення територій поліція входить до деокупованих населених пунктів для забезпечення безпеки місцевого населення.

Важливою є також боротьба зі злочинцями, які можуть залишатися на деокупованих територіях, зокрема в Харківській і Херсонській областях. Поліцейські працюють над тим, щоб громадяни почувалися максимально безпечно. Водночас правоохоронці ідентифікують ймовірних колаборантів і документують воєнні злочини, скоєні російськими військами на тимчасово окупованих територіях²¹².

З огляду на зростання загроз торгівлі людьми підрозділи Департаменту міграційної поліції налагодили співпрацю з європейськими партнерами. Зокрема, під егідою Європолу спільно з правоохоронними органами країн ЄС створено міжнародну інформаційну платформу 24/7, призначену для проведення спільних перевірок щодо можливих фактів торгівлі людьми. Основна мета платформи – запобігання торгівлі українськими біженцями, оперативне реагування на повідомлення про можливі випадки експлуатації та координація дій під час ідентифікації жертв торгівлі людьми²¹³.

Окрім того, з метою підвищення професійної підготовки працівників міграційної поліції, налагодження міжвідомчої взаємодії та посилення інформаційної роботи серед населення у Львівському державному університеті внутрішніх справ

²¹² «Від початку війни рівень злочинності в Україні знизився», – Ігор Клименко в інтерв'ю Reuters. URL: <https://surl.li/wfrdow>

²¹³ Міграційна поліція під егідою ЄвроПОЛ створює міжнародну інформаційну платформу для запобігання торгівлі людьми серед українських біженців. URL: <https://surl.li/zuubzb>

затверджено Комплексну профілактичну програму у сфері протидії торгівлі людьми. Документ розроблено в межах договору про співпрацю між ЛьвДУВС, Департаментом міграційної поліції та Департаментом соціального захисту населення Львівської ОДА²¹⁴.

В умовах російсько-української війни працівники підрозділів міграційної поліції спільно з координатором протидії торгівлі людьми ОБСЄ та Міжнародною організацією «А21 Україна» проводять роз'яснювальні кампанії серед громадян, які виїжджають за кордон. У прикордонних Чернівецькій, Львівській, Волинській, Вінницькій і Закарпатській областях із громадянами проводять профілактичні бесіди щодо запобігання потраплянню в ситуації торгівлі людьми.

Правоохоронці також розробили інформаційні матеріали з контактними номерами гарячих ліній в Україні та за кордоном для отримання консультацій і невідкладної допомоги. Поліцейські розповсюджують листівки біля прикордонних пунктів пропуску та на вокзалах, закликаючи громадян, які залишають Україну у зв'язку з військовою агресією, уникати будь-яких сумнівних пропозицій щодо працевлаштування. Крім того, у месенджері Telegram створено чат-бот «Залишайся в безпеці» (@stay_in_safe_ua), через який громадяни можуть отримати інформацію про ризики торгівлі людьми, правила безпечного працевлаштування, контакти установ, що надають допомогу в Україні та за кордоном, а також дізнатися про форми торгівлі людьми та відповідне законодавство²¹⁵.

Окрім того, Україна активно співпрацює з Міжнародною організацією міграції та іншими партнерами з метою посилення протидії торгівлі людьми. Зокрема, проводяться інформаційні кампанії на кордоні, здійснюється SMS-розсилка для українців у країнах Європи, створюються чатботи й інші цифрові ресурси.

²¹⁴ ЛьвДУВС розробив Комплексну профілактичну програму міжвідомчої взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми. URL: <https://surl.li/mdgidh>

²¹⁵ Міграційна поліція під егідою ЄВРОПОЛ створює міжнародну інформаційну платформу для запобігання торгівлі людьми серед українських біженців. URL: <https://surl.lu/zuubzb>

У межах взаємодії з європейськими партнерами підрозділи міграційної поліції проводять операції з протидії торгівлі дітьми, жебрацтву, сексуальній і трудовій експлуатації. За результатами цих заходів отримано 50 повідомлень про злочини, пов'язані з торгівлею людьми, та відкрито 6 кримінальних проваджень. Зокрема, у Тернопільській області викрито членів організованої злочинної групи, які відправили до Польщі чотирьох дівчат із метою сексуальної експлуатації. Постраждалих врятовано та повернуто додому. На Київщині ліквідовано дві ОЗГ, що переправили до Туреччини 30 жінок для сексуальної експлуатації. У Хмельницькій області викрито групу осіб, які примушували дітей до жебрацтва, а в Дніпропетровській області зафіксовано випадки трудової експлуатації²¹⁶.

Водночас працівники Управління міграційної поліції спільно з Управлінням кримінального аналізу ГУНП у Львівській області встановили 43-річного мешканця Стрийського району, який обіцяв вимушеним переселенцям належні умови проживання та своєчасну оплату праці. Однак насправді роботодавець своїх зобов'язань не виконав: за роботу на фермі працівникам не платив, натомість надав житло з неналежними умовами та лише періодично забезпечував їх продуктами харчування. Слідчі слідчого управління ГУНП у Львівській області за процесуального керівництва Львівської обласної прокуратури повідомили фермеру про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України²¹⁷.

У листопаді 2023 року слідчими Головного слідчого управління спільно з Департаментом міграційної поліції за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора завершено досудове розслідування стосовно 55-річного мешканця Київської області, який систематично залучав дітей своєї знайомої до дій сексуального характеру

²¹⁶ У Євросоюзі за участю України проведено 4 глобальних операції щодо протидії торгівлі людьми, жебракуванню та експлуатації – Нацполіція. URL: <https://surli.cc/rcwxtk>

²¹⁷ На Львівщині правоохоронці повідомили фермеру про підозру в експлуатації людей. URL: <https://surl.li/waucan>

за грошову винагороду. Такі «послуги» своїх дітей жінка оцінювала в 100–200 грн. Окрім того, обвинувачений фіксував акти сексуального насильства стосовно дітей на мобільний телефон, а контент зберігав для задоволення власних сексуальних потреб. Обвинувальні акти стосовно фігурантів скеровано до суду²¹⁸.

За даними міжнародних організацій, понад половина дитячого населення України зазнала переміщення через війну: більше ніж 2 млн дітей виїхали до сусідніх країн як біженці, приблизно 3 млн дітей є внутрішньо переміщеними особами. Для пошуку дітей, з якими втрачено зв'язок, а також для возз'єднання родин розроблено мобільний застосунок «Reunite Ukraine». Цей проєкт реалізовано у партнерстві з американською компанією «Find My Parent» із використанням технологій штучного інтелекту. Можливості застосунку охоплюють: пошук зниклих дітей, сприяння возз'єднанню сімей, які стали внутрішньо переміщеними особами, були змушені виїхати за межі України або незаконно депортовані до рф, білорусі чи на тимчасово окуповані території України²¹⁹.

18–22 вересня 2023 року в Нідерландах за підтримки Європолу відбувся загальноєвропейський онлайн-хакатон EMPACT, у якому взяли участь 85 експертів правоохоронних органів із 26 країн ЄС. Торговці людьми застосовують різноманітні методи для залучення вразливих осіб з метою їх подальшої експлуатації та отримання прибутку. Зокрема, дедалі частіше використовуються соціальні мережі та онлайн-платформи для вербування жертв з метою сексуальної та трудової експлуатації, а також інших форм сучасного рабства. Водночас застосовується комплекс різних підходів і тактик впливу на потенційних потерпілих. Наприклад: обман – обіцянки кращого життя, роботи, освіти чи шлюбу, які виявляються пасткою; фальшиві вакансії – пропозиції високооплачуваної роботи за кордоном, що насправді перетворюються на трудову або сексуальну експлуатацію;

²¹⁸ Систематично брав дітей знайомої для сексуальної експлуатації за гроші: слідчі Нацполіції скерували до суду обвинувальний акт проти педофіла з Київщини. URL: <https://surl.li/mrrgqx>

²¹⁹ «Возз'єднати Україну»: Нацполіція запустила новий мобільний додаток із пошуку зниклих дітей. URL: <https://surl.li/kvgiao>

«допомога» з імміграцією – шахрайські послуги, після яких жертви опиняються у вразливому становищі та стають об'єктами експлуатації. Експерти аналізували вебсайти, соцмережі, платформи знайомств і форуми, де найчастіше вербують українських біженців. Дослідження відкритих джерел підтвердило, що злочинці активно використовують групи у соцмережах за географічною ознакою, націлюючись на тих, хто шукає роботу чи послуги в країнах призначення²²⁰.

Групи в соціальних мережах, де публікуються запити та пропозиції щодо допомоги, стають джерелом інформації для торговців людьми. Такі платформи часто містять детальні відомості про біженців та їхніх дітей, що дає злочинцям змогу легко знаходити потенційних жертв і встановлювати з ними контакт. Зловмисники можуть діяти під виглядом волонтерів у центрах прийому біженців, використовуючи свою присутність для вербування жертв.

Потенційними жертвами торговців людьми є насамперед жінки, літні особи, діти, особи з інвалідністю та інші вразливі категорії. Жінки піддаються ризику сексуальної експлуатації, нелегального сурогатного материнства, примусового жебрацтва та втягнення у злочинну діяльність. Діти можуть стати жертвами сексуальної експлуатації, незаконного усиновлення, а також бути примушеними до жебрацтва та злочинності. Особи похилого віку та люди з інвалідністю часто використовуються у схемах шахрайства або змушені жебракувати. Неповнолітні без супроводу, сироти війни та діти з опікунами (не батьками) особливо вразливі через складність перевірки супроводжуваних осіб.

Спільні зусилля правоохоронних органів у моніторингу платформ, що використовуються для вербування та експлуатації, допомагають протидіяти злочинності. Ефективному розслідуванню сприяє міжнародна співпраця, обмін знаннями та використання сучасних технологій.

Для успішної боротьби з торгівлею людьми особливе значення має підготовка оперативних підрозділів Національної поліції. Важливим є розвиток професійних компетентностей,

²²⁰ Цільовий: торговці людьми, які заманюють жертв в Інтернеті. URL: <https://surl.li/bvwsgu>

необхідних в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України.

Відповідно до Стандарту вищої освіти України (галузь 26 «Цивільна безпека», спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»), затвердженого наказом МОН України від 30.04.2020 № 578, курсанти закладів вищої освіти МВС мають володіти такими спеціальними компетентностями: здатність забезпечувати законність і правопорядок, безпеку особистості та суспільства, протидіяти нелегальній (незаконній) міграції, тероризму та торгівлі людьми; здатність ідентифікувати особу правопорушника, аналізувати кількісні та якісні показники злочинності; здатність здійснювати аналіз і оцінку причин, умов і факторів, що впливають на вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень; здатність надавати правоохоронні послуги; здатність ефективно застосовувати сучасну техніку та інформаційні технології, використовувати технічні засоби, спеціалізовані інформаційно-пошукові системи, бази та банки даних, а також відповідне програмне забезпечення для захисту прав і свобод людини, власності та суспільних відносин від неправних посягань; здатність застосовувати криміналістичну техніку та оперативно-технічні засоби, у тому числі під час проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій; здатність забезпечувати кібербезпеку, економічну та інформаційну безпеку держави й об'єктів критичної інфраструктури; здатність вживати заходів щодо запобігання, виявлення та припинення кримінальних і адміністративних правопорушень, а також усунення загроз життю і здоров'ю фізичних осіб та публічній безпеці²²¹.

Зрозуміло, що набуття цих компетентностей можливе лише за умови опанування здобувачами вищої освіти відповідних знань, умінь і навичок у процесі навчання в закладі вищої освіти та їх подальшого закріплення під час проходження практики і стажування в практичних підрозділах Національної поліції.

²²¹ Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, з галузі знань 26 «Цивільна безпека», зі спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»: Наказ МОН України від 30.04.2020 № 578. URL: <https://surl.li/dmwapu>

ВИСНОВКИ

До пріоритетних напрямів подальшої наукової розробки та вдосконалення організаційно-тактичного забезпечення протидії торгівлі людьми оперативними підрозділами правоохоронних органів, на нашу думку, потрібно віднести: організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми як інструменту, що використовується спецслужбами іноземних держав із метою дестабілізації ситуації в Україні; організацію протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері торгівлі людьми; організаційно-правові засади оперативного супроводу кримінального провадження у справах, пов'язаних із торгівлею людьми; правові й організаційні аспекти застосування кримінального аналізу в боротьбі з торгівлею людьми; організаційно-тактичні підходи до впровадження негласних працівників в організовані злочинні угруповання, які займаються торгівлею людьми; використання новітніх технологій для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми.

Оперативно-розшукова характеристика торгівлі людьми – це сукупність оперативно-розшукової та іншої інформації про закономірності, тенденції і процеси, що відбуваються у злочинному середовищі торговців людьми та його інфраструктурі, ознаки формування і функціонування злочинних угруповань, які займаються трафікінгом, їх організаторів і учасників, види і способи торгівлі людьми. До основних елементів оперативно-розшукової характеристики торгівлі людьми належать, зокрема: 1) структурно-функціональні ознаки торгівлі людьми; 2) особистісні характеристики організаторів та учасників ОЗУ, які займаються трафікінгом; 3) характер і способи протиправної діяльності торговців людьми; 4) об'єкти і типові сліди торгівлі людьми.

Поширенню торгівлі людьми у сучасних умовах сприяють низка факторів, зокрема: *соціально-економічні*: бідність,

безробіття, трудова міграція; *правові*: недосконалість законодавства, низький рівень розслідування; *психологічні*: довіра до вербувальників, необізнаність; *політичні*: нестабільність, збройні конфлікти, відсутність контролю на кордонах. У таких умовах створюються «вразливі групи», які стають легкою здобиччю для організованих злочинних груп торговців людьми.

Є певні групи ризику, що об'єднують особливо вразливих людей, які з високою ймовірністю можуть стати об'єктами цього злочину. Насамперед до цієї категорії належать представники соціально незахищених і неблагополучних верств населення, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема: члени багатодітних і малозабезпечених сімей; одинокі матері; люди з особливими потребами (і фізичними, і психічними); самотні особи похилого віку; жертви домашнього насильства; сироти, діти, позбавлені опіки й піклування, а також «діти вулиці»; безробітні працездатного віку (насамперед ті, хто тривалий час не може знайти роботу); безпритульні. Останнім часом до груп ризику також відносять нову категорію – вимушених переселенців, або внутрішньо переміщених осіб із зони бойових дій унаслідок російсько-української війни.

Виявлення торгівлі людьми в цифровому просторі потребує поєднання класичних оперативно-розшукових заходів із новітніми інструментами моніторингу цифрового простору, профілювання ризикових груп, аналізу відкритих джерел (OSINT) і міжнародного співробітництва. Документування таких злочинів вимагає суворого дотримання процесуальних стандартів, зокрема при зборі електронних доказів, забезпечення автентичності та допустимості зібраного матеріалу. IT-технології стали невід'ємною складовою розслідування та фіксації злочинів у сфері торгівлі людьми: аналітика даних, мобільна криміналістика, системи розпізнавання та автоматизованого аналізу даних значно підвищують ефективність реагування на такі загрози.

Нормативно-правовою основою протидії торгівлі людьми є система законодавчих актів, що визначають засади такої діяльності, а також підзаконних нормативно-правових актів і правил, які регламентують порядок та умови її здійснення.

Динаміка виявлення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми в Україні за 2020–2025 роки, демонструє змінну тенденцію, з піком у 2021 році та подальшим зниженням у наступні роки. Зростання кількості потерпілих у 2024 році вказує на поліпшення механізмів виявлення та реєстрації постраждалих осіб. У 2025 році кількість зареєстрованих кримінальних проваджень залишилася на рівні попереднього року, проте кількість потерпілих зросла більш ніж удвічі, що може свідчити про поліпшення виявлення та реєстрації постраждалих осіб. Війна в Україні значно вплинула на ситуацію, створивши нові виклики для правоохоронних органів у боротьбі з цим видом злочинності.

Організація діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо протидії торгівлі людьми – це система використання наявних сил, заходів і засобів ОРД, що здійснюються оперативними підрозділами, які спрямовані на попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, що вчиняються трафікерами, з метою вирішення завдань протидії торгівлі людьми.

Для вдосконалення організації діяльності оперативних підрозділів Національної поліції щодо протидії торгівлі людьми необхідно вжити таких заходів: удосконалення діяльності підрозділів міграційної поліції; поліпшення взаємодії оперативних підрозділів між собою та з іншими правоохоронними органами; використання досвіду та можливостей Інтерполу та Європолу; створення окремої автоматизованої інформаційної системи; удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії торгівлі людьми; удосконалення перепідготовки оперативних працівників у ЗВО МВС тощо.

Тактика діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо протидії торгівлі людьми – це система наукових положень і розроблених на їхній основі практичних рекомендацій щодо здійснення суб'єктами ОРД комплексу пошукових, оперативно-технічних, оперативно-профілактичних, агентурно-оперативних та інших заходів, спрямованих на попередження, виявлення, припинення, документування та розкриття кримінальних правопорушень, що вчиняються злочинними угрупованнями торговців

людьми, з урахуванням особливостей конкретної оперативної обстановки та з метою вирішення завдань протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми.

Основним завданням взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції з іншими структурними підрозділами територіальних органів поліції та міжрегіональними територіальними органами у протидії торгівлі людьми є запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються торговцями людьми, їх виявлення, припинення та розкриття, притягнення винних осіб до відповідальності, встановленої законодавством, відшкодування шкоди, завданої такими правопорушеннями, а також відновлення порушених прав й інтересів фізичних та юридичних осіб.

Для забезпечення більш тісного міжнародного співробітництва й ефективної взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними угрупованнями у сфері торгівлі людьми, необхідно: розширювати та за потреби створювати канали зв'язку між державами-учасниками розслідування; забезпечувати співробітництво у розслідуванні всіх кримінальних правопорушень, учинених організованими групами та злочинними організаціями; надавати у разі потреби предмети, документи або докази, необхідні для аналізу доказової та орієнтувальної інформації; обмінюватися інформацією про конкретні засоби й методи, які застосовують трафікери, а також відомостями про маршрути та способи транспортування, використання фіктивних імен, змінених чи підроблених документів та інших засобів приховування злочинної діяльності.

На підставі викладеного можна виокремити такі особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами Національної поліції у випадках виявлення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми: фіксація ходу та результатів НС(Р)Д має відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження; результати НС(Р)Д використовуються як докази на тих самих підставах, що й результати інших слідчих дій; проведення НС(Р)Д здійснює слідчий,

який провадить досудове розслідування, або за його дорученням уповноважені оперативні підрозділи; за рішенням слідчого чи прокурора до проведення НС(Р)Д можуть залучатися інші особи; недотримання окремих правил взаємодії між прокурором (процесуальним керівником) та оперативними підрозділами не є підставою для визнання доказів недопустимими; відсутність у матеріалах провадження окремої постанови про залучення особи до конфіденційного співробітництва під час проведення НС(Р)Д не є порушенням вимог КПК і не свідчить про порушення прав учасників кримінального провадження.

Торговці людьми активно використовують соцмережі, додатки для знайомств та закриті інтернет-групи для сексуальної та трудової експлуатації. Вони прагнуть замаскувати свою діяльність та уникнути відповідальності. Спільні зусилля правоохоронних органів у моніторингу платформ, що використовуються для вербування та експлуатації, допомагають протидіяти злочинності. Ефективному розслідуванню також сприяє міжнародна співпраця, обмін знаннями та використання сучасних технологій.

Торгівля людьми у збройному конфлікті є формою поневолення, яка підпадає під ознаки і воєнних злочинів, і злочинів проти людяності. Кримінальне законодавство України дозволяє їй відповідну кваліфікацію, а судова практика створює підґрунтя для розширеного застосування норм міжнародного права. Найбільш обґрунтованим підходом є кумулятивна кваліфікація таких діянь за ст.ст. 149, 438, 442-1 КК України.

З огляду на необхідність поліпшення роботи правоохоронних органів і розвитку професійних компетентностей працівників Національної поліції, насамперед в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України, доцільно запровадити передовий міжнародний досвід у сфері боротьби з торгівлею людьми та загальнокримінальними злочинами. Зокрема, використати напрацювання Інтерполу, Європолу та правоохоронних органів зарубіжних країн у навчальному процесі ЗВО МВС та практичній діяльності оперативних підрозділів; удосконалити систему координації

між ЗВО МВС та структурними підрозділами Національної поліції. Це сприятиме поліпшенню підготовки майбутніх фахівців, зокрема через ефективне проходження курсантами ЗВО МВС практики та стажування в підрозділах ГУНП, а також спільне проведення занять викладачами ЗВО і практичними працівниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва Г., Живуцька-Козловська Е. Проблеми використання цифрових доказів у кримінальному судочинстві України та США. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 1 (30). С. 126–143. DOI: [//10.32353/khrife.1.2023.07](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2023.07)
2. Андрушко А. В. Торгівля людьми, вчинена з метою експлуатації у формі примусової праці : монографія. Київ : Наук. світ, 2019. 252 с.
3. Белоножко А. Ю. Протидія торгівлі людьми в Україні та європейському просторі: порівняльно-правовий аспект. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2019 : альманах наукових досліджень* / за ред. О. В. Козаченка, О. М. Мусиченко. Миколаїв : СПД Румянцева Г. В., 2019. С. 176–183. URL: <https://hdl.handle.net/11300/17457>
4. Біженці, соціальне житло, шахраї – інтерв'ю з речницею Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні. URL: <https://surl.li/mnufyb>
5. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львівск. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 256 с.
6. Використання штучного інтелекту для виявлення торгівлі людьми. URL: <https://surl.li/kcveos>
7. Виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері торгівлі людьми та нелегальної міграції оперативними підрозділами Національної поліції : навч. посіб. / А. В. Баб'як, А. В. Мовчан, О. В. Сорокач. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 249 с.
8. Газдайка-Василишин І. Б., Созанський Т. І. Кримінально-правова характеристика злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 148 с.
9. Глава 43. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій (ст. 551–572). URL: <http://mego.info/>
10. Гриньків О. О. Проблемні питання протидії торгівлі людьми. *Часопис Київського університету права*. 2024. № 2. С. 121–125. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2024.23>
11. Грібов М. Л., Козаченко О. І. Негласне співробітництво в механізмі забезпечення прав людини : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 352 с.

12. Грібов М. Л., Ємець О. М., Руснак Д. І. Візуальне спостереження за особою, річчю або місцем як засіб протидії торгівлі людьми. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 8–21. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c6f74294-740a-48cd-af10-0b2796e3a8da/content>.
13. 22 Кодекс США § 7101 – Цілі та висновки. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/22/7101?utm_source=chatgpt.com
14. Дрозд О. Ю., Сорока Л. В. Вплив війни в Україні на європейський стратегічний курс протидії торгівлі людьми. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 202–207. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_2/30.pdf
15. Дрозд О. Ю., Сорока Л. В. Міжнародне партнерство – основний інструмент протидії торгівлі людьми та гендерному насильству під час збройного конфлікту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. С. 77–82. DOI <https://doi.org/10.32782/apdr.v97.2023.10>
16. Дубина В. І. Запобігання торгівлі людьми оперативними підрозділами Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (11). С. 240–249. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/1349/2/20.pdf>
17. Запобігання торгівлі людьми в умовах воєнного стану : метод. рекомендац. / кол. авт. : В. В. Шаблистий, В. С. Березняк, Р. А. Каторкін та ін. Дніпро : ДДУВС, 2023. 60 с.
18. Звіт Держдепартаменту про торгівлю людьми вказав на виклики перед Україною, назвав найбільших порушників. URL: <https://surl.li/fqdjba>
19. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікована Законом України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV, та протоколи до неї: проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю, ратифікований Законом України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV ; про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, ратифікований Законом України від 4 лютого 2004 р. № 1433-IV.
20. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
21. Котова В. В. Особливості розслідування торгівлі людьми в умовах воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2022. № 1. С. 74–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uptzp_2022_1_11

22. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
23. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України* від 19.05.2012 № 90–91.
24. Кунтій А. І. Суб'єкти взаємодії під час розслідування торгівлі людьми з метою експлуатації праці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 113–116. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/25>
25. Логвиненко В. М., Білецький О. П. Сучасні тенденції в дослідженні протидії торгівлі людьми (короткий огляд закордонних джерел). *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. № 2. С. 52–57.
26. Луцький Т. М., Газдайка-Василишин І. Б. Протидія торгівлі людьми: історія та сучасність. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. Вип. 1. С. 42–48.
27. Любова Н. О., Філянніна Л. А. Протидія торгівлі людьми в умовах реформування органів Національної поліції. *Проблеми формування громадянського суспільства в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 квітня 2018 р.). Дніпро : ДДУВС, 2018. С. 286–288.
28. Мельнікова О. О. Виявлення і розслідування торгівлі людьми: криміналістичний та оперативно-розшуковий аспект : монографія. Одес. держ. ун-т внутр. справ. Одеса : Астропринт, 2020. 174 с.
29. Методичні рекомендації з виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми / О. В. Авраменко та ін. Київ : Фенікс, 2019. 159 с.
30. Михайленко Д. О. Протидія торгівлі людьми як один із напрямів подолання транснаціональної злочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Вип. 34. Т. 3. С. 37–41. URL: <https://surl.li/vcdywf>
31. Мовчан А. В. Актуальні проблеми впровадження в органах Національної поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою. *Соціально-правові студії*. 2018. № 1. С. 17–22.
32. Мовчан А. В., Веселовська Т. С. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-технічних заходів із застосуванням технічних засобів оперативними підрозділами Національної поліції. *Наука і правоохорона*. 2022. № 3. С. 184–191.

33. Мовчан А. В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 244 с.
34. Мовчан А. В. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС. 2021. 156 с.
35. Мовчан А. В., Рішко В. В. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами при виявленні та припиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. Спецвипуск. С. 41–49.
36. Мовчан А. В., Рішко В. В. Протидія торгівлі людьми в умовах цифровізації: організаційно-правові та технологічні аспекти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2025. Спецвипуск 1. С. 53–61.
37. Мовчан А. В., Рішко В. В. Використання новітніх технологій у протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми, в умовах воєнного стану. *Інформаційні технології в освіті та практиці* : збірник наукових статей за матеріалами доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. 22 грудня 2023 року / упор. Т. В. Магеровська. Львів : ЛьвДУВС, 2023. С. 114–116.
38. Назаренко К. Ю. Методика розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : монографія. Дніпро : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 172 с.
39. Набруско М. С. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності на початковому етапі розслідування торгівлі людьми : монографія ; за заг. ред. проф. М. А. Погорецького ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Правова єдність : Алерта, 2016. 204 с.
40. Никифоряк Л. П., Орлеан А. М. Аналіз судової практики з питань застосування законодавства України щодо протидії торгівлі людьми. Київ : Фенікс, 2019. 120 с.
41. Основи оперативно-розшукової діяльності : термінологічний словник / уклад. С. В. Албул. Одеса : Астропринт, 2017. 132 с. (Серія «Теорія і практика ОРД»).
42. Павленко С. О. Оперативно-розшукова тактика: теорія та практика : монографія. Київ : ДП «Інфотех», 2022. 728 с.
43. Плахотнюк Н. В., Іванисько С. О. Торгівля людьми як злочин проти людяності. *Юридична Україна*. 2020. № 2. С. 62–70. URL: https://jur-ukraine.com/wp-content/uploads/2021/05/pdf-21.pdf?utm_source=chatgpt.com

44. Постанова Великої палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 р. у справі № 640/6847/15-к. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85174578>
45. Постанова Верховного Суду від 09.04.2020 року (справа №727/6578/17). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88749345>
46. Постанова Верховного Суду колегією суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду від 14 квітня 2021 р. у справі № 288/1418/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/96342834>
47. Постанова Верховного Суду колегією суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду від 20 травня 2020 р. у справі № 585/1899/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89395920>
48. Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 листопада 2021 року у справі № 654/3229/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101673880>
49. Постанова Об'єднаної палати Верховного Суду від 29 березня 2021 р. у справі № 554/5090/16-к. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=96074938&red=10000382305f3f5d2c0c6c7594f0b5f8dae19c&d=5>
50. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25.09.2023 у справі №208/2160/18 (провадження № 51-1868кмо22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113817314>
51. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05#Text>
52. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України № 1150-IX від 28.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>
53. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС від 7 липня 2017 р. № 575, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 31 липня 2017 р. за № 937/30805. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>
54. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року : Розпорядження

Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>

55. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, Мінфіна, Мінюста від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>
56. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : Наказ МВС, Офісу Генерального прокурора, НАБУ, СБУ, ДБР, Мінфіна, Мінюста від 17 серпня 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 вересня 2020 р. за № 849/35132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0849-20#Text>
57. Про затвердження Інструкції зі збору та моніторингу статистичної інформації щодо осіб, які постраждали від торгівлі людьми : Наказ Міцсоцполітики та МВС від 11.01.2016 № 4/5, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 02 лютого 2016 р. за № 169/28299. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0169-16#Text>
58. Про затвердження Положення про Департамент міграційної поліції Національної поліції України : Наказ Національної поліції України від 22 січня 2021 р. № 52 (зі змінами, внесеними наказом НПУ від 06.02.2024 № 125).
59. Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-комунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2025 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2025-%D0%BF#Text>
60. Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему прикордонного контролю «Гарт-1» Державної прикордонної служби України : Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 30.09.2008 № 810, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 7 листопада 2008 р. за № 1086/15777. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/z1086-08#Text>
61. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : Наказ Генерального прокурора 30 червня 2020 року № 298 (в редакції наказу Генерального прокурора від 17.08.2023 № 231). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

62. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : Наказ МВС від 8 лютого 2019 р. № 100, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 5 березня 2019 р. за № 223/33194. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>
63. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF#Text>
64. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Офісу Генерального прокурора та Міністерства внутрішніх справ України : Наказ Генерального прокурора та Міністерства внутрішніх справ України 22 листопада 2021 р. № 371/846. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0371905-21#Text>
65. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
66. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
67. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 5. Ст. 28.
68. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 р. № 184-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/184-2026-%D1%80#Text>
69. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: (Палермський протокол), 2000. *Офіційний вісник України* від 19.04.2006 № 14. С. 360. Ст. 1057. Код акта 35838/2006.
70. Рішко В. В. Особливості протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею людьми, в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. № 1. С. 60–66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-8>
71. Рішко В. В. Тактика виявлення, документування та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми, оперативними підрозділами Національної поліції.

Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2024. Спецвипуск. С. 59–66.

72. Рішко В. В., Мовчан А. В. Використання сучасних технологій у протидії організованим злочинним угрупованням у сфері торгівлі людьми та незаконної міграції. *Протидія організованих злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи» з нагоди 5-річчя створення ДСР НПУ* : збірн. тез Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 04 жовтня 2024 р.). Кропивницький : ДонДУВС, 2024. С. 340–343.
73. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: правові та організаційно-тактичні засади : монографія. Київ : Інфотех, 2022. 1325 с.
74. Скрябін О. Н. Актуальні проблеми протидії торгівлі людьми в Україні та країнах Європейського Союзу. *Юридичний вісник.* 2020. № 6. Т. 31 (70). С. 99–104.
75. Сперкач Н. А. Торгівля людьми: сучасний стан, динаміка та напрями протидії. *Ірпінський юридичний часопис. Науковий журнал. Серія: Право.* 2023. Вип. 2 (11). С. 115–124.
76. Черевко К. О., Бережна О. М. Проблеми протидії торгівлі людьми в умовах війни в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2024. № 33(3). С. 208–222. URL: <https://doi.org/10.32631/vsa.2024.3.18>
77. Швець Д. В. Ризики торгівлі людьми в контексті війни Росії проти України. *Протидія кіберзлочинності та торгівлі людьми* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 27 травня 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 13–14. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/8516>
78. Швець Д. В., Кісіль З. Р., Кісіль Р.-В. В. Торгівля людьми під час воєнного стану в Україні: психологічні аспекти постраждалих. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. Т. 3. Вип. 5. С. 121–126. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.17>

ДОДАТОК

***Зведені дані результатів анкетування
практичних працівників оперативних
і слідчих підрозділів ГУНП
щодо протидії кримінальним правопорушенням,
пов'язаним із торгівлею людьми
(у %, 205 осіб)***

№	Питання анкети	Відповіді (у %)
1	2	3
1.	Стаж роботи в Національній поліції / органах внутрішніх справ: а) до 3 років б) від 3 до 5 років в) 6–10 років г) понад 10 років	 25% 34% 31% 11%
2.	Стаж роботи в посаді: а) до 1 року б) від 1 до 3 років в) 3–5 років г) понад 5 років	 18% 23% 37% 16%
3.	Посада, яку Ви займаєте в органі (підрозділі) Національної поліції: а) керівництво органу (підрозділу) поліції б) працівник кримінальної поліції в) працівник підрозділу стратегічних розслідувань г) працівник підрозділу міграційної поліції г) дільничний офіцер поліції д) слідчий е) інша	 5% 23% 15% 27% 10% 15% 14%

1	2	3
4.	На Ваш погляд, чи повністю відповідає потребам протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми, Закон України «Про протидію торгівлі людьми»: а) так б) ні в) складно відповісти	41% 36% 23%
5.	Що необхідно здійснити для вдосконалення організації діяльності оперативних підрозділів Національної поліції щодо протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми: а) удосконалення діяльності підрозділів міграційної поліції б) поліпшення взаємодії оперативних підрозділів між собою та з іншими правоохоронними органами в) використання досвіду та можливостей Інтерполу та Європолу г) створення окремої автоматизованої інформаційної системи г) удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми д) удосконалення перепідготовки оперативних працівників міграційної поліції у ЗВО МВС е) інше	27% 23% 28% 35% 21% 31% 10%
6.	Які джерела використовуються для ознайомлення з сучасними формами і методами протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, у Вашому підрозділі: а) накази та інструкції МВС, НПУ б) відомчі матеріали (огляди, методичні рекомендації тощо) в) спеціальна література (посібники, наукові вісники, збірники тощо) г) конференції та наради г) підвищення кваліфікації д) інші джерела	62% 37% 25% 33% 25% 20%

1	2	3
7.	Які оперативно-розшукові заходи найбільш доцільно використовувати оперативним підрозділам у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми: а) аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж б) спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо-, відеоконтроль місця в) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу г) мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, використовувати конфіденційне співробітництво ґ) негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, зокрема шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи д) контрольовану поставку та контрольовану й оперативну закупку е) виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності ОГ та ЗО згідно зі ст. 272 КПК є) інше	54% 49% 67% 76% 37% 34% 48% 11%
8.	Інформація з автоматизованих інформаційних систем МВС та НПУ використовується для: а) проведення оперативно-розшукових заходів б) висунення версій і розкриття злочинів в) проведення слідчих дій (огляд місця події, обшук, виїмка) г) розшуку злочинців і осіб, які безвісти зникли ґ) розшуку викрадених предметів д) проведення НС(Р)Д е) інші заходи	63% 45% 28% 44% 37% 65% 6%
9.	Чи задовольняє потреби протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, інформація, що зберігається в інформаційних системах МВС та Національної поліції: а) так б) частково в) ні	45% 19% 36%

1	2	3
10.	Якщо ні, то чому: а) неповнота інформації б) неточність інформації в) складність отримання інформації г) неоперативне виконання запитів г) інше	31% 17% 21% 15% 12%
11.	Які заходи необхідно вжити для вдосконалення системи збирання і надання оперативної інформації: а) впровадження новітніх інформаційних та комунікаційних технологій б) забезпечення надійного функціонування систем безпеки та захисту інформації в) удосконалення системи інформування про можливості та порядок використання банків даних г) узагальнення і розповсюдження передового досвіду використання оперативних обліків г) інше	64% 26% 17% 28% 11%
12.	Чи необхідно використовувати інформаційно-аналітичне забезпечення ОРД для: а) збирання інформації, що характеризує особу протягом всієї її злочинної діяльності б) реєстрації всіх злочинів і правопорушень незалежно від прийнятого рішення в) звірки даних про розкриті злочини та осіб, які їх скоїли, з даними про нерозкриті злочини г) звірки з інформацією, отриманою від негласних працівників г) прогнозування стану боротьби з організованою злочинністю (система SOCTA-Україна) д) використання інформаційних систем інших правоохоронних органів, Інтерполу та Європолу е) здійснення пошукових заходів у мережі «Інтернет»	72% 53% 31% 38% 35% 38% 48%
13.	Чи використовуєте Ви у практичній діяльності: а) банки даних Інтерполу та Європолу б) соціальні мережі в) електронну пошту (e-mail) г) сервіси Skype, Viber, WhatsApp, Telegram, Signal тощо г) обладнання провайдера комунікацій д) інші	19% 77% 89% 99% 25% 7%

1	2	3
14.	Чи використовуєте Ви інформацію із банків даних Інтерполу та Європолу: а) банки даних Інтерполу б) картки (циркулярні повідомлення) Інтерполу в) комунікаційну мережу Інтерполу I-24/7 г) канал зв'язку з Європолом SIENA ґ) мережу Європолу CARIN д) інші	23% 26% 10% 6% 3% 12%
15.	Чи використовуєте Ви в діяльності, пов'язаній із протидією кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми, інформаційні системи МВС та Національної поліції: а) Інформаційний портал НПУ (ІКС ІПНП) б) АІС оперативного призначення ЄІС МВС (АІС ОП) в) ІПС «ОДК» г) АДІС «Дакто-2000» ґ) АІС «Аркан» Державної прикордонної служби д) ІТСПК «Гарт-1» Державної прикордонної служби е) АІС Державної міграційної служби є) ЄРДР ж) інші АІС	69% 47% 35% 22% 19% 18% 27% 37% 15%
16.	Чи застосовуєте Ви у практичній діяльності методи і системи кримінального аналізу: а) застосовуємо безпосередньо б) звертаємось за допомогою до підрозділів кримінального аналізу в) не застосовуємо	15% 62% 23%
17.	Як часто у Вашому підрозділі використовуються форми і методи кримінального аналізу: а) завжди б) за необхідності в) рідко г) не застосовуються	8% 36% 33% 23%
18.	Із якими підрозділами встановлено взаємодію у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми: а) кіберполіції б) стратегічних розслідувань в) підрозділи превентивної діяльності ґ) підрозділи Державної міграційної служби г) підрозділи Державної прикордонної служби д) підрозділи Служби безпеки України е) інші	48% 37% 36% 39% 43% 23% 17%

1	2	3
19.	У чому виявляються особливості розкриття та розслідування злочинів, учинених трафікерами: а) специфіці конкретних видів злочинів, учинених трафікерами б) тактиці проведення оперативно-розшукових заходів та НС(Р)Д в) тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій г) немає особливостей ґ) інші	53% 41% 32% 4% 6%
20.	Які джерела інформації про наявність ОЗУ у сфері торгівлі людьми і факти вчинення ними кримінальних правопорушень використовуються у протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з торгівлею людьми: а) скарги та заяви громадян, посадових осіб, громадських організацій б) публікації у медіа та мережі «Інтернет» в) результати проведення заходів оперативного (ініціативного) пошуку та оперативно-розшукових заходів г) повідомлення негласного апарату ґ) вивчення та аналіз господарських, медичних, перевірочних документів д) матеріали кримінальних проваджень е) матеріали інших правоохоронних органів є) запити міжнародних правоохоронних органів, запити державних органів ж) інші	54% 26% 47% 29% 16% 23% 22% 19% 10%
21.	На ефективність розкриття та розслідування злочинів, учинених трафікерами, впливає наявність у них корумпованих зв'язків у: а) органах державної влади та місцевого самоврядування б) правоохоронних органах в) судових органах г) інші	32% 38% 26% 16%
22.	Протидія розкриттю та розслідуванню злочинів, учинених трафікерами, здійснювалась з боку: а) підозрюваних (обвинувачених) б) членів ОЗУ, що залишились поза полем зору оперативних підрозділів в) корумпованих посадових осіб г) інших осіб	69% 15% 4% 17%

1	2	3
23.	Протидія розкриттю та розслідуванню злочинів, учинених трафікерами, проявлялась в: а) приховуванні, знищенні або підміні слідів злочину б) втечі з місця скоєння злочину в) дачі неправдивих або відмові від дачі показань г) домовленості про узгоджену поведінку на досудовому слідстві ґ) фізичному і психічному впливі на потерпілих та свідків д) інше	65% 23% 94% 78% 53% 7%
24.	Чи на достатньому рівні використовуються оперативно-технічні засоби під час документування злочинної діяльності трафікерів: а) так б) ні	 67% 33%
25.	Які, на Вашу думку, причини неналежного використання оперативно-технічних засобів: а) відсутність ОТЗ б) низька ефективність ОТЗ в) складність використання ОТЗ г) відсутність вмінь і навичок роботи з ОТЗ ґ) інші	 25% 22% 36% 17% 8%
26.	У чому причини недостатньої ефективності розкриття злочинів, учинених трафікерами: а) відсутність сучасних методик розкриття і розслідування злочинів, вчинених трафікерами б) недосконалість тактики розкриття і розслідування злочинів, що вчинені трафікерами в) перевантаженість оперативних працівників і слідчих, що розслідують вказані злочини г) корумпованість працівників правоохоронних органів ґ) недостатня взаємодія оперативних працівників і слідчих д) низький професіоналізм оперативних працівників і слідчих е) інші	21% 43% 63% 18% 41% 34% 10%
27.	Чи на достатньому рівні розроблена тактика проведення окремих оперативно-розшукових заходів і НС(Р)Д при виявленні та розкритті злочинів, вчинених трафікерами: а) так б) ні	 53% 47%

1	2	3
28.	На Вашу думку, чи потребує вдосконалення тактика:	
	а) попередження кримінальних правопорушень, вчинених трафікерами	36%
	б) виявлення кримінальних правопорушень, вчинених трафікерами	39%
	в) припинення кримінальних правопорушень, вчинених трафікерами	33%
	г) розкриття кримінальних правопорушень, вчинених трафікерами	36%
	г) розслідування кримінальних правопорушень, вчинених трафікерами	45%
	д) проведення окремих оперативно-розшукових заходів	34%
	е) проведення окремих С(Р)Д і НС(Р)Д	35%
	є) інше	4%

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

ШВЕЦЬ Дмитро Володимирович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
(передмова, розділ 2)

МОВЧАН Анатолій Васильович,
доктор юридичних наук, професор
(висновки, розділ 1)

ШЛЯХОВСЬКИЙ Олександр Анатолійович,
доктор філософії у галузі права
(розділ 3)

РІШКО Василь Васильович,
доктор філософії у галузі права
(розділ 4)

Правові
та організаційно-тактичні
засади діяльності підрозділів
міграційної поліції
щодо протидії торгівлі людьми

Монографія

Редагування *Галина Ялечко*
Макетування *Галина Шушняк*
Друк *Назарій Ганущак*

Підписано до друку 27.08.2026.
Формат 60×84/16. Умовн. друк. арк. 10,46.
Тираж 60. Зам № 54-26.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.